

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

М. О. Семенишин, В. М. Бесчастний,
С. С. Вітвіцький, С. О. Бичін, Є. С. Назимко

ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

МОНОГРАФІЯ

Київ
ВД «ДЯКОР»
2020

УДК 343.3/.7:351.746.2](477)(02)
Д38

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України
(протокол № 11 від 24 червня 2020 року)*

Рецензенти:

Джу́жа О. М. – головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту права інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.

Одерій О. В. – Віце-президент Міжнародної асоціації розслідувачів та експертів з кризових ситуацій, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України, доктор юридичних наук, доцент.

Семенішин М. О., Бесчастний В. М., Вітвіцький С. С., Бичін С. О., Назимко Є. С.

Д38 Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності : монографія / М. О. Семенішин, В. М. Бесчастний, С. С. Вітвіцький, С. О. Бичін, Є. С. Назимко. – Київ : ВД «Дакор», 2020. – 160 с.

ISBN 978-617-7679-51-5

Монографія присвячена комплексному та системному дослідженню генези та ролі детективної діяльності в механізмі запобігання злочинності, а також аналізу зарубіжного досвіду в контексті удосконалення запобіжної детективної діяльності в Україні.

Видання може бути корисним для співробітників практичних підрозділів Національної поліції України, працівників, курсантів, студентів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських.

УДК 343.3/.7:351.746.2](477)(02)

© Донецький юридичний інститут
МВС України, 2020
© Семенішин М. О., Бесчастний В. М.,
Вітвіцький С. С., Бичін С. О.,
Назимко Є. С., 2020
© ТОВ «ВД «Дакор», 2020

ISBN 978-617-7679-51-5

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ	8
1.1. Поняття та ознаки запобіжної детективної діяльності	8
1.2. Історія розвитку нормативно-правового регулювання запобіжної детективної діяльності на українських теренах	24
РОЗДІЛ 2. ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ	38
2.1. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні	38
2.2. Базові критерії кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності	44
2.3. Додаткові критерії кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності	69
2.4. Правове забезпечення запобіжної детективної діяльності в Україні	73
2.5. Реалізація кримінологічної політики держави в діяльності детективів	90

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	108
3.1. Міжнародні та європейські стандарти детективної діяльності	108
3.2. Нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності детективів за законодавством зарубіжних держав	117
3.3. Впровадження міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство у сфері запобіжної діяльності детективів	126
ВИСНОВКИ	136
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	143

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку злочинних практик вимагають від держави належного реагування на них, розроблення дієвих механізмів запобіжного впливу на злочинність. У зв'язку із цим, система запобігання злочинності знаходиться у постійному русі. Вона є залежною від багатьох факторів, в останній час особливо – від реалізації політичної волі, виконання міжнародних зобов'язань України. Це безпосередньо відображається на стані чинного законодавства, завдяки якому в цілому формуються стратегія запобігання злочинності та знаходять свій виявив тактичні фактори протидії. Одним із таких проявів на сьогодні є нова, за своєю суттю, детективна діяльність як державних органів, так і приватних організацій (установ). Певну частину функціонального призначення такої діяльності займають запобіжні щодо злочинності функції. Тому гострої актуальності набувають питання дослідження сутнісних ознак запобіжної детективної діяльності, а від цього – онтологічне розуміння цього виду соціальної практики.

На шляху пізнання запобіжної детективної діяльності існують певні як теоретичні, так і практичні проблеми. До них слід віднести, по-перше те, що суб'єктний вимір запобіжної діяльності є малодослідженим та майже не розробленим, а по-друге те, що детективна запобіжна діяльність має ознаки «новелізації» у сучасній кримінологічній практиці.

Зазначена діяльність зараз урегульована лише одним законодавчим актом – Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України». Ч. 4 ст. 5 зазначеного Закону передбачено, що до структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи,

підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи.

Також, за підтримки міжнародних партнерів у системі Національної поліції України у 2017 році започаткували експериментальний проект упровадження посад детективів. Завдяки йому у семи різних регіонах нашої держави створили посади детективів на різних рівнях. Також було створено додаткове управління в Головному слідчому управлінні Національної поліції. За два роки функціонування зазначені підрозділи показали достатньо високі показники протидії особливо тяжким злочинам, тому станом на листопад 2019 р. у системі Національної поліції забезпечено роботу детективних підрозділів Головних управлінь у всіх областях, а також у невеликих містах, зокрема, Борисполі, Енергодарі, Охтирці тощо.

Однак, детективна діяльність стосується не тільки державного, але й приватного сектору. Так, 28 грудня 2015 року у парламенті було зареєстровано проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726. З набранням чинності даним Законом, в Україні з'явився б додатковий суспільний фактор запобігання злочинності. Але той факт, що зазначений проект Закону був схвалений Парламентом, підписаний Головою Верховної Ради України, однак, не підтриманий Президентом України, засвідчує перспективність легітимізації приватної детективної діяльності. За неофіційними даними, зараз в усіх регіонах України працює декілька тисяч приватних детективів та приватних детективних агентств. Тому, дослідження кримінологічного статусу приватних детективів у сфері запобігання злочинності дозволить визначити завдання зазначеного приватного сектору у сфері запобігання злочинності, а також встановити суспільні запобіжники їхньої діяльності. За таких умов детективна діяльність в Україні є принципово новою соціальною практикою запобігання злочинності, що, у свою чергу, потребує

комплексного дослідження з метою належного науково-методичного забезпечення.

Науковим підґрунтям для підготовки зазначеної роботи та перевірки отриманих результатів стали наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, А. Ф. Волобуєв, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Грищук, В. Л. Грохольський, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. М. Дрьомін, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, Д. П. Калаянов, О. Г. Кальман, М. В. Карчевський, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, О. Є. Користін, О. Г. Кулик, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, В. О. Меркулова, М. І. Панов, О. В. Одерій, Н. А. Орловська, Є. О. Письменський, О. П. Рябчинська, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, І. М. Чекмарьова, В. В. Шаблистий, В. І. Шакун, Г. Й. Шнайдер, Н. С. Юзікова, І. С. Яковець, Х. П. Ярмакі, О. Н. Ярмиш та ін.

Проведені дослідження істотно розширили межі знань про детективну діяльність та окремі напрями її кримінологічного спрямування. Водночас теоретичні і практичні положення феномена запобіжної детективної діяльності, її місце у механізмі запобігання злочинності в Україні не вивчалися. Цій проблематиці присвячені лише епізодичні дослідження. Актуальність і об'єктивна необхідність дослідження окреслених проблем визначили вибір теми монографічного дослідження.

РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

1.1. Поняття та ознаки запобіжної детективної діяльності

Для того, що визначити сутнісні ознаки запобіжної детективної діяльності ми маємо визначитись із поняттям більш загально-го відносно неї порядку, а саме – поняттям запобіжної діяльності. Як зазначають фахівці, кримінологічна наука накопичила значний досвід у боротьбі зі злочинністю, проте не дійшла єдності щодо поняття, яке визначає сутність цієї діяльності, та продовжує використовувати різні терміни, а саме: «профілактика», «припинення», «попередження», «запобігання», «відвернення», «боротьба», «протидія», «тиск», «соціальний контроль» тощо. Всі зазначені терміни мають загальну змістовну основу, яка полягає у вчиненні кримінальних правопорушень. Разом з цим, деякі терміни мають різне функціональне та отримане на практиці окреме смислове навантаження [142, с. 111]. Переконані, що не слід вдаватись до предметних розгорнутих дискусій з приводу розмежування зазначених термінів. Як зазначає О. М. Джужа, термінологічна дискусія стосовно розмежування цих понять, що визначають одне й те саме явище, явно недоцільна, оскільки не має теоретичного та практичного сенсу, є явно надуманою, поглиблює понятійну плутанину, змушує вчених переключатися з аналізу змісту явища на його етимологічну оболонку [110, с. 136]. Єдине, що треба зазначити – існуючу

зараз позицію щодо використання в кримінологічній науці двох термінів: «протидія» та «запобігання».

В Українській кримінологічній енциклопедії під протидією злочинності пропонується розуміти особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідальних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня [118, с. 562]. Як бачимо, в Енциклопедії поданий термін визначається з позиції управління запобіжним впливом.

Не зважаючи на наявність у цитованому визначенні терміну «протидія злочинності» певних універсальних ознак запобіжного впливу, слід погодитись з А. П. Закалюком про те, що зазначений термін може використовуватися для відтворення загального впливу на злочинність, але він лише однобічно («супротив») відображає останній та не містить однозначного відображення поняття запобігання злочинності, тобто не може вживатися як такий, що за сутністю тотожний поняттю «запобігання», навіть коли він вживається у широкому значенні [70, с. 322].

Управлінська парадигма простежується й в окремих визначеннях терміну «запобігання злочинності». Так, Ю. В. Нікітін та Б. М. Грек під запобіганням злочинності розуміють особливий вид соціального управління, покликаний забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей та полягає в розробці та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення та усунення детермінант злочинності, а також здійсненні запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [105, с. 148]. Більш універсальним виглядає визначення терміну «запобігання злочинності», надане В. В. Голіною (сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або

сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки) [106, с. 142].

Окремі вчені зазначають, що формулювання «запобігання злочинності», є не відповідним дійсності, оскільки можна попередити те, що ще реально не існує, але поява його є потенційною... Запобігти можна окремим кримінально караним деліктам, які ще не вчинені, але потенційно вони можуть бути скоєні в разі, якщо їх не попередити. У такому випадку доречніше вести розмову про «профілактику злочинів» як систему заходів їх запобігання» [147, с. 55]. До таких категоричних висловлювань знаходиться декілька застережень. По-перше, у науковій літературі визначається, що мета запобіжної діяльності – перешкоджання вчиненню злочинів, скорочення їхньої кількості і тим самим зменшення розмірів злочинності. По-друге, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї у тому вигляді (обсязі), в якому вона розуміється в процесі протидії, а стосовно чинників, що її зумовлюють. Ця діяльність здійснюється з метою перервати дію останніх і тим самим перешкодити подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності у сучасних параметрах та їхньому збільшенню. По-третє, злочинність дійсно є соціальним феноменом, що виявляється у кримінальній активності частини членів суспільства, на високому загальному рівні зумовленим певними об'єктивними соціальними явищами та передумовами, станом суспільних відносин, дії яких не можливо запобігти безпосередніми упереджувальними заходами [69, с. 318–319]. Таким чином, запобігання злочинності є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності та її викоринення.

Як справедливо стверджує В. В. Голіна, теорія запобігання формується на уявленнях, що поступове витиснення детермінуючих злочинність явищ, випередження появи нових, обмеження, усунення їх дії, захист життя, здоров'я, свобод громадян, матеріальних цінностей, подолання страху перед злочинністю і відчуття захисту, безпеки, а також своєчасне відвернення і припинення злочинів може бути здійснене державою, суспільством, громадськістю

на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях [48, с. 197–198].

Слід підтримати точку зору О. М. Литвинова, який відзначає, що найбільш раннім етапом запобіжної діяльності, спрямованої на недопущення злочинів з боку конкретної особи, є профілактика. Вона реалізується в період, досить віддалений за часом від факту вчинення злочинів, – значно раніше, ніж запобігання і тим більше припинення. Коли профілактика виявляється недостатньо ефективною, тоді і з'являється необхідність у запобіганні, припиненні злочинів [117, с. 22–24].

Слід також погодитись з думкою про те, що термін «запобігання» на сьогодні є більш вживаним та визначає діяльність, зміст і мета якої полягає у перешкоджанні детермінантам злочинності через обмеження, нейтралізацію та усунення їхнього впливу. Запобігання злочинності є не лише складовою предмета кримінології, а становить його центральну частину, визначає генеральне завдання кримінології щодо забезпечення вирішення проблем, які охоплюються її предметом [142, с. 111]. До того ж, у відповідних положеннях Конституції України йдеться саме про запобігання (злочинам та правопорушенням (ст. 29, 31, 34, 39)), а інші синонімічні категорії практично не вживаються. Крім того, найважливіші законодавчі акти кримінологічного спрямування, а саме Кримінальний кодекс України (ст. 1) та Кримінально-виконавчий кодекс України (ст. 1), прямо передбачають саме запобігання злочинам та кримінальним правопорушенням. Отже вважаємо, що термін запобігання має залишатися ключовим у вітчизняній кримінологічній науці [142, с. 115].

В цілому ж, для нашого дослідження найбільш доречним є використання терміну «запобігання злочинності», наданого А. П. Закалюком. Під ним вчений пропонував розуміти різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії [69, с. 324]. Саме його слід використовувати й під поняттям «запобіжна діяльність». Таке визначення є найбільш прийнятним, оскільки: не акцентує увагу на

управлінському характері запобігання злочинності (що дуже вадливе для пізнання приватної детективної діяльності); підкреслює, що до процесу запобігання злочинності залучається суспільство (ураховуються державні та приватні суб'єкти); зосереджує увагу на досягненні соціально-значущих профілактичних результатів; надає можливість розглядати запобіжну діяльність у комплексі (від детермінант – до злочинних проявів); окреслює загальні риси запобіжної діяльності та засоби впливу на злочинність (обмеження, нейтралізація, усунення).

У сучасному законодавстві України відсутнє визначення поняття «детектив», яке є основоположним для нашого дослідження. Тому звернемось до доктринальних джерел з цієї тематики. Сучасні українські енциклопедичні видання визначають детектива (англ. detective – сищик, від disclosure – розкриття) як агента розшуку, сищика [191, с. 94]. Детектив сприймається як особа, яка має відношення передусім до правоохоронної системи [54, с. 84].

Однак, у науці існують певні протилежні точки зору стосовно розуміння правоохоронної діяльності, а також стосовно віднесення приватного сектору до суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності.

Як зазначають фахівці, правоохоронна функція є однією з основних функцій держави, реалізація якої здійснюється завдяки визначеними законом суб'єктами, що здійснюють правоохоронну діяльність на основі певних принципів, та чітко визначеними методами та засобами. Водночас зарубіжний досвід показує, що невід'ємною складовою правоохоронної системи стають сьогодні недержавні правоохоронні структури. терміни «недержавна правоохоронна діяльність», «недержавна правоохоронна система» згадуються в юридичній літературі дедалі частіше. Але правоохоронна діяльність традиційно розглядається у межах публічно-правових відносин, класична теорія права відносить її до основних форм реалізації форми держави, що робить питання можливості її існування та поняття предметом гострої дискусії [40, с. 97].

Це пов'язано із тим, що правоохоронна діяльність історично розглядалася як виключна прерогатива держави, а отже, тривалий

період тотального державного контролю над всіма сферами життя та повної монополізації державою правоохоронної функції значною мірою обмежує сприйняття як суспільством у цілому, так й науковцями та практиками у сфері юриспруденції, можливості існування недержавної правоохоронної діяльності, недержавної правоохоронної системи [13, с. 139; 40, с. 98].

В. С. Ковальський вважає, що правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, яка полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [167, с. 15]. М. І. Мельник та М. І. Хавронюк зазначають, що правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення порушеного права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [125, с. 22]. Окремі вчені взагалі акцентують увагу на тому, що правоохоронна діяльність – це передусім діяльність держави через спеціально створені нею органи [91, с. 17]. Р. Я. Шай, під правоохоронною діяльністю пропонує розуміти правозастосовчу діяльність з охорони права спеціально уповноважених на те органів за встановленою в законі процедурою і полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень та обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, у застосуванні до правопорушників примусових заходів, регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [183, с. 16].

Як зазначають вчені, слабке місце досліджень, що стосуються правоохоронної діяльності на теренах України, полягає в явному знеціненні ролі недержавних (приватних) інститутів у забезпеченні правового порядку в державі. Беззаперечною була думка про те, що правоохоронна діяльність може бути здійснена виключно

державою. Звісно, радянськими дослідниками була приділена увага й діяльності, яка здійснювалась добровільними народними дружинами, проте загального розуміння недержавного сектору правоохоронної діяльності в тогочасній літературі ще не було. Це цілковито можна пояснити фактом існування державоцентристської ідеології, основною ідеєю якої була абсолютизація значення держави на всіх рівнях суспільного життя [51, с. 148].

Слід зазначити, що правоохоронна діяльність виходить за межі діяльності лише правоохоронних органів. Окремі її функції виконують законодавча та виконавча гілки влади, президентські органи, інститути громадянського суспільства тощо [68, с. 147]. Слід підтримати ту точку зору, згідно з якою правоохоронні органи через об'єктивні та суб'єктивні причини (обмеженість державного бюджету, недовіра громадян, корупція, перевантаженість роботою) не завжди можуть забезпечити повну безпеку суспільства від протиправних загроз. Необхідний ресурс для протидії протиправним посяганням можуть надати інститути громадянського суспільства за рахунок роздержавлення правоохоронної діяльності. Цей процес помітний у законодавстві та практиці багатьох країн, де стимулюється та заохочується розвиток приватних детективних агентств: охоронних фірм, служб безпеки та різного роду громадських правоохоронних формувань. Саме сукупність таких інститутів, яким можуть належати деякі із суто правоохоронних функцій та ознак, становлять базис недержавної правоохоронної системи [192, с. 1]. Окремі вчені взагалі зазначають, вибір варіанту поведінки в суспільстві, у тому числі при формуванні державної політики, значною мірою знаходиться під впливом об'єктивних умов. Сьогодні екстенсивний характер розвитку правоохоронної системи, зменшення бюджетних витрат на її утримання, далекий від розвинених країн світу рівень оплати праці співробітників правоохоронних органів та, як наслідок, зменшення престижу такої праці фактично призвели до «правоохоронного колапсу» у державі, що, у сукупності з одночасним триваючим процесом становлення в Україні громадянського суспільства, призводить до істотних змін у сприйнятті можливості передачі виконання низки завдань правоохоронного спрямування до недержавної сфери.

Необхідність відмови держави від монополістичного становища у правоохоронній сфері, перерозподіл функцій з попередження та запобігання злочинним посяганням між державою та недержавними правоохоронними структурами обумовлюється також й продовженням розвитку ринкової економіки й, як наслідок, загостренням проблем захисту приватної власності, який держава не здатна забезпечувати на належному рівні. До цього слід додати й підвищений рівень віктимності здійснення підприємницької діяльності в нашій країні [13, с. 139; 40, с. 98].

У зв'язку із цим, більш універсальними є визначення, надані тими фахівцями, що відходять від державницької парадигми правоохоронної діяльності. Так, І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова, О. М. Толочко під поняттям правоохоронної діяльності розуміють діяльність з охорони права, яка здійснюється спеціально уповноваженими на те органами за встановленою в законі процедурою і полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень і обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, і, у деяких випадках, у застосуванні до правопорушників примусових заходів, регламентованих законом, а також у представництві і захисті прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [141, с. 9]. З точки зору Л. В. Гудзь та Ю. В. Градової, правоохоронна діяльність – це діяльність спеціально уповноважених органів і організацій (державних та недержавних), яка має на меті захист прав і свобод людини і громадянина, охорону прав та законних інтересів державних і недержавних організацій, боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями. Правоохоронна діяльність, як діяльність багатогаспектна, спрямовується політичними й управлінськими засобами на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціальної напруженості або правових конфліктів. Складна система правоохоронної діяльності реалізується в різних типах правозастосовних дій: правовстановлювальних, правозабезпечувальних, правопримушувальних і правовідновлювальних [52, с. 63].

Слід підтримати визначення недержавної правоохоронної діяльності, надане С. С. Юрком, який під недержавною правоохоронною діяльністю пропонує розуміти спеціалізовану діяльність інститутів

громадянського суспільства з розшуку осіб, які переховуються від правосуддя, розкриття правопорушень, охорони фізичних і юридичних осіб, їх майна та громадського порядку від протиправних посягань шляхом застосування примусових заходів відповідно до встановленої законом процедури [192, с. 4]. Також вчений пропонує класифікувати недержавну правоохоронну діяльність на публічну недержавну правоохоронну діяльність та приватну недержавну правоохоронну діяльність на підставі критерію захисту, відповідно, публічних (суспільних або державних) чи приватних інтересів; до першої категорії запропоновано зараховувати діяльність муніципальних поліцейських органів та громадських правоохоронних формувань, а до другої – приватних детективів та охоронних агентств [192, с. 4].

Тому, безумовним є віднесення детективної діяльності до правоохоронної. Однак, та діяльність, яка здійснюється державними детективами є публічною, а недержавними детективами – приватною. Для більш детальної характеристики розглянемо кожний вид запобіжної детективної діяльності більш детально.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [74]. Як бачимо, у самому законі є пряма вказівка на запобігання злочинності (попередження, припинення, запобігання вчиненню нових корупційних правопорушень). Повноваження детективів НАБУ та відповідно, їх діяльність безпосередньо наділена ознаками запобігання.

Законом України «Про запобігання корупції» визначається, що корупція – використання визначеною законом особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди визначеній законом особі, або на її вимогу іншим фізичним

чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Корупційне правопорушення згідно із законом – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене визначеною законом особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [73].

Ч. 5 ст. 216 КПК України визначено умови та перелік кримінальних правопорушень, підслідних НАБУ. Детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК України, якщо наявна хоча б одна з таких умов: вчинення злочину визначеними категоріями осіб; розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків); злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК України, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 18 КК України або у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Виходячи із системного аналізу Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», можна дійти висновку, що запобіжна детективна діяльність НАБУ являє собою урегульовану законодавством правоохоронну діяльність, що здійснюється детективними підрозділами та детективами у встановленій формі, функціональний зміст та мета якої полягає у попередженні та припиненні корупційних правопорушень, віднесених до підслідності цього органу, а також запобіганні вчиненню нових корупційних правопорушень.

Щодо детективів Національної поліції, то на законодавчому рівні їхню діяльність не урегульовано. Створення детективних підрозділів у Національній поліції зараз має статус пілотного проекту. Основна функціональна особливість – розслідування особливо тяжких злочинів та, відповідно, запобіжна роль щодо зазначеної категорії

злочинів. У зв'язку із тим, що зазначені підрозділи є поліцейськими, на них розповсюджуються усі запобіжні завдання, покладені на Національну поліцію з окремим акцентом на основну предметну площину їх діяльності.

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У Законі України «Про Національну поліцію» прямо вказано завдання Національної поліції України щодо запобігання злочинам, а саме: здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення тощо [75].

Є підстави стверджувати, що запобіжна детективна діяльність Національної поліції являє собою урегульовану законодавством правоохоронну діяльність, що здійснюється детективними підрозділами та детективами у встановленій формі, функціональний зміст та мета якої полягає у попередженні та припиненні особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності цього органу, запобіганні вчиненню правопорушень, виявленні причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, вжитті у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Щодо приватної детективної діяльності, то визначення поняття детективної діяльності надано лише у проекті Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». Відповідно до ч. 4 ст. 1 цього документу, приватна детективна (розшукова) діяльність – це дозволена Міністерством юстиції України підприємницька діяльність приватних детективів або об'єднань приватних детективів щодо надання замовникам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом.

Згідно з ч. 1 ст. 12 цього акту, приватна детективна (розшукова) діяльність здійснюється з метою пошуку, збирання та фіксації інформації, розшуку предметів, майна, людей і тварин,

встановлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення замовника та згідно з договором про надання приватних детективних (розшукових) послуг.

Відповідно до ч. 3 цієї статті передбачається запровадження таких видів приватних детективних (розшукових) послуг:

1) збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у цивільному, господарському, адміністративному та кримінальному судочинстві, на договірній основі із сторонами судового процесу;

2) вивчення ринку, пошук і збір інформації з відкритих джерел з метою підготовки ділових переговорів замовника, з'ясування фінансової платоспроможності, майнового стану та благонадійності потенційних ділових партнерів;

3) з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (за їхньої письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів із замовником приватних детективних (розшукових) послуг (зайняття в нього відповідної вакантної посади), виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі з конкурентами замовника, в Україні і за кордоном;

4) пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме, з'ясування причин та обставин їх зникнення, можливостей і умов їх повернення, розшук осіб, які втратили родинні або дружні зв'язки;

5) розшук зниклого (втраченого або викраденого) майна, предметів і тварин;

6) здійснення заходів з відтворення втраченої (зниклої) інформації з питань законних прав та інтересів замовника;

7) пошук і збір даних, які можуть бути приводом або підставою для звернення замовника приватних детективних послуг до правоохоронних органів або до суду з метою захисту його законних прав та інтересів;

8) виявлення фактів незаконного (несанкціонованого) збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю замовника, або їх розголошення, а також фактів незаконного (несанкціонованого) збирання конфіденційної інформації стосовно фізичних осіб;

9) пошук, виявлення та фіксування фактів незаконного використання прав інтелектуальної власності, що належать замовнику, а також випадків недобросовісної конкуренції;

10) пошук боржників та осіб, які ухиляються від виконання своїх договірних зобов'язань;

11) забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом (комерційної, промислової, професійної таємниці) замовника приватних детективних (розшукових) послуг.

Статус проекту зазначеного закону обумовлює існування відкритої дискусії у наукових колах щодо визначення поняття приватної детективної діяльності. С. С. Юрко під визначає поняття приватної детективної діяльності, як незалежної професійної діяльності, що становить систему пошукових заходів, які здійснюються приватними детективами на договірних засадах із приводу надання детективних послуг та із застосуванням технічних засобів [192, с. 4]. С. К. Даниленко приватною детективною діяльністю називає діяльність, яку здійснюють на договірній основі з метою отримання прибутку особи, які не наділені повноваженнями посадових осіб правоохоронних органів і в разі порушення своїх обов'язків несуть відповідальність в іншому порядку, ніж посадові особи державних правоохоронних органів [54, с. 86]. І. Б. Гончаренко та Ю. О. Михайлова пропонують під приватною детективною (розшуковою) діяльністю розуміти передбачена законом та дозволена органами Національної поліції України підприємницьку діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) щодо надання клієнтам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів [50, с. 198].

Д. Г. Мулявка та Д. А. Шилле виокремлюють такі ознаки приватної детективної діяльності: здійснення на договірній основі з метою отримання прибутку; особливий суб'єкт, який не має ознак посадової особи та не є державним службовцем, працівником правоохоронного або розвідувального органу; переважно превентивний характер, що передбачає у разі виявлення в процесі надання детективних послуг ознак злочину інформування у встановленому

порядку правоохоронних органів [131, с. 347]. На підставі виокремлених ознак, зазначені вчені під приватною детективною (розшуковою) діяльністю пропонують розуміти здійснювану суб'єктами підприємницької діяльності на договірних оплачуваних засадах незалежної професійної діяльності, спрямованої на пошук, збирання та фіксації інформації, розшук людей, тварин а майна, встановлення фактів та з'ясування різних обставин за замовленням клієнтів [131, с. 347].

До повноважень приватних детективів безпосередньо не віднесено завдання або обов'язки щодо запобігання злочинності. Приватним детективам заборонено приховувати від правоохоронних органів інформацію про факти вчинення кримінального правопорушення або про готування до вчинення кримінального правопорушення, що стала їм відома у процесі здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності (ст. 14 проекту Закону). Якщо ж приватні детективи, об'єднання приватних детективів під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності отримали інформацію про факти вчинення кримінального правопорушення або про готування до вчинення кримінального правопорушення, то вони зобов'язані невідкладно повідомити про це відповідний правоохоронний орган та передати йому матеріали, що підтверджують таку інформацію (ст. 15 проекту Закону). Інших ознак запобіжної діяльності у проекті Закону не міститься.

Не випадково у юридичній літературі зазначається, що функціонування приватних детективів вважається таким, що значною мірою збільшує відповідальність державної правоохоронної системи за вчасне та високопрофесійне реагування на потреби громадян та суспільства в цілому, звільняє правоохоронців від необхідності виконання багатьох малозначних та непритаманних їм функцій, сприяє загальному оздоровленню криміногенної ситуації у державі [83, с. 29–30]. Саме професійна запобіжна приватна діяльність, як альтернатива державній є фактор додаткового стимулювання підвищення ефективності діяльності останніх. До того ж, з урахуванням налагодженого механізму взаємодії між державним та недержавним сектором детективної діяльності відкриваються нові перспективи запобігання злочинності.

Тому, під запобіжною приватною детективною діяльністю слід розуміти правоохоронну діяльність, що здійснюється у встановленій формі приватними детективами та їх об'єднаннями, функціональний зміст та мета якої полягає у негайному інформуванні правоохоронних органів про факти злочинної діяльності. Загальна запобіжна роль приватних детективів урегульована загальним законодавством, дія якого розповсюджується на усіх громадян.

Зрозуміло, що між державною та приватною детективною діяльністю є суттєві відмінності. А. Г. Шиян розмежовує оперативно-розшукову і приватну детективну діяльність за такими критеріями: відомча належність; суб'єкти; завдання; повноваження на проведення оперативно-розшукових заходів; нормативно-правова основа діяльності; використання матеріалів діяльності; нагляд та контроль за діяльністю; орієнтація професійної діяльності [189, с. 259–262]. Окремими вченими зазначається, що приватна детективна діяльність відрізняється від правоохоронної діяльності, здійснюваної державними органами, за такими ознаками: а) приватна детективна діяльність здійснюється на договірній основі й розрахована на отримання прибутку; б) приватна детективна діяльність базується на договірних відносинах, де чітко визначені межі і час виникнення та припинення цих відносин; в) особи, які здійснюють приватну розшукову діяльність, не наділені повноваженнями посадових осіб правоохоронних органів і в разі порушення своїх обов'язків несуть відповідальність в іншому порядку, ніж посадові особи державних правоохоронних органів; г) приватна детективна діяльність носить переважно превентивний характер. Компетенція цих структур закінчується (переходить до державних правоохоронних органів) у разі скоєння злочинних дій стосовно клієнта [161, с. 86].

У зв'язку із зазначеним можемо порівняти державну та приватну детективну діяльність за такими ознаками (див. Таблицю).

Таблиця. Порівняння державної та приватної детективної діяльності

Назва ознаки	Державна детективна діяльність	Приватна детективна діяльність
Спрямованість діяльності	Правоохоронна	Правоохоронна
Основний замовник діяльності	Суспільство, держава	Фізична або юридична особа
Характер діяльності	Публічний	Приватний
Суб'єкт здійснення діяльності	Посадова особа (державний службовець), державний орган	Недержавні організації, приватні особи
Оплачуваність діяльності	Безоплатне виконання обов'язків	Оплатне надання послуг
Основний законодавчий акт	Чинний. Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Національну поліцію».	Не існує.
Межі діяльності	Передбачені законом	Не заборонені законом
Дозвіл на застосування примусу	Існує	Не існує
Місце запобігання злочинності в цілокладанні основної діяльності	Безпосереднє	Опосередковане
Види злочинів, щодо яких здійснюється запобігання	Визначені законодавством види злочинів (особливо тяжкі злочини; корупційного характеру)	Не визначено.
Механізм впливу	Безпосередній вплив	Опосередкований вплив (у разі виявлення ознак будь-якого злочину інформування правоохоронних органів)

Момент впливу на злочин	Вплив на злочин, незалежно від стадії вчинення; вплив на причини та умови злочинності	Вплив на злочин, незалежно від стадії вчинення
Засоби впливу (реагування)	Засоби протидії, безпосереднього впливу, профілактичні та попереджувальні	Профілактичні (попереджувальні)
Відповідальність за невжиття заходів	Кримінальна відповідальність, як спеціального суб'єкта злочину	Не передбачено. Настає на загальних підставах.

На підставі узагальнення зазначених ознак, доходимо висновку, що запобіжна детективна діяльність – урегульована законодавством правоохоронна діяльність, що здійснюється визначеними відповідальними суб'єктами (детективами) у встановленій формі, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, протидії конкретним видам злочинів (особливо тяжкі; корупційного характеру), упередження злочинності в цілому.

1.2. Історія розвитку нормативно-правового регулювання запобіжної детективної діяльності на українських теренах

Як нами вставнолено, запобіжну детективну діяльність слід розглядати в контексті розвитку трьох складових: діяльності детективів НАБУ, діяльності поліцейських детективів та діяльності приватних детективів. У зв'язку із тим, що питанням державної детективної діяльності присвячені фундаментальні праці таких вчених як, В. Б. Авер'янов, Л. В. Багрій-Шахматов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. Г. Кальман, М. І. Мельник, А. О. Селіванов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, О. Н. Ярмиш, то основна увага дослідницького

пошуку в аспекті становлення законодавства про запобіжну детективну діяльність буде зосереджена на приватно-правових засадах запобіжної детективної діяльності.

Перед тим, як провести ретроспективний аналіз становлення нормативно-правової бази запобіжної діяльності детективів, слід відмітити, що питання періодизації розвитку законодавства у зазначеній сфері залишаються нерозв'язаними у правові доктрині України.

Так, С. С. Юрком на підставі дослідження історико-правових даних виокремлено чотири етапи становлення недержавної правоохоронної діяльності: 1) недержавна правоохоронна діяльність до формування поліцейських органів (до XVIII ст.); 2) недержавна правоохоронна діяльність після утворення професійних поліцейських органів та до Жовтневої революції 1917 р.; 3) недержавна правоохоронна діяльність радянського періоду (1917–1991 рр.); 4) недержавна правоохоронна діяльність у період роздержавлення правоохоронних функцій (кінець XX ст. – теперішній час) [192, с. 9]. Таку ж саме періодизацію пропонує І. В. Гришко [51, с. 149].

Д. Г. Мулявка та Д. А. Шилле виокремлюють чотири періоди в розвитку ринку недержавних розшукових послуг: 1988–1992 рр. – формування нерегульованого (анархічного) ринку детективних послуг; 1993–1999 рр. – активного кількісного зростання й економічний розвиток приватних детективних і структур та послуг, витіснення кримінальних елементів; 2000–2003 рр. – поступове набуття формально легального характеру окремими видами детективної (розшукової) діяльності; з 2004 р. – по теперішній час – спроба легалізувати детективну (розшукову) діяльність, пов'язана у першу чергу з розробкою та затвердженням проекту закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [131, с. 346]. Як бачимо, вчені зосереджують увагу на періоді незалежності України. Запропонована ними періодизація деталізує розвиток суспільних відносин у сфері детективної діяльності в основному після розпаду СРСР.

Оскільки нами досліджується, зокрема, і запобіжна детективна діяльність Національного антикорупційного бюро України, то маємо окрему увагу приділити питанням розвитку законодавства у сфері

запобіжної антикорупційної діяльності. Д. О. Сіренко, використовуючи виключно законотворчий аспект виокремлює такі періоди становлення та розвитку інституту запобігання та протидії корупції, після здобуття Україною незалежності: 1-й період – бере початок з 16 листопада 1995 року до 30 червня 2011 року, тобто від дня набрання чинності Законом України «Про боротьбу з корупцією» від 05 жовтня 1995 р. до моменту втрати ним чинності; 2-й період – з 1 липня 2011 року, тобто з моменту набрання чинності Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції», до прийняття Закону України «Про запобігання корупції»; 3-й період – з моменту набрання чинності Законом України «Про запобігання корупції» до сьогодні [158, с. 32].

А. Новак, виокремлює такі етапи становлення національної антикорупційної політики в Україні: 1) неформалізований – 1991–1995 рр.; 2) формально визначений – 1995–2009 рр.; 3) 2009–2011 рр. – прийняття антикорупційного пакету законів – 1; 4) прийняття антикорупційного пакету законів – 2; 5) 2014–2015 рр. – прийняття антикорупційного пакету законів – 3; 6) 2015–2016 рр. – інституціоналізація системи органів влади у сфері запобігання корупції, розвиток антикорупційної політики України в контексті положень Угоди про асоціацію України та ЄС, реалізації положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»; 7) з 2-го півріччя 2016 р. до сьогодні – перехід до нового виміру формування національної антикорупційної політики, що передбачає розвиток системи органів державної влади в боротьбі з корупцією [139, с. 64].

Узагальнюючи запропоновану періодизацію, слід визначити такі періоди розвитку запобіжної детективної діяльності: 1991–2014 рр. – початок формування власної законодавчої бази запобігання злочинності та формування запобіжної діяльності детективів; 2014 р. – по теперішній час законодавче оформлення запобіжної діяльності державних детективів, розвиток законодавства у зазначеній сфері, завершення законопроектної роботи щодо формування законодавства у сфері приватної детективної діяльності, створення інституту детективів.

Таким чином, можемо запропонувати наступну періодизацію розвитку запобіжної детективної діяльності: 1) дореволюційний (кінець XVIII ст. – 1917 р.); 2) радянський (1917–1991 рр.); 3) період формування власної законодавчої бази запобігання злочинності та формування запобіжної діяльності детективів (1991–2014 рр.); 4) сучасний період (з 14 жовтня 2014 – по теперішній час). Зрозуміло, що кожному періоду властиві особливості соціально-економічного, політичного, культурного розвитку країни. Розглянемо їх більш детально.

Дореволюційний (кінець XVIII ст. – 1917 р.). До XVIII ст. більшість правоохоронних функцій здійснювалася армією та недержавними суб'єктами. У ранньому середньовіччі держава ще не володіла монополією на примус і силові дії, а тому поширеними були кровна помста і самосуд. Основна причина існування недержавної правоохоронної діяльності на цьому етапі полягала у тому, що державою ще не було утворено спеціалізованих правоохоронних органів, а відповідні функції здійснювалися державними органами загальної компетенції [192, с. 9].

Правовими витоками існування запобіжної функції в ці часи були: 1) Указ Петра I от 22.02.1711 г. «Об учреждении Петром I правительствующего Сената», відповідно до норм якого створено фіскальну службу, до функцій якої належали повноваження щодо контролю та нагляду за органами державної влади; 2) Указ Петра I от 20 мая 1715 г. «Об учреждении полицейской канцелярии», де правоохоронні функції було покладено на поліцейську службу; 4) «Об учреждении министерств» от 8 (20) сентября 1802 г., де одним з 8 створених міністерств було утворено Міністерство внутрішніх справ, що виконувало правоохоронну функцію [177, с. 122]. Поліція царської Росії цього періоду була поділена на державну, відомчу та на приватну [51, с. 147].

Російська державна поліція виконувала, крім виключно правоохоронних функцій, ще й загально-адміністративні. Згодом через збільшення кількості населення та у зв'язку з виникненням нових міст виконання деяких поліцейських функцій було покладено на органи загального управління [109, с. 24–52].

У період XVIII – поч. XX ст. зміцнення абсолютизму у країнах Європи призвело до значного посилення впливу державної влади на всі сфери життєдіяльності суспільства. Окремим проявом розвитку абсолютизму в Російській Імперії стало утворення спеціалізованих правоохоронних органів. Перманентною проблемою цього етапу була малочисельність поліцейських органів внаслідок об'єктивних причин економічного характеру. У зв'язку із цим до здійснення правоохоронних функцій продовжували залучатися регулярна армія та недержавні інститути, що підтверджується відповідними положеннями військових статутів та іншими правовими актами цього періоду [192, с. 9]. Однак, саме у цей час відбувалося формування правоохоронних органів з чітким розподілом функцій та визначенням їх завдань. Основною метою їх функціонування було забезпечення безпеки державного механізму. До системи правоохоронних органів було віднесено поліцію, прокуратуру, жандармерію, органи служби державної безпеки [177, с. 122].

Радянський період (1917 – 1991 рр.). Протягом 1917–1991 рр. в умовах тоталітарного режиму на теренах України посилювався етатистський вектор правоохоронної діяльності. Більшість правоохоронних функцій, монополізованих державою, виконувалася виключно спеціально створеними правоохоронними органами [177, с. 122].

У період з 1917–1921 рр. на теренах сучасної України було утворено такі правоохоронні органи як жандармерія, варта Гетьманату, народна міліція Директорії, розвідка, контррозвідка, прокуратора, органи безпеки Директорії та інші спеціальні служби. Основними завданнями даних органів була боротьба зі злочинністю, забезпечення правопорядку та правомірної поведінки в державі [177, с. 122]. Під час громадянської війни, почали практикуватись утворення добровільних дружин, основною функцією яких була допомога загонам міліції. Проте хоча їх і називали добровільними, та фактично формування таких дружин було примусовим. Основною функцією дружинників було несення служби під час охорони населеного пункту, у якому вони жили, хоча вони могли виконувати й інші завдання [51, с. 147]. Тоталітарна держава протидіяла існуванню незалежного від неї громадянського суспільства, внаслідок

чого розвиток недержавних правоохоронних інститутів було уповільнено [192, с. 9].

В період радянської доби основними завданнями правоохоронних органів вбачалися дотримання соціалістичної законності, забезпечення централізму влади, охорона громадської безпеки та громадського порядку, дотримання прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя і здоров'я, запобігання розвитку безпритульності та ін. Основними правоохоронними органами цього періоду були міліція та прокуратура [177, с. 122–123].

Водночас, у сфері охорони громадського порядку практикувалося створення різного роду громадських правоохоронних формувань (добровільних народних дружин), але їх діяльність нерідко мала формальний та заідеологізований характер [192, с. 9]. В Україні вищезазначені народні дружини було створено в грудні 1958 р. з ініціативи працівників шахт «Червоний жовтень» ім. Карла Маркса. За їхнім прикладом такі дружини почали згодом створюватись на всій території України. Добровільні народні дружини являли собою самодіяльні організації трудящих. Найбільш активний період діяльності народних дружин припадає на 70-і рр. В Указі Президії Верховної Ради СРСР «Про основні обов'язки та права народних дружин з охорони громадського порядку» від 20 травня 1974 р. йшлося про створення подібних дружин за виробничо-територіальним принципом волевиявлення громадян, за якими закріплювались мікрорайони та громадські місця, на території яких вони й здійснювали свою діяльність. Проте мало місце й створення спеціалізованих добровільних народних дружин, які виконували свої функції на приміському транспорті, в метро, були активно задіяні у регулювання дорожнього руху [51, с. 147].

Кінець 80-х – початок 90-х років ознаменувався радикальними змінами у політичному та соціальному житті на всьому радянському просторі, що зрештою призвело до розпаду СРСР. Зазнала істотних змін і сфера правоохоронної діяльності. Якщо казати про окремі фактори, що завдали істотного впливу на правоохоронну діяльність, перш за все, слід відзначити зміни у криміногенній ситуації, що обумовлювалося кількома причинами. Так, прийняття перших

«підприємницьких» законів – Закону СРСР «Про індивідуальну трудову діяльність» та Закону «Про кооперацію в СРСР» поклато початок наближення економічних відносин до ринкових, а, як свідчить досвід багатьох країн світу, такий процес завжди супроводжується зростанням злочинності. Водночас державна правоохоронна система виявилася нездатною протистояти зростаючій кількості протиправних посягань, що також мало свої причини, серед яких й те, що у той період правоохоронна система фактично опинилася зі злочинністю сам на сам в результаті розпочатого ще у 80-х роках поступового згортання профілактичної та попереджувальної роботи, руйнування зв'язків правоохоронних органів з громадськістю. Практичне згортання участі громадськості у боротьбі з правопорушеннями обумовлювалося як втратою нею організованого характеру, ослабленням виховного та профілактичного потенціалу суспільства та держави, так й докорінними змінами у суспільній свідомості, у тому числі – зневірою до раніше оголошених цінностей. Якщо додати до цього той факт, що робота громадських формувань з охорони правопорядку здійснювалася в умовах недостатньої нормативно-правової регламентації, таке руйнування зв'язків у той період слід вважати цілком закономірним наслідком [13, с. 139].

З самого початку реформування системи соціалізму кооператори та підприємці не отримували суттєвої правової підтримки та захисту, тому почали створюватися кооперативи, які надавали послуги з охорони та безпеки [186, с. 6]. Наприкінці цього періоду (1988–1991 рр.) відбувалось стихійне виникнення приватних детективних (розшукових) підприємств, обумовлене руйнуванням соціалістичної економіки [131, с. 346].

Період формування власної законодавчої бази запобігання злочинності та формування запобіжної діяльності детективів (1991–2014 рр.). З моменту проголошення Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Акту незалежності України від 24 серпня 1991 р. та започаткування становлення і розвитку України як незалежної держави кардинального реформування зазнали правоохоронні органи, що функціонували на теренах України. Витоками нормативно-правового закріплення

статусу правоохоронних органів в часи незалежності України стали: Конституція України, Закони України «Про міністерства і державні комітети Української РСР», «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Службу безпеки України» та інші. Слід відмітити й істотні зміни у завданнях правоохоронних органів, до яких належить забезпечення законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, рівності, гласності та позапартійності [177, с. 123].

Соціально-економічні перетворення, що розпочалися після ліквідації СРСР, активізували розвиток громадянського суспільства та інститутів недержавної правоохорони. Уже на початку 90-х рр. в Україні з'явилися перші охоронні та детективні агентства [192, с. 9]. За даними вчених, лише у 1991 р. в Україні налічувалось 66 приватних детективних агентств, які характеризувались відсутністю стабільних цін і системи ціноутворення, вузьким спектром послуг та високим рівнем насильства [131, с. 346; 188].

Після 1992 р. розвиток ринку приватної охорони й розшуку визначався трьома основними процесами: масовою приватизацією економіки, зростанням приватного сектору в усіх галузях і розвитком приватних фінансових інститутів; кризою держави й масовим витоком кадрів з «силових» відомств та низьким контролем з боку правоохоронних органів над діяльністю підприємств недержавної сфери безпеки; легалізацією недержавної охоронної та детективної діяльності [186, с. 6].

У 1993–1999 рр. спостерігається активне кількісне зростання й економічний розвиток приватних детективних і структур та послуг, витіснення кримінальних елементів. В цей час відбувається розширення спектру послуг, до яких входили й гарантування операцій, врегулювання майнових інтересів, примус до виконання зобов'язань, оцінка надійності ділових партнерів, створення конкурентних переваг [187, с. 270-271]. Разом з тим власне детективна (розшукова) діяльність продовжує здійснюватися поза межами правового регулювання [131, с. 346].

З 2000 до 2003 р. спостерігається поступове набуття формально легального характеру окремими видами детективної (розшукової) діяльності. Не зважаючи на те, що законодавство про вказаний

вид діяльності все ще відсутнє, суб'єкти підприємницької діяльності у цій сфері роблять спроби уникнути притягнення до юридичної відповідальності завдяки використанню особливостей інформаційного, кримінального процесуального та інших галузей законодавства. Проте тенденція тінізації детективної (розшукової) діяльності зберігає свою актуальність [131, с. 346].

Перші спроби законодавчого врегулювання детективної діяльності можна віднести до початку ХХІ ст, коли народним депутатом Ю. Кармазіним було запропоновано проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» за № 5237 від 05 квітня 2000 р. Через чотири роки були розроблені проекти Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автори – народні депутати В. Кафарський, О. Бандурка та В. Мойсик) № 5380 від 7 квітня 2004 р., проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автори – народні депутати Ю. Кармазін, В. Онопенко та М. Оніщук) № 5380-1 від 1 липня 2004 р. [54, с. 85].

Проект Закону України «Про детективну діяльність» (№ 5380-1 від 01.07.2004 р.) передбачав, що в разі потреби надання детективами послуг, поєднаних з небезпекою для їхнього життя і здоров'я, їм дозволяється використання вогнепальної зброї та спеціальних засобів. Також передбачалось, що, з одного боку, суб'єкти детективної діяльності мають надавати всебічну допомогу державним правоохоронним органам у попередженні, припиненні й розкритті злочинів відповідно до чинного законодавства й укладених договорів, а правоохоронні органи України могли б організовувати на безоплатній і платній основі інформаційне й інше сприяння детективам і детективним організаціям, з визначенням переліку санкціонованої для видачі інформації, порядку її надання й відповідальності за її несанкціоноване використання [54, с. 85].

Згодом було зареєстровано законопроект № 2120 від 25 лютого 2008 р. (автор – народний депутат В. Мойсик) та законопроект № 1093 від 13 грудня 2012 р. (автори – народні депутати В. Швець, В. Малишев) [36, с. 82].

Проте законотворча діяльність у цій сфері значною мірою відставала від потреб суспільного розвитку і реалій суспільних відносин.

Приватна детективна діяльність продовжувала залишатись неврегульованою, незважаючи на численні спроби увести її в законодавче русло [192, с. 9].

7 квітня 2011 р. в перебігу реформи антикорупційного законодавства Верховною Радою України було прийнято Закон «Про засади запобігання та протидії корупції» відповідно до положень якого функції спеціально уповноважено органу з питань антикорупційної політики тимчасово було покладено на Міністерство юстиції України [158, с. 39].

Також протягом цього періоду було ухвалено низку нормативно-правових актів із запобігання корупції, зокрема: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування Національного агентства з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення» від 12 жовтня 2011 р. №1072 [149], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції» від 20 жовтня 2011 р. № 1094 [151], «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям» від 16 листопада 2011 р. № 1195 [150]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією».

Сучасний період (з 14 жовтня 2014 – по теперішній час). 14 жовтня 2014 року було прийнято Закони України: «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки»; «Про Національне антикорупційне бюро України»; «Про запобігання корупції»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигододержувачів юридичних осіб та публічних діячів»; «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти

основ національної безпеки та корупційні злочини» (закон про заочне засудження); «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Також на виконання цих Законів Президентом України було підписано Указ від 14 жовтня 2014 р. № 808 «Про Національну раду з питань антикорупційної політики».

Із прийняттям низки антикорупційних законів у жовтні 2014 р. в Україні здійснене найбільш масштабне та системне реформування антикорупційного законодавства. Зміни законодавчого поля стосувалися врегулювання ключових секторів антикорупційної діяльності в державі: 1) формування та моніторинг державної антикорупційної політики; 2) превентивна антикорупційна діяльність; 3) переслідування за корупцію. Крім того, 29 квітня 2015 р. Уряд схвалив «Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015 – 2017 роки». Законодавством було усунуто певний дуалізм державних органів, відповідальних за антикорупційну політику, який існував у 2014 р. Серед іншого, ліквідувано посаду Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики та започатковано діяльність двох незалежних антикорупційних інституцій, відповідальних за різні аспекти формування та реалізації державної антикорупційної політики: Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики; Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – державний правоохоронний орган, на який покладається протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [179].

02 липня 2015 року було прийнято Закон України «Про національну поліцію України». У січні 2017 року Національною поліцією України спільно з міжнародними партнерами було розпочато пілотний проект на базі Бориспільського відділу поліції Київської області,

який об'єднав функції слідчих та оперативних працівників під єдине підпорядкування. у квітні 2017 р. Наказом Національної поліції України № 337 від 10.04.2017 «Про проведення експерименту про запровадження нових форм і методів в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції» пілотний проект поширено на вісім областей: Харківську, Львівську, Одеську, Хмельницьку, Запорізьку, Сумську, Полтавську і Київську, в яких в експерименті бере участь один відділ поліції від кожної області. Головним завданням зазначеного проекту є створення інституту «поліцейських детективів» в органах Національної поліції України, в якому розслідування, збирання і фіксація доказів у процесуальних документах здійснюється однією особою від початку до завершення кримінального провадження, яка несе відповідальність за якість роботи, зокрема підготовку й спрямування обвинувального вироку до суду [29, с. 117].

28 грудня 2015 року було зареєстровано проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» за № 3726, що згодом було прийнято Верховною Радою України, але не підписано Президентом України (в цілому на цей час в Україні вже розроблено близько десяти законопроектів «Про приватну детективну діяльність» [36, с. 82]).

Визначною подією стало прийняття 14 жовтня 2014 року Закону України «Про запобігання корупції», метою створення якого послужило комплексне реформування системи запобігання корупції відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав і у зв'язку цілеспрямованим курсом країни на європейську інтеграцію. Серед основних складових превентивної антикорупційної системи слід виділити наступні: 1) наявність спеціалізованого органу з питань запобігання корупції, органу формування і реалізації антикорупційної політики; 2) реалізацію антикорупційних обмежень щодо використання службового становища, одержання подарунків, сумісництва й суміщення з іншими видами діяльності, спільної роботи близьких осіб, після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; 3) запобігання і врегулювання конфлікту інтересів; 4) захист

викривачів – осіб, які повідомляють про факти корупції від незаконного звільнення, переведення, зміни суттєвих умов трудового договору тощо; 5) відповідальність за корупційні й пов'язані з корупцією правопорушення: кримінальна – за безпосередньою корупцію (зловживання повноваженнями, незаконне збагачення тощо); адміністративна – за пов'язані з корупцією (порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, щодо одержання подарунка (пожертви), вимог фінансового контролю тощо); дисциплінарна й цивільно-правова (за обидва види порушень) тощо [158, с. 43–44].

Законом передбачено створення центрального органу виконавчої влади України зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику – Національне агентство з питань запобігання корупції. Іншим антикорупційним законом було утворено Національне антикорупційне бюро України, якому вперше в Україні введено в офіційний законодавчий обіг поняття «детектив», а також вказано на запобіжні функції детективів та детективних підрозділів.

В Україні сьогодні узаконені приватні нотаріуси, приватні адвокати, приватні юридичні контори, врешті – приватні охоронні фірми, які здійснюють охорону фізичних осіб, рухомого й нерухомого майна, і при цьому приватної детективної діяльності законодавчо досі не існує. Водночас, за неофіційними даними, у всіх регіонах нашої країни працює кілька тисяч приватних детективів і приватних детективних агентств [54, с. 86]. Це у 20 разів більше, ніж п'ять років тому (для порівняння: у Польщі налічується 300 ліцензованих детективів і агентств, а у Франції – 500) [37, с. 47]. Приватні детективи здійснюють свою діяльність у межах надання консалтингових та юридичних послуг або як журналісти на підставі Законів України «Про інформацію», «Про видавничу справу», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади» тощо [131, с. 347], фактично залишаючись поза законом.

Як зазначають фахівці, становлення в Україні приватної детективної діяльності є незворотним процесом. Свідченням цьому

є розробка та подання на розгляд парламенту України декількох законопроектів про детективну діяльність з визначенням основних підстав її здійснення, переліку послуг, які мають надавати суб'єкти такої діяльності, контролю та відповідальності за її здійсненням. Штучне і тривале стримування легалізації детективної діяльності завдає непоправної шкоди не тільки вже існуючим суб'єктам приватної детективної діяльності та охочим займатися таким видом підприємництва, а й інтересам громадян, які потребують подібних послуг, а також державним інтересам та іміджу України на міжнародній арені. Тому в Україні назріла необхідність якнайшвидшого прийняття Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» [54, с. 86].

Слід особливо відмітити висновок В. В. Голіни про те, що участь громадськості у запобіганні злочинності має стати реальністю, а не гаслами. Слід дуже продумано розробити нові форми, методи й техніку для мобілізації і використання у превентивних цілях значних прихованих громадських ресурсів. Ідеологія участі громадськості у запобіганні злочинності формується на засадах як інтелектуальної її підтримки, так і фізичної співучасті в цьому процесі [48, с. 197].

Таким чином, аналіз розвитку законодавства у сфері запобіжної детективної діяльності надає можливість зробити такі висновки:

1. Розвиток запобіжної детективної діяльності містить такі періоди: 1) дореволюційний (кінець XVIII ст. – 1917 р.); 2) радянський (1917–1991 рр.); 3) період формування власної законодавчої бази запобігання злочинності та формування запобіжної діяльності детективів (1991–2014 рр.); 4) сучасний період (з 14 жовтня 2014 – по теперішній час);

2. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин у сфері запобіжної діяльності детективів потребують законодавчого визначення такі напрями: надання статусу детективів окремим категоріям поліцейських, що здійснюють розкриття та розслідування особливо тяжких злочинів; легалізація приватної детективної діяльності з відповідним передбаченням їх запобіжного впливу на злочинність.

РОЗДІЛ 2. ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В СТРУКТУРІ МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні

Кримінологічна характеристика відноситься до базових, основоположних категорій кримінології, а у конкретному прикладному дослідженні – є вихідним етапом розроблення заходів запобігання злочинності. У сучасній кримінологічній науці доволі розробленими слід вважати теорії кримінологічної характеристики злочинності та окремих її видів (проявів). На етапі становлення знаходиться вчення щодо кримінологічної характеристики окремих суб'єктів запобігання злочинності. Питання ж кримінологічної характеристики саме діяльності із запобігання злочинності залишаються поза межами сучасних наукових досліджень. У вітчизняній науці та практиці відсутні напрацювання з цього напрямку. Тому, розроблення кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності є актуальним, своєчасним та обґрунтованим як з точки зору як теорії, так і практики запобігання злочинності.

Тим паче, слідча та судова практика свідчать про те, що ефективне вирішення завдань, визначених кримінальними і кримінально-процесуальним законодавством, є можливим тільки в результаті вдосконалення запобіжних процедур, запропонованих стосовно окремих видів або груп злочинів з урахуванням основних принципів та загальних положень загальної теорії протидії

злочинності. Необхідним є подальше поглиблене «дослідження основних кримінологічних проблем забезпечення цієї діяльності, що розширить теоретичну та практичну базу розробки окремих методик запобіжного впливу та кримінологічної діяльності суб'єктів, що особливо актуально, коли мова йде про доволі поширені злочини» [88, с. 113–114].

Слід зазначити, що характеристика – це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак когось, чого-небудь або показники якості, стану чогось і тощо [140, с. 684; 133, с. 94]. Належна кримінологічна характеристика запобіжної діяльності детективів надасть можливість не тільки пізнати її сутність, але й виявити окремі проблемні або актуальні напрями розвитку законодавства та вдосконалення правозастосовної діяльності.

Відомо, що характеристика будь-якого явища, процесу, має відбуватись за наперед визначеними критеріями, які нададуть можливість виявити їх сутнісні риси. У зв'язку із тим, що зараз не розроблено кримінологічну характеристику запобіжної діяльності або її окремих видів, слід проаналізувати окремі наукові роботи, присвячені суб'єктному запобіганню злочинності, оскільки саме через діяльність окремих суб'єктів запобіжного впливу на злочинність можна встановити коло ознак для розроблення кримінологічної характеристики запобіжної діяльності.

У першому томі фундаментальної праці А. П. Закалюка «Курс сучасної української кримінології» вчений виокремлює такі складові теорії запобігання злочинності: сутність, поняття, види та об'єкти діяльності щодо запобігання злочинності; конституційні та інші правові засади запобігання злочинності в Україні; суб'єкти діяльності та заходи щодо запобігання злочинності та злочинним проявам; стратегічне, організаційне, інформаційне та методичне забезпечення діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам в Україні [69, с. 277–364]. Зважаючи на концептуальність та фундаментальність зазначеної роботи, в ній представлено найбільш загальні риси кримінологічної характеристики запобіжної діяльності, що, нажаль, не можуть надати можливість для проведення повноцінного прикладного дослідження. Тому,

маємо звернутись до окремих прикладних напрацювань вітчизняних вчених.

Як зазначає О. М. Литвинов, суб'єкт запобіжної діяльності є носієм функціональних прав і обов'язків, володіє певною компетенцією щодо постійної або систематичної участі у запобіжній діяльності відповідно до правових норм, що її регулюють. важлива системоутворююча ознака – відповідальність суб'єкта за досягнення цілей відповідної діяльності та її результати. Суб'єктам запобіжної діяльності притаманні такі ознаки, як: відокремленість завдань запобіжної діяльності – похідних від основної компетенції у сфері забезпечення законності та правопорядку; здійснення діяльності із запобігання злочинності у процесуальних та непроцесуальних формах; наявність у працівників, які здійснюють запобіжну діяльність, правових можливостей представників влади, включаючи право застосовувати (ініціювати) заходи державного примусу, що є їх прерогативою порівняно з іншими суб'єктами; спеціалізація запобіжної діяльності у поєднанні з вимогою участі в ній всіх служб і підрозділів у міру покладених на них службових завдань; наявність механізму міжвідомчої координації запобіжної діяльності; виділення завдання запобігання злочинності в самих цих органах [121, с. 623]. Зазначена характеристика повністю відображає специфіку державної запобіжної діяльності, однак залишає поза увагою участь громадськості у запобіганні злочинності.

Аналіз роботи О. С. Іщука, присвяченої дослідженню теоретико-методологічних та практичних засад кримінологічної діяльності органів прокуратури, дає можливість вести мову про такі вироблені вченим критерії кримінологічної характеристики діяльності органів прокуратури: пріоритети та рівні кримінологічної діяльності; місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; нормативно-правове забезпечення кримінологічної діяльності; принципи кримінологічної діяльності; функцій кримінологічної діяльності; управління кримінологічною діяльністю; координація діяльності суб'єктів протидії злочинності та інші форми взаємодії з ними; структура механізму реалізації кримінологічної діяльності; інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності [84].

Як бачимо, вчений провів доволі ґрунтовну характеристику кримінологічної діяльності органів прокуратури, однак зазначена характеристика здійснена за суб'єктивним складом.

Н. І. Сподарик, досліджуючи кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ, звертається до таких критеріїв характеристики кримінологічне запобігання Національної поліції: правове забезпечення запобігання; інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання; організація взаємодії підрозділів Національної поліції України з державними органами та громадськістю щодо запобігання; заходи підрозділів Національної поліції України щодо запобігання [163]. М. О. Кравцова, досліджуючи кіберзлочинність та запобігання їй органами внутрішніх справ виокремлює такі складові характеристики запобіжної діяльності: правове регулювання запобігання; система заходів запобігання; взаємодія з іншими суб'єктами запобігання [99, с. 10–12]. І. В. Маслій, досліджуючи інституційний механізм протидії криміналізації економіки, виокремлює такі критерії за побіжності діяльності: система та функції державних спеціалізованих суб'єктів (інституцій) протидії криміналізації економічних відносин в Україні; інституційно-правове забезпечення антикорупційних заходів протидії криміналізації економіки; правове та інформаційне забезпечення взаємодії суб'єктів протидії економічній злочинності [124, с. 108–151].

Безперечно, у всіх без винятку проаналізованих дослідженнях основну увагу зосереджено й на об'єкті запобіжної діяльності: насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ; кіберзлочинність; криміналізація економіки. Тому, одним з найголовніших критеріїв слід визнати об'єкт запобіжного впливу.

В контексті кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності окремий інтерес становить кримінологічна характеристика приватної детективної діяльності. В Україні зараз ще відсутні дисертаційні або інші комплексні праці, присвячені запобіжній діяльності приватних детективів, в Російській Федерації – перші

праці з вказаної тематики були підготовлені наприкінці 90-х – початку 2000-х років. Тому, слід звернутись до напрацювань вчених зазначеної країни.

О. А. Євланова, досліджуючи участь приватних детективних та охоронних підприємств у запобіганні злочинності виокремлює такі критерії кримінологічної характеристики зазначеної діяльності: місце в системі боротьби зі злочинністю; форми та методи боротьби зі злочинністю; взаємодія з державними правоохоронними органами у вирішенні проблем попередження злочинності та боротьби з нею [65, с. 57–126]. Т. Е. Зальфугарзаде досліджуючи правові та організаційні основи діяльності приватних детективних та охоронних структур з попередження злочинів досліджує, зокрема, такі питання, що можна віднести до критеріїв кримінологічної характеристики: правовий стан; взаємодія з правоохоронними органами у попередженні злочинів; інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії; державне керівництво та прокурорський нагляд [81, с. 17–161]. Вчений також розглядав питання соціального захисту приватних детективів [81, с. 60–93], що, безумовно, виходить як за предмет дослідження, так і взагалі за межі наукової спеціальності 12.00.08. О. Г. Андреева, присвятивши дисертаційне дослідження проблематиці антикриміногенної діяльності приватних детективних та охоронних підприємств, розглянула такі питання кримінологічної характеристики: правове регулювання антикриміногенної діяльності приватних детективних та охоронних підприємств; місце приватних детективних та охоронних підприємств в системі спеціалізованих суб'єктів попередження злочинності [3, с. 44–71]. Е. А. Ільясов під час дослідження ролі приватних детективних та охоронних підприємств у попередженні злочинності, розглянув: об'єкт запобіжного впливу; принципи та основні форми участі приватних детективних та охоронних підприємств у попередженні злочинності; кримінологічно значущі проблеми діяльності приватних детективних та охоронних підприємств у попередженні злочинності [82, с. 14–72].

Узагальнюючи наведені підходи, зазначимо, що кримінологічну характеристику будь-якої, в тому числі й детективної діяльності, слід здійснювати за такими критеріями: суб'єкт (суб'єкти)

запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; об'єкт запобіжного впливу; мета та завдання запобіжної діяльності; рівні запобіжної діяльності; нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності; функції запобіжної діяльності; методи запобіжної діяльності; тип запобіжної діяльності; взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності; нагляд та контроль за запобіжною діяльністю; структура механізму реалізації запобіжної діяльності; інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної діяльності; пріоритети запобіжної діяльності; ризики запобіжної діяльності.

Слід підтримати наявний в кримінально-правовій науці дослідницький підхід щодо поділи критеріїв характеристики та, відповідно, ознак досліджуваного явища базові та додаткові [133, с. 95]. Базові критерії – ті, що надають можливість дослідити перманентну сутність досліджуваного об'єкта, додаткові – ті, що надають можливість з'ясувати сучасний стан розвитку об'єкта, його залежність від стану розвитку суспільства, правових та політичних процесів, що відбуваються у соціумі.

У зв'язку із зазначеним, до базових критеріїв кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності слід віднести такі: суб'єкт (суб'єкти) запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; об'єкт запобіжного впливу; мета та завдання запобіжної діяльності; рівні запобіжної діяльності; нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності; тип запобіжної діяльності; структура механізму реалізації запобіжної діяльності; взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності; нагляд та контроль за запобіжною діяльністю. Додатковими критеріями слід визнати: інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної діяльності; пріоритети запобіжної діяльності; ризики запобіжної діяльності.

Для детальної характеристики запобіжної детективної діяльності слід звернутись до кожного критерію окремо. При цьому, зважаючи на традиції національних юридичних досліджень, такий критерій, як нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності детективів, ми розглянемо в окремому підрозділі роботи,

оскільки малодослідженість цієї сфери соціальної практики вимагає концептуального розгляду зазначеної складової.

2.2. Базові критерії кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності

Суб'єкт (суб'єкти) запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності. Узагальнено суб'єкт запобіжної діяльності – це орган або організація, діяльність якої повністю або в певній частині пов'язана з вирішенням завдань із запобігання злочинності [121, с. 623]. З точки зору Т. Шевчук, суб'єкти протидії злочинності являють собою цілісну у функціональному і організаційному відношенні сукупність колективних учасників протидії злочинності, побудовану на основі спільної мети і єдності управління цієї сферою соціальної практики. Система суб'єктів протидії злочинності є складною соціальною організацією, що об'єднує безліч різноманітних складових частин. У свою чергу, групи однорідних органів, що входять до неї, утворюють відносно самостійні організаційні формування, які функціонують на основі тотожних закономірностей. Кожен з суб'єктів має складну структуру, у свою чергу утворюючи ієрархічно організовану систему зі своїми елементами. На рівні побудови суспільної формації сукупність суб'єктів протидії злочинності як автономний елемент входить в структуру організаційного компоненту протидії злочинності та її механізму [185]. Така характеристика суб'єктів протидії злочинності стосується виключно державних органів, які, безперечно, є основними суб'єктами запобіжної діяльності в країні.

За твердженням О. М. Литвинова, у загальному вигляді система суб'єктів запобіжної діяльності включає органи та організації, які: визначають основні напрями, завдання, форми і методи запобіжної діяльності в країні; здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення запобіжної діяльності; виявляють криміногенні фактори та сигналізують про них; безпосередньо реалізують

заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи з усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, у тому числі з корекції особистісних деформацій та усунення обставин, що їх сформували [121, с. 623].

Універсальним є визначення суб'єктів запобіжної діяльності, надане В. В. Голіною, – це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочинність і злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [106, с. 150]. Структурні елементи системи суб'єктів запобігання злочинам взаємопов'язані по вертикалі і горизонталі кримінальними процесуальними нормами та впливають один на одного (хоча й по-різному, залежно від ступеня значущості). Одночасно кожен суб'єкт, у тому числі будь-який структурний підрозділ правоохоронних органів, має системну ознаку, тобто певний комплекс властивостей і якостей, які не можуть бути зведені лише до арифметичної суми складових [168, с. 158].

Суб'єктами запобіжної детективної діяльності є виключно детективи, детективні підрозділи, об'єднання детективів. Як нами зазначалось, на офіційному законодавчому рівні зараз в Україні визначено лише один вид детективів – детективи Національного антикорупційного бюро України. Ч. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачено, щодо структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів [74]. Згідно ст. 23 цього Закону також передбачаються такі категорії посад, як «керівник підрозділу детективів», «заступник керівника підрозділу детективів», «старший детектив», «детектив». Досудове розслідування у Національному бюро, відповідно до Закону, здійснюють детективи та старші детективи. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 38 КПК України підрозділ детективів Національного бюро є органом досудового розслідування.

До того ж, в лавах Національної поліції України у 2017 р. оголосили про запровадження інституту детективів [128]. Було створено

детективні підрозділи, у які було призначено найбільш фахових працівників, переважно – колишніх оперативників [128].

Міністр внутрішніх справ України А. Б. Аваков наголошує: «є оперативники, які збирають докази та ведуть спеціальні спостереження, і є слідчий, який аналізує факти та намічає кроки. Зараз детектив у собі все це об'єднує» [144]. Як зазначає голова Національної поліції України С. М. Князєв: «ми започатковуємо проект «поліцейські детективи», де близько 90% особового складу підрозділів кримінальної поліції перевели у статус слідчих» [172].

На реалізацію цього проекту, наприклад, в ГУНП в Донецькій області створено відділ розслідування особливо тяжких злочинів (служба детективів) слідчого управління. Штатним розкладом відділу передбачено наявність таких посад: начальник відділу, заступник начальника відділу, старший слідчий в особливо важливих справах, старший слідчий. В кожного працівника служби детективів визначено правовий статус на підзаконному (Національна поліція України) рівні.

Однак, відповідно до КПК України поліцейські детективи є слідчими. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК, слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Також, ми не можемо оминати увагою сферу приватної детективної діяльності, яка вже багато років не знаходить в нашій державі законодавчого визначення. Верховною Радою України 13 квітня 2017 року було прийнято Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», який не було підписано Президентом України [155]. Відповідно до пп. 3 та 5 ст. 1 проекту цього Закону, приватним детективом є фізична особа – підприємець, яка здійснює приватну детективну (розшукову) діяльність на підставах

та в порядку, що передбачені Законом; об'єднання приватних детективів – це самостійний суб'єкт господарювання, що пройшов державну реєстрацію у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб, серед засновників якого є не менше двох приватних детективів, які на момент створення такого об'єднання мають діючі свідоцтва про право на зайняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю. Уразі набуття чинності цим законом, серед суб'єктів запобігання злочинності з'являться ще два, що належать до приватного сектору, громадськості у цілому.

Таким чином, суб'єктами запобіжної детективної діяльності є державні органи та їх посадові особи НАБУ (керівник підрозділу детективів, заступник керівника підрозділу детективів, старший детектив, детектив) та Національної поліції України (детективи, детективні підрозділи), які є органами та посадовими особами досудового розслідування, а також фізичні особи-підприємці та їх об'єднання (приватні детективи, об'єднання приватних детективів), які здійснюють приватну детективну (розшукову) діяльність.

Об'єкт запобіжного впливу. Маючи чітке уявлення про реальні загрози кримінологічній безпеці країни та об'єкти їхньої спрямованості, можна визначити цілі й завдання держави і суспільства в протидії злочинності, визначити коло правоохоронних та інших державних структур, які необхідно задіяти в забезпеченні кримінальної безпеки країни, їхню компетенцію для діяльності у цьому напрямку [88, с. 114].

Класично об'єктом попереджувальної діяльності вважають суспільно-небезпечні прояви та їх детермінанти, а функціонально – профілактичні заходи спрямовані на нейтралізацію криміногенної особистості або ситуації [126, с. 135]. Тому мову слід вести про класичне розуміння об'єкта запобіжного впливу. Об'єкт запобіжного впливу слід розглядати у контексті двох складових: а) сфери кримінологічної безпеки (сфери суспільних відносин, що знаходяться під кримінально-правовою охороною) та б) особливості суспільно-небезпечних діянь, на які спрямований запобіжний вплив.

Необхідно зазначити, що об'єктом кримінологічної безпеки є соціум в цілому, його структурні одиниці та взаємовідносини між

ними в питаннях утримання від злочинних дій (іншими словами, від криміналізації) та здатності протистояти їм (усунення віктимізації) [126, с. 135].

Зрозуміло, що кримінологічна безпека забезпечується діяльністю різних суб'єктів, тому її обґрунтовано поділяють на певні сфери, сегменти. Залежно від конкретного сегменту кримінологічної безпеки визначається спеціалізація суб'єктів запобігання злочинності.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України, запобіжна детективна діяльність НАБУ розповсюджується на суспільні відносини, що знаходяться під охороною ст.ст. 191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410 КК України. Зазначені суспільні відносини, формуються та існують у сфері власності, господарської діяльності, авторитету органів державної влади, службової діяльності та встановленого порядку несення військової служби.

Цією ж статтею КПК України конкретизовано об'єкт запобіжного впливу НАБУ: або злочин вчинено спеціальним суб'єктом злочину (перелік яких міститься у п. 1 ч. 5 цієї статті); або визначеним предметом злочину – розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення злочину (у п. 2 ч. 5 цієї статті); або визначеним потерпілим злочину – злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369² КК України, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 статті 18 Кримінального кодексу України або у п. 1 ч. 5 цієї статті.

Тому, об'єктом запобіжного впливу детективів НАБУ є злочини у сфері власності, господарської діяльності, авторитету органів державної влади, службової діяльності та встановленого порядку несення військової служби, якщо вони: а) є тяжкими та особливо тяжкими корупційними; б) вчинені особами, визначеними п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України; в) вчинені щодо осіб, визначених п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Об'єктом запобіжного впливу поліцейської детективної діяльності є такі тяжкі та особливо тяжкі злочини: а) загальнокримінальної спрямованості: проти життя та здоров'я особи, власності, волі,

честі та гідності особи, громадської безпеки, громадського порядку та моральності; б) у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення; в) у сфері господарської діяльності, службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; д) у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електронного зв'язку (кіберзлочинів); ж) злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями незалежно від ступеню тяжкості; з) багатоепізодних злочинів, якщо вони викликали суспільний резонанс, за умови скоєння не менше 3-х епізодів злочинів; і) злочинів, вчинених загально-небезпечним способом.

Об'єктом запобіжного впливу приватної детективної діяльності є увесь комплекс суспільних відносин, що знаходиться під охороною КК України. Особливістю об'єкта запобіжного впливу у цьому випадку є те, що він необмежений, а сфера запобіжної діяльності – визначеною виключно КК України.

Мета та завдання запобіжної діяльності. Мета виражає не тільки те, що повинно відбутися в майбутньому, але і те, що потрібно робити, як і якими засобами, до чого прагнути, щоб здійснити бажане [182, с. 61]. У цьому – особливість мети, що позначає не будь-яке майбутнє, а лише необхідний результат, який досягається через діяльність. У ній закладене вольове, практичне ставлення до зовнішнього світу, процес перетворення в інтересах людини [133, с. 342].

Як зазначає А. П. Закалюк, запобігання злочинності у буквальному розумінні означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їх кількість і тим самим зменшити розміри злочинності [69, с. 318–319].

О. М. Бандурка та О. М. Литвинов визначають такі завданнями протидії злочинності: 1) виявлення причин вчинення злочинів і умов, що їм сприяють; 2) застосування заходів з усунення встановлених причин і умов або їх нейтралізації (блокування); 3) виявлення осіб з протиправною поведінкою, що має тенденцію переростання у вчинення злочинів; 4) коригуючий вплив на цих осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів шляхом застосування

індивідуально-профілактичних заходів; 5) застосування заходів, направлених на зниження серед громадян ризику стати жертвами злочинних посягань; 6) обмеження дії негативних явищ і процесів, супутніх злочинності; 7) мобілізація всіх позитивних сил суспільства на створення атмосфери нетерпимості до будь-яких форм злочинної поведінки; 8) усунення недоліків у діяльності суб'єктів протидії злочинності; 9) підвищення ефективності діяльності з протидії злочинності [8, с. 73].

О. С. Іщук зазначає, що метою інтеграційною системною соціальною ознакою кримінологічної діяльності є цільової спрямованість, тобто спрямованість на комплексне забезпечення безпеки в соціумі, яка виступає матеріальною гарантією дотримання правових норм і приписів учасниками суспільних відносин [88, с. 113].

За В. В. Голіною, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності має за мету скоротити кількість злочинних проявів, послабити криміногенну обстановку в країні, не допустити вчинення злочинів або припинити вже розпочаті злочини, про які стало відомо правоохоронним органам [43, с. 213]. О. Бугера стверджує, що спеціально-кримінологічне запобігання має на меті не допустити скоєння реально можливих злочинів, а якщо вони почали відбуватися, то зупинити їх на ранній стадії. Важливою ділянкою запобіжної діяльності є виявлення та усунення так званих криміногенних факторів [30, с. 187; 58, с. 169].

Узагальнюючи, слід відзначити, що метою запобіжної діяльності є перешкоджання вчиненню злочинів, скорочення їхньої кількості та як результат – зменшення розмірів злочинності. Інколи до застосування терміну «запобігання» ставляться досить схоластично, вказуючи на те, що некоректно застосовувати цей термін щодо злочинності, яка вже існує. Однак, на противагу цього необхідно зауважити, що запобіжна діяльність спрямована не проти злочинності у тому вигляді, в якому вона існує на сьогоднішній день, а стосовно чинників, що її зумовлюють [142, с. 114].

З огляду на аналіз об'єкта запобіжного впливу зазначимо, що мета запобіжної діяльності може розглядатись як досягнення кримінологічної безпеки соціуму. У такому разі, проміжними цілями

досягнення мети є захист (охорона) від загроз криміногенного характеру на рівні об'єктивної дійсності та суб'єктивного сприйняття стану безпеки [126, с. 136].

Концепція кримінологічної безпеки розрахована на охорону соціуму, нейтралізацію детермінант злочинності та фонових для злочинності явищ і процесів, перешкоджання та припинення вчинення нових злочинів, зведення до мінімуму суспільно-небезпечної шкоди, завданої злочином. Таким чином, мета запобіжної детективної діяльності полягає в у забезпеченні кримінологічної безпеки соціуму. Рівень та надійність зазначеної безпеки мають бути визначені на підставі комплексного аналізу кримінологічного забезпечення запобігання злочинності. Зазначена мета досягається шляхом реалізації завдань запобіжної детективної діяльності.

Завданням запобіжної детективної діяльності НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці (ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»).

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 1 Закону України «Про національну поліцію»).

Щодо поліцейських детективів, то завданнями їхньої діяльності є: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності; 4) виявлення і розкриття злочинів розшук осіб, які їх учинили, документування протиправної діяльності учасників та членів організованих груп та злочинних організацій; 5) забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам

шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями; 6) виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення. На поліцейські детективні підрозділи можуть покладатись й інші завдання, визначені законодавством України щодо кримінального провадження.

Запобіжні завдання приватної детективної діяльності не знайшли свого відображення у тексті проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». Хоча у ч. 1 ст. 12 зазначеного проект Закону передбачалось, що приватна детективна (розшукова) діяльність здійснюється з метою пошуку, збирання та фіксації інформації, розшуку предметів, майна, людей і тварин, встановлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення замовника та згідно з договором про надання приватних детективних (розшукових) послуг. Тому до завдань приватної детективної діяльності слід віднести надання правоохоронним органам інформації про факти вчинення кримінального правопорушення або про готування до вчинення кримінального правопорушення, що стала відома приватним детективам у процесі здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності.

В цілому, завданнями запобіжної детективної діяльності слід визнати забезпечення публічної безпеки і порядку; охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидію злочинності; попередження, виявлення, припинення корупційних правопорушень, а також запобігання вчиненню нових.

Рівні запобіжної діяльності. Інтегративна система організованого запобігання злочинності, котра об'єднує різні запобіжні заходи, здійснюється на трьох рівнях: загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному [98, с. 192; 111, с. 84] та полягають у наступному:

– державне загально-соціальне запобігання злочинності, тобто усунення суспільних передумов злочинної неминучості (чинників, що безпосередньо або опосередковано формують чи викликають різну за глибиною стійкості людську соціальну недосконалість або сприяють поширенню її проявів). Загально-соціальне

запобігання злочинності – це насамперед комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин й усунення разом з тим причин і умов негативних явищ взагалі і злочинності зокрема. Загально-соціальне запобігання – основний засіб зменшення інтенсивності злочинних проявів шляхом здійснення у державі таких довготривалих заходів, які поступово витискують чи обмежують криміногенний потенціал соціальних, політичних та економічних суперечностей різних верств населення;

– спеціально-кримінологічне запобігання злочинності розглядається як комплекс довготривалих заходів, спрямованих на різні ланки ланцюгу розвитку злочинної поведінки. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності є загальною назвою сукупності різноманітних за спеціалізацією, професійністю, масштабністю, суб'єктами, криміногенними явищами, можливостями досягнення цілей та інших видів діяльності державних і приватних органів, установ, підприємств, громадських організацій, соціальних об'єднань, громадян та відповідних їх компетенції конкретних заходів одноразового чи тривалого характеру, що мають за мету скоротити кількість злочинних проявів, послабити криміногенну обстановку в країні, не допустити вчинення злочинів або припинити вже розпочаті злочини, про які стало відомо правоохоронним органам.

– індивідуальне запобігання злочинності – це різновид запобіжної діяльності щодо конкретної особи. В основі індивідуального запобігання злочинам лежать обґрунтоване припущення, прогноз і правова підстава, що та чи інша особа потенціально може вчинити злочин. Об'єктом індивідуального запобігання злочину є: поведінка та спосіб життя осіб з великою імовірністю вчинення злочину; спеціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціально значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші довгострокові діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину [43, с. 211–213].

За О. М. Литвиновим, за рівнями функціонування суб'єктів запобіжної діяльності поділяють на три групи. До суб'єктів загально-соціального запобігання відносяться органи влади, а також громадські формування, що не виконують безпосередньо правоохоронні функції (міністерства, органи місцевого самоврядування, партії, профспілки, церква та ін.). До групи суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання входять державні органи, що виконують правоохоронні функції, державно-суспільні органи, що виконують правоохоронні функції, та приватні й громадські структури, що сприяють виконанню правоохоронних завдань. До групи суб'єктів індивідуального запобігання відносяться працівники правоохоронних органів, співробітники інших державних установ, окремі громадяни [121, с. 623].

Запобіжна детективна діяльність здійснюється саме спеціально-кримінологічному рівні та передбачає систему державних органів та їх посадових осіб (державна запобіжна детективна діяльність), приватних осіб та їх об'єднань (приватна запобіжна детективна діяльність), діяльність яких спрямовується на запобігання корупційній злочинності, тяжких та особливо тяжких злочинів, недопущення вчинення злочинів або припинення вже розпочатих злочинів, повідомлення про злочини державним правоохоронним органам.

Важливою є позиція науковців, котрі виділяють рівні протидії злочинності стосовно групового суб'єкта діяльності: перший – діяльність на рівні великих соціальних груп, другий – на рівні малих соціальних груп, третій – на рівні окремої особи [101, с. 166]. Саме такий підхід є корисним для вивчення запобіжної детективної діяльності, оскільки діяльність детективів НАБУ та Національної поліції включають в себе усі три ланки, а діяльність приватних детективів – в основному реалізується на рівні окремої особи.

Тип запобіжної діяльності. Тип запобіжної діяльності корелює з такою кримінально-правовою категорією, як кримінально-правове регулювання. У галузі кримінального права типи кримінально-правового регулювання є різними та зумовлюються насамперед юридичними зв'язками способів кримінально-правового регулювання та а) елементів його механізму, а також б) юридичних режимів

реалізації загально регулятивних, загально охоронних і спеціальних охоронних кримінально-правових відносин [10, с. 49]. Діяльність кожного суб'єкта запобіжної детективної діяльності характеризуються знаходять свою специфіку в юридичних зв'язках запобіжного впливу та елементів його механізму, а також юридичних режимів реалізації цієї діяльності.

Слід відмітити, що запобіжна діяльність державних детективів відноситься до репресивного типу, оскільки діяльність державних детективів та їх підрозділів, перш за все, спрямована на пошук винних у вчиненні злочинів, забезпеченні процедури їх притягнення до кримінальної відповідальності та, як наслідок, виявлення причин та умов злочину. Державні детективи уповноважені застосовувати до осіб, що вчинили злочин, примусові заходи кримінального процесуального характеру.

Запобіжна ж діяльність приватних детективів відноситься до непресивного типу, оскільки спрямована виключно на повідомлення правоохоронним органам про злочини, що стали відомі у процесі здійснення детективної (розшукової) діяльності. Приватні детективи не наділені правом застосовувати примусові заходи кримінального процесуального характеру. приватні детективи можуть застосовувати до осіб заходи примусу, які дозволено застосовувати кожному члену суспільства.

Структура механізму реалізації запобіжної діяльності. Слід зазначити, що у фаховій літературі по-різному називають зазначений критерій класифікації запобіжної діяльності.

Так, А. М. Питула говорить про «обсяг запобіжної діяльності» та виокремлює такі суб'єкт: з вузько спрямованими та із широкими (універсальними) повноваженнями [147, с. 65]. В. В. Голіна за специфікою запобіжної діяльності виокремлює таких суб'єктів, які: 1) визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання; 2) здійснюють безпосереднє управління і координацію окремими напрямками і учасниками протидії злочинності; 3) виявляють та пізнають об'єкт попереджувального впливу та інформують про них інших суб'єктів; 4) виконують

попереджувальні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; 5) реалізують заходи щодо запобігання і припинення злочинів і злочинності [106, с. 150–151]. Слід відмітити, що у кожному суб'єкті детективної діяльності властива особлива структура запобігання злочинності.

Безумовно, усі суб'єкти детективної діяльності в Україні є спеціалізованими. Серед спеціалізованих суб'єктів запобіжної діяльності виділяють три групи: ті, які безпосередньо здійснюють індивідуальну профілактику; суб'єкти, що здійснюють профілактику в ході виконання своїх контрольних і правоохоронних функцій; суб'єкти, зайняті переважно керівництвом а координацією запобіжної діяльності [121, с. 623].

З упровадженням у соціальну практики особливого виду діяльності із запобігання злочинності – детективної діяльності – в Україні створено нову форму організації оперативно-розшукових заходів та досудового слідства (яка передбачає шляхом об'єднання слідчих та оперативних підрозділів, створення підрозділів детективів у складі Національного антикорупційного бюро, наділивши таких детективів повноваженнями зі здійснення як оперативно-розшукових на підставі оперативно-розшукових справ, так і гласних та негласних слідчих (розшукових) дій) під час кримінального провадження. Законодавець надав детективам Національного бюро повноваження здійснювати оперативно-розшукові та слідчі дії під час кримінального провадження [29, с. 118]. Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» підрозділи детективів здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії [74].

За зазначеним алгоритмом, в принципі, організовано роботу поліцейських детективних підрозділів.

Відповідно до ч. 2 ст. 40 КПК України слідчий уповноважений: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих

(розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; 6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України; 8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані: 1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень; 2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів; 3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна; 4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб; 5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів тощо.

Як бачимо, слідчий в праві проводити оперативно-розшукові дії, як самостійно, так і надавати відповідні доручення оперативно-розшуковим підрозділам, які підпорядковуються слідчому та зобов'язані їх виконувати. В системі національної поліції детективні підрозділи поєднують ці два види кримінальної процесуальної діяльності.

Наприклад, в Слідчому управлінні ГУНП в Донецькій області у 2018 році було створено відділ розслідування особливо тяжких злочинів. Відділ розслідування особливо тяжких злочинів Донеччини фактично розпочав свою роботу з березня 2018 року та на кінець 2018 року відділом було досягнуто таких результатів: всього розслідувалось 340 кримінальних проваджень; закінчено 86 кримінальних проваджень; закрито 13 кримінальних проваджень; до суду скеровано 73 кримінальних провадження на 149 епізоди злочинів, з яких 3 за фактами злочинів, скоєних у складі організованими злочинними групами, у тому числі 1 – у складі злочинної організації, повідомлено про підозру 117 особам, 31 з яких затримано та в подальшому обрано запобіжний захід.

Новому підрозділу притаманні функції самостійного виявлення злочинів, адаптація оперативних методів та комбінацій у слідчій роботі, самостійність та швидкість в розслідуванні. Колишні оперативники отримали повноваження слідчого та за власною ініціативою виявляють та розкривають тяжкі злочини. Запроваджено принцип спільної роботи напарниками в слідчому підрозділі, що підвищує якість та скорочує час розслідування.

Щодо приватної детективної діяльності, то запобігання злочинності здійснюється в контексті надання приватних детективних послуг. На сьогодні в Україні, за даними Колегії детективів і фахівців безпеки бізнесу, фактично надається п'ять груп послуг, які можуть бути віднесені до детективної (розшукової) діяльності: а) послуги зовнішнього спостереження (надання допомоги батькам у спостереженні за дитиною, встановлення її кола спілкування, аналіз поведінки з метою запобігання суїциду, вчинення злочинів, наркоманії та алкоголізму тощо; виявлення фактів подружньої невірності, контроль переміщень осіб, контактів, місць відвідувань з наданням

фото/відео матеріалів; зовнішній контроль нянь, гувернанток, вихователів під час роботи з дітьми); б) послуги зі збирання та пошуку інформації про фізичних осіб та майно (збір інформації про фізичних осіб (реєстрація, паспортні та податкові дані, доходи, транспорт, майно, виїзди за кордон та інше); встановлення відомостей про власників контрактних мобільних та стаціонарних телефонів; збір біографічних та інших даних, що характеризують особу; перевірка достовірності даних; перевірка сімейного стану); в) послуги з розшуку фізичних осіб та їх майна (розшук осіб, зниклих без вісті, боржників, шахраїв; відновлення втрачених родинних зв'язків; пошук друзів, однокласників, товаришів по службі; розшук майна); г) послуги зі збору інформації про юридичних осіб та безпеки бізнесу (конкурентна економічна розвідка; реєстраційні й податкові дані юридичних і фізичних осіб; відомості про засновників юридичних осіб тощо); г) послуги з надання допомоги в проведенні судової експертизи та техніко-криміналістичного забезпечення розслідувань (проведення приватних оглядів місць подій, пошук виявлення і фіксація доказів: слідів пальців рук, слідів взуття, мікрочастинок; консультації по застосуванню спеціальних техніко-криміналістичних засобів (установка хімічних пасток, на складах і офісах, мітка хімічними реактивами товарно-матеріальних цінностей, грошових купюр, комп'ютерних комплектуючих з метою виявлення розкрадань, використання іншої спецтехніки [131, с. 347].

Слід окремо зупинитись на організаційній (управлінській) складовій запобіжної детективної діяльності. Загальна структура та чисельність, а також повноваження щодо управління запобіжною детективною діяльністю НАБУ визначено у статтях Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Окремі аспекти управління запобіжною детективною діяльністю полягають у тому, що:

а) директор НАБУ: несе відповідальність за діяльність Національного бюро, зокрема законність здійснюваних Національним бюро оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод осіб; організовує роботу Національного бюро, визначає обов'язки першого заступника, заступників Директора Національного бюро; координує і контролює

діяльність його центрального та територіальних управлінь; призначає на посади та звільняє з посад працівників Національного бюро; затверджує перспективні, поточні та оперативні плани роботи Національного бюро; забезпечує відкритість та прозорість діяльності Національного бюро відповідно до цього Закону; звітує про діяльність Національного бюро в порядку, визначеному цим Законом тощо;

б) директор територіального управління Національного бюро: організовує роботу відповідного територіального управління щодо виконання повноважень Національного бюро, наказів і розпоряджень Директора Національного бюро; вносить Директору Національного бюро пропозиції щодо структури та штатної чисельності відповідного територіального управління тощо;

в) Національне бюро, як орган державної влади: здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів; здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро; звітує про свою діяльність у порядку, визначеному цим Законом, та інформує суспільство про результати своєї роботи тощо.

Щодо поліцейських детективів, то управління їхньою запобіжною діяльністю полягає у такому:

а) служба детективів є структурним підрозділом апарату слідчого управління ГУНП, який забезпечує організацію покладених на слідче управління повноважень в межах компетенції та здійснює розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів;

б) служба детективів безпосередньо підпорядковується начальнику відділу, начальнику слідчого управління ГУНП. Надання доручень керівництву відділу іншими посадовими особами не допускається.

в) керівник служби детективів здійснює безпосереднє керівництво роботою служби у складі слідчого управління ГУНП за всіма

напрямами службової діяльності. Як керівник структурного підрозділу СУ безпосередньо підпорядковується заступникові начальника ГУНП – начальникові СУ, розподіляє обов'язки між особовим складом, несе персональну відповідальність за організаційно-управлінську діяльність відділу і виконання покладених на нього завдань, дотримання слідчими вимог законодавства України, стан службової та трудової дисципліни в підрозділі.

Щодо управління запобіжною приватною детективною діяльністю, то пряме управління нею не передбачено. У проекті Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» передбачено такі ознаки координації цієї діяльності: дозволена Міністерством юстиції України; повідомлення Міністерства юстиції України про створення, реорганізацію або ліквідацію об'єднання приватних детективів; Міністерство юстиції України забезпечує ведення Єдиного реєстру суб'єктів приватної детективної; порядок видачі свідоцтва про право на зайняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю затверджується Кабінетом Міністрів України тощо.

Ч. 1 ст. 19 законопроекту встановлювалась заборона втручатися у діяльність приватних детективів, вимагати від них відомості, що становлять професійну таємницю приватних детективів.

Надання виключно Міністерству юстиції окремих дискреційних ознак унеможлиблює належне гарантування запобіжної діяльності приватних детективів. з метою комплексного забезпечення їхньої діяльності зазначені функції слід надати Міністерству внутрішніх справ України.

Таким чином, за структурою механізму реалізації запобіжної діяльності:

а) НАБУ: визначає завдання, форми (політику боротьби з корупційною злочинністю), планує, спрямовує та контролює її; здійснює безпосереднє управління і координацію окремими напрямами і учасниками протидії корупційній злочинності; виконують попереджувальні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів корупційного характеру. В цілому – управління, координація та безпосередня запобіжна діяльність;

б) детективи Національної поліції та їх підрозділи: здійснюють безпосереднє управління і координацію напрямами і учасниками протидії окремим тяжким та особливо тяжким злочинам; виявляють об'єкт запобіжного впливу; виконують попереджувальні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; реалізують заходи щодо запобігання і припинення окремих злочинів і злочинності. В цілому – координація та безпосередня запобіжна діяльність;

в) приватні детективи: інформують правоохоронні органи про виявлені у ході професійної діяльності злочини та у певній частині реалізують заходи щодо запобігання і припинення злочинів і злочинності. В цілому – допоміжна та, у певних випадках, безпосередня запобіжна діяльність.

У разі відходження від чистоти запобіжної термінології, слід зазначити, що механізм запобіжної діяльності державних детективів полягає як у профілактиці злочинів (заходи щодо виявлення та усунення (блокування, нейтралізації) причин, умов, інших детермінант злочинності), так і у безпосередній протидії злочинам, запобіжна ж діяльність приватних детективів зосереджена на фіксації фактів вчинення злочинів або готування до них, однак має бути скоригована у бік профілактики, оскільки «вплив на причини та умови злочинності – найбільш значна частина запобігання злочинності як за обсягом, так і за результатами» [1, с. 4].

Взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності. Оскільки, усі суб'єкти запобіжної детективної діяльності спрямовують свої зусилля на єдиний результат – запобігання злочинності та забезпечення кримінологічної безпеки – на порядку денному постають питання їх взаємодії з іншими суб'єктами запобіжної діяльності (зовнішня взаємодія) та взаємодії між собою (внутрішня взаємодія).

Слід погодитись з тими вченими, які стверджують, що окремо узяті суб'єкти, які є складовими системи запобігання злочинності (як і підрозділи правоохоронних органів), хоч і мають свої специфічні завдання, функції та відносну самостійність, проте тільки у системі (орган у цілому) спроможні виконувати встановлені завдання і реалізовувати покладені функції у повному обсязі [168, с. 158].

Питання взаємодії суб'єктів детективної діяльності у сфері запобігання злочинності є певним чином урегульованим на законодавчому рівні.

Так, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями визнається принципом діяльності Національного бюро. На реалізацію цього засадничого положення у зазначеному Законі також передбачено таке: Національне бюро взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків (п. 4 ч. 1 ст. 16); письмовий звіт про діяльність Національного бюро повинен містити інформацію про, в тому числі, взаємодію з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями (п. 2 ч. 3 ст. 26).

Окремими статтями Закону передбачено положення щодо взаємодії Національного бюро з органами внутрішніх справ, Служби безпеки України та іншими правоохоронними органами (ст. 19-1) та з іншими державними органами (ст. 19-2). Особливо слід відзначити, що умови і порядок обміну інформацією між Національним бюро та органами внутрішніх справ, Службою безпеки України, органами, уповноваженими законом на проведення досудового розслідування, регулюються спільним нормативно-правовим актом Національного бюро та відповідних органів.

Також Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, орган державного фінансового контролю в Україні, Національне агентство з питань запобігання корупції, а також інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Національного бюро, зобов'язані: 1) передавати Національному бюро одержувані при здійсненні контрольних функцій і аналізі інформації, що надходить, відомості, що можуть свідчити про кримінальні правопорушення або використовуватися для

попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро; 2) за зверненням Національного бюро проводити у межах своєї компетенції ревізії, перевірки та інші дії щодо контролю за дотриманням законодавства України фізичними та юридичними особами.

Національне бюро може укласти з окремими державними органами угоди (меморандуми) про співпрацю та обмін інформацією. Так, Національним бюро укладено такі спільні накази: «Порядок взаємодії Національного антикорупційного бюро України та Міністерства внутрішніх справ щодо обміну інформації з питань обліку осіб, оголошених у розшук»; «Єдині принципи зовнішньої комунікації між Національним антикорупційним бюро України та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою»; «Порядок взаємодії Національного антикорупційного бюро України та Міністерства внутрішніх справ України щодо використання інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» тощо.

Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а у різних видах взаємодії з органами, 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які провадять правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів даної групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких боротьба зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Департамент карного розшуку Національної поліції України, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ України та ін.); б) органи, які провадять таку діяльність лише у процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з боротьбою зі злочинністю (Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, а також інші міністерства та відомства, що мають контрольні

повноваження у межах покладених на них обов'язків щодо взаємодії зі спецпідрозділами по боротьбі зі злочинністю); 4) які здійснюють контролюючи та інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса) [168, с. 158–159].

Слід відмітити, що у Законі України «Про національну поліцію» більше уваги приділено співпраці цього органу саме у запобіжній сфері. Так, ст. 11 Закону передбачено, зокрема, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. З метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад.

Співпраця щодо забезпечення кримінологічної безпеки між громадою та державою на основі моделі соціального партнерства автоматично усуває конфронтацію «силові структури» – суспільство». Спільна мета та зацікавленість населення, гарантована невідворотністю державної реакції на злочинні прояви, дозволить зробити правоохоронну діяльність соціально спрямованою та зменшити витрати на кримінальну юстицію в цілому [126, с. 136–137].

Поліція також користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями (ст. 25).

Поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів (ст. 5).

Взаємовідносини у сферах діяльності поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями базуються на міжнародних договорах, а також на установчих актах та правилах

міжнародних організацій, членом яких є Україна. Поліцейські можуть направлятися до міжнародних організацій, іноземних держав як представники поліції з метою забезпечення координації співробітництва з питань, що належать до повноважень поліції.

Щодо взаємодії приватних детективів з іншими суб'єктами запобіжної діяльності, слід відзначити, що ст. 15 Законопроекту встановлювались доволі вузькі напрями взаємодії приватних детективів у цьому напрямі:

по-перше, приватні детективи, об'єднання приватних детективів, які під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності отримали інформацію про факти вчинення кримінального правопорушення або про готування до вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані невідкладно повідомити про це відповідний правоохоронний орган та передати йому матеріали, що підтверджують таку інформацію;

по-друге, за письмовими запитами суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, за наявності згоди осіб, стосовно яких здійснюється збір інформації, відповідні правоохоронні органи можуть надавати їм на договірній основі відомості, що містяться в адресних бюро, паспортних підрозділах, облікових підрозділах патрульної поліції, а також у підрозділах з обліку осіб, які мають судимість або притягалися до кримінальної відповідальності, якщо такі дані затребуються з дотриманням вимог законодавства;

по-третє, пропонувалось встановити, що приватні детективні агентства є незалежними від органів державної влади.

Навряд чи виправданим можна вважати таке вузьке спрямування взаємодії приватних детективів з іншими суб'єктами запобігання злочинності. Безперечно, його можна розцінювати як гарантію забезпечення таємниці приватного життя та гарантію професійної детективної діяльності. Однак, у справі запобігання злочинності напрями взаємодії приватних детективів є штучно звуженими, що не дає можливості вести мову про повноцінну участь приватних детективів у цій сфері соціальної практики. Ще раз маємо наголосити, якщо приватні детективи професійно здійснюють розшукову діяльність, вони мають бути включеними у процеси запобігання

злочинності з відповідними статусними повноваженнями, в тому числі й обов'язками.

Нагляд та контроль за запобіжною діяльністю. Нагляд за певними видами діяльності державних детективів здійснює прокуратура. Відповідно до положень Закону України «Про прокуратуру» одними із функцій органів прокуратури є: нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [76].

На спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України.

Щодо контролю за діяльністю державних детективів, то його загальні риси принципово не відрізняються у діяльності детективів НАБУ та детективів Національної поліції. Так, одним із принципів діяльності НАБУ є підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам, а для Національної поліції України відкритість та прозорість також визнається принципом діяльності.

Однак, структурно, механічно та, відповідно, фактично, існують суттєві розбіжності у здійсненні контролю за діяльністю державних детективів. Так, відповідно до ст. 26 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», контроль за діяльністю Національного бюро здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого відноситься боротьба з корупцією і організованою злочинністю, в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», цим та іншими законами України.

За характером законодавчих актів діяльність поліції є більш відкритою, а рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Оцінка

рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами.

Основною метою діяльності Національної поліції України є служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Основоположними засадами (принципами) діяльності поліції з-поміж інших визначено відкритість та прозорість, а також взаємодію з населенням на засадах партнерства, що, у свою чергу, закладає основи для повернення довіри до цього правоохоронного органу та його законної діяльності направленої, в першу чергу, на обслуговування громадян в правоохоронній сфері [145, с. 1].

Також законодавством передбачено, що керівники територіальних органів поліції повинні не менше одного разу на два місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст та сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням. На таких зустрічах обговорюється діяльність поліції, визначаються поточні проблеми та обираються найефективніші способи їх вирішення. Керівники територіальних органів поліції з метою підвищення авторитету та довіри населення до поліції систематично інформують громадськість про стан правопорядку, заходи, які вживаються щодо попередження правопорушень.

Контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

Більш того, в кожному Головному управлінні Національної поліції функціонує Управління забезпечення прав людини, основною функцією якого є здійснення контролю за дотриманням прав і свобод людини в діяльності департаментів, відділів і відділень поліції, спеціальних установ та конвойних підрозділів безпосередньо поліцейськими.

Щодо приватної детективної діяльності, то відповідно до ч. 4 ст. 1 проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову)

діяльність» приватна детективна (розшукова) діяльність – це дозволена Міністерством юстиції України підприємницька діяльність приватних детективів або об'єднань приватних детективів щодо надання замовникам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Ч. 2 ст. 15 Законопроекту пропонувалось встановити, що приватні детективи, об'єднання приватних детективів у своїй професійній діяльності є незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

В межах контролю та нагляду у сфері приватної детективної діяльності є певні протиріччя. З одного боку, передбачається, що певні дискреційні функції щодо приватних детективів та їх об'єднань має Міністерство юстиції України. З іншого – приватні детективи, об'єднання приватних детективів у своїй професійній діяльності є незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Зазначені суб'єкти не можуть функціонувати у «стані правової тіні», оскільки, як нами зазначалось, широкі повноваження у сфері приватної діяльності мають бути обмеженими на законодавчому рівні відповідними обов'язками та відповідальністю за їх невиконання. Тому, функцію контролю та нагляду за приватною детективною діяльністю слід закріпити за МВС України.

2.3. Додаткові критерії кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності

Інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної детективної діяльності. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобіжної детективної діяльності як НАБУ, так і Національної поліції України здійснюють відповідні внутрішні штатні структурні підрозділи, які збирають, узагальнюють та аналізують відповідну інформацію.

Щодо науково-методичного забезпечення запобіжної діяльності державних детективів, то зараз, на жаль, відповідних науково-дослідних установ у зазначених державних органів не має. Щодо Національної поліції України, то, як основний замовник на підготовку поліцейських кадрів, актуальні напрями науково-методичного супроводження вона надає на розроблення (замовляє) закладам вищої освіти системи та науково-дослідним установам МВС України. В окремих органах національної поліції створюються дорадчі органи з упровадження передового досвіду поліцейської діяльності, які умовно можна віднести суб'єктів науково-методичного супроводження запобіжної детективної діяльності. Так, у ГУНП в Донецькій області Експертну раду з втілення інноваційних ідей, метою діяльності якої є підвищення ефективності забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підвищення якості і доступності поліцейських послуг, розвитку та захисту кадрового потенціалу, розбудови та підтримки безпечного середовища. Завданням Експертної ради є напрацювання з урахуванням світового досвіду концепцій, проектів, спрямованих на підвищення ефективності службової діяльності органів та підрозділів ГУНП в області, з подальшим їх впровадженням у власну діяльність. Досвід діяльності таких рад має бути розповсюдженим й на інші обласні органи Національної поліції.

Щодо Національного бюро, то зараз взагалі відсутня інституція, яка б відповідала за науково-методичне супроводження запобіжної діяльності детективів цього органу. Переконані, що його мають здійснювати профільні юридичні заклади вищої освіти (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) та Національна академія правових наук України.

Щодо приватної детективної діяльності, то відповідні напрями забезпечення є відсутніми. Усі новітні технології діяльності впроваджуються у діяльність приватних детективів за рахунок власних ресурсів та прагнення приватних детективів (їх об'єднань) до самовдосконалення. Окремими напрямом інформаційно-аналітичного забезпечення та науково-методичного супроводження приватної детективної діяльності має бути створення інформаційного порталу

приватної детективної діяльності з відповідним блоком інформації про найбільш уразливі злочинністю сфери суспільних відносин; про суб'єктів приватної детективної діяльності та спектр послуг, що надаються ними; про злочини та правопорушення, що були виявлені або припинені приватними детективами. Також на структурному рівні має бути створений окремий структурний підрозділ в МВС України, до повноважень якого будуть входити забезпечення взаємодії та координації, методичного та наукового супроводження запобіжної приватної детективної діяльності.

Пріоритети запобіжної діяльності є необхідним та вкрай важливим критерієм кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності. Чітко визначені, науково-обґрунтовані та практично-обумовлені пріоритети діяльності детективів у запобіганні злочинності слід вважати орієнтирами на сьогоднішній день, та програмним результатом на визначену перспективу.

З урахуванням того, що запобіжна детективна діяльність здійснюється як державними, так і приватними суб'єктами, маємо звернути увагу на таке положення – формування зазначених пріоритетів та форма їх закріплення. У кримінологічній науці є непорушним постулат про те, що напрями, завдання та пріоритети запобіжної діяльності мають визначатись на державному рівні, оскільки виключно державне програмування зазначеного виду діяльності здатне визначити орієнтири діяльності державних органів та усіх елементів громадянського суспільства на забезпечення кримінологічної безпеки соціуму. Тому, переконані, що визначення пріоритетів запобіжної діяльності має здійснюватись на державному рівні з активним залученням фахівців, експертів та громадськості до фахового обговорення проєктів відповідних нормативно-правових актів. Також, у процесі здійснення оцінки професійної діяльності детективів має залучатись суспільство, як основний замовник послуг правоохоронних органів.

Пріоритети запобіжної детективної діяльності НАБУ та Національної поліції України визначені на законодавчому рівні, та за результатом системного тлумачення відповідних нормативних приписів базових законів, а також основних нормативно-правових

актів, якими сформовано кримінологічну політику у зазначеній сфері, можемо виокремити такі їхні пріоритети запобіжної діяльності: запобігання корупційній злочинності у вищих ешелонах влади; запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам у найбільш важливих сферах суспільного життя; забезпечення безпечного середовища; протидія злочинності; дотримання та забезпечення прав людини; активне залучення громадськості до цього виду соціальної практики.

Пріоритети запобіжної діяльності приватних детективів полягають у всебічному фіксуванні фактів, що стосуються або свідчать: про вчинення злочину, про готування до злочину; про причини та умови вчинення злочинів у певній сфері суспільних відносин. Також пріоритетним напрямом їх діяльності має стати належна взаємодія з державними правоохоронними органами у сфері запобігання злочинності.

Основні ризики. Слід вести мову про ризики запобіжної детективної діяльності для суспільства, окремих громадян, оскільки усі внутрішньо корпоративні ризики, що можуть виникнути, мають усуватись в межах певного відомства, організації. Як справедливо зазначається у літературі, з огляду на акцентування об'єкта кримінологічної безпеки на суспільстві та суспільних відносинах створюється можливість оцінювати й приховані (латентні) форми загроз та виявляти детермінаційні зв'язки між ними [126, с. 137].

Тому ми зосередимо увагу саме на окремих ризиках запобіжної детективної діяльності для кримінологічної безпеки. Слід відмітити, що для професійної детективної діяльності основні ризики стосуються характерних особливостей діяльності державних органів та приватного сектору.

Серед ризиків запобіжної діяльності державних детективів слід виокремити такі: відсутність політичної волі на запобігання корупції (відсутність послідовності та пріоритизації; незацікавленість та неготовність посадових осіб до запобігання корупції); політична заангажованість; відхід від мети запобігання злочинності та зосередження на вирішенні виключно корпоративних та особистих інтересів; зловживання службовими повноваженнями та (або) їх

перевищення. Ризики запобіжної діяльності приватних детективів можуть полягати у такому: зловживання наданими правами проведення детективної (розшукової) діяльності; витік приватної інформації; пріоритет корпоративних інтересів під час розроблення проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність»; не передбачення на нормативному рівні обов'язків щодо запобігання злочинності; самоусунення від лінії запобіжної діяльності.

2.4. Правове забезпечення запобіжної детективної діяльності в Україні

Запобіжна детективна діяльність є малодослідженою в сучасній юридичній науці. Щодо правового забезпечення цього виду діяльності, то у вітчизняній науці кримінології це питання взагалі не вивчалось. У зв'язку з цим, особливої актуальності в ході дослідження запобіжної детективної діяльності стає аналіз її правового забезпечення.

Слід зазначити, що проблематика правового забезпечення будь-якого виду правової діяльності тісно пов'язана з категорією правового регулювання суспільних відносин, під яким розуміють здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони й розвитку відповідно до суспільних потреб [2, с. 47]. Однак категорія правового забезпечення будь-якого виду професійної діяльності є менш широкою, оскільки, спрощено, передбачає наявність законодавчої бази у сфері цієї діяльності.

Щодо правового забезпечення запобігання злочинності, то в юридичній науці немає єдиної точки зору з цього приводу. Так, окремі вчені пов'язують зазначене поняття з окремим рівнем запобіжної діяльності – «ефективне нормативне супроводження

заходів спеціально-кримінологічної протидії та запобігання злочинам. Воно передбачає наявність законів, указів, програм, концепцій запобігання злочинності та окремим її видам»[90, с. 35]. Однак, прив'язка нормативно-правового забезпечення виключно до спеціально-кримінологічної протидії обмежує сутність погляду на проблему запобігання злочинності. Так, поза межами такого підходу залишається загально-соціальне та віктимологічне запобігання.

О. С. Іщук використовує категорію «правовий вплив» саме у значенні запобіжної діяльності. Вчений під правовим забезпеченням механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури пропонує розуміти систематизований вплив норм права на правовідносини, які становлять сутність діяльності суб'єктів протидії злочинності щодо вироблення та застосування найбільш оптимальних засобів кримінологічного впливу [87, с. 103–104]. Зазначені визначення дещо розширюють сутність розуміння нормативно-правового забезпечення протидії злочинності, оскільки навряд чи можна до цього явища віднести правосвідомість, правову культуру, правові принципи, ідеї та правовий вплив. Нормативно-правове забезпечення, хоч і знаходиться в динаміці, однак до його змісту не можна віднести правовий вплив, оскільки останній і є вже відповідною діяльністю. Також не можна погодитись з тим, що до нормативно-правового забезпечення протидії злочинності відноситься правосвідомість, правова культура, правові принципи та ідеї. Безперечно, зазначені категорії є елементами механізму правового регулювання суспільних відносин, однак саме назва «нормативно-правового» забезпечення акцентує увагу на єдиному джерелі права, яким є нормативно-правовий акт.

Я. О. Триньова під нормативно-правовим забезпеченням протидії злочинності розуміє сукупність юридичних норм, які регулюють відносини у суспільстві у сфері протидії злочинності та мають матеріальне вираження у конкретних нормативно-правових актах (кодексах, законах, підзаконних нормативно-правових актах) [169, с. 409]. Не можемо поділити точку зору вченої щодо сукупності юридичних норм, оскільки характерною рисою сукупності є неповторюваність, тому у визначенні зазначеного поняття слід використовувати поняття «система».

В цілому ж, в контексті дослідження запобіжної діяльності детективів, слід використовувати визначення правового забезпечення запобігання злочинності, надане В. В. Голіною, як «встановлення в законах та інших нормативних актах цілей і завдань запобігання злочинності, кола суб'єктів, які здійснюють цю діяльність, їх компетенції, а також основні методи і форми запобіжного діяння»[46, с. 92]. Учениця В. В. Голіни – С. С. Шрамко – зазначає, що нормативно-правове регулювання участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні – це система нормативно-правових актів державних органів, що закріплюють цілі та завдання діяльності громадськості як суб'єкта запобігання злочинності, їх основні права та обов'язки й основні форми і методи участі у запобіжній діяльності [190, с. 9].

Тому, під правовим забезпеченням запобіжної детективної діяльності слід розуміти систему нормативно-правових актів, якою визначено цілі та завдання запобіжної детективної діяльності, коло суб'єктів, які здійснюють цю діяльність, їх компетенцію, а також основні методи, форми та засоби запобіжного детективного впливу на злочинність.

Зазначена система нормативно-правових актів побудована за ієрархічним принципом. Діяльність державних детективів врегульована двома профільними Законами України: «Про Національне антикорупційне бюро України» [74] та «Про Національну поліцію» [75]. Профільного Закону «Про приватну детективну діяльність» зараз не існує, тому у дослідженні будемо використовувати норми Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726, що було прийнято Верховною Радою України, але не підписано Президентом України [155].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», правову основу діяльності Національного бюро становлять Конституція України, міжнародні договори України, цей та інші закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію», у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. У ст. проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726 (далі – проект Закону № 3726) зазначається, що правову основу приватної детективної (розшукової) діяльності становлять Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цей Закон та інші законодавчі акти України.

Як бачимо, система нормативно-правових актів, що регулюють запобіжну детективну діяльність в Україні, більш детально визначена в Законі України «Про Національну поліцію». Під час аналізу рівня правового забезпечення запобіжної детективної діяльності в Україні ми не будемо вдаватись в значення кожного документу для забезпечення прав людини та громадянина, або запобігання злочинності в цілому. Нами будуть досліджуватись нормативно-правові акти крізь призму саме запобіжної детективної діяльності.

Попередньо зазначимо, що усі нормативно-правові акти, які забезпечують запобіжну діяльність детективів слід розподілити за юридичною силою на: Конституцію України; міжнародні договори; конституційні закони; закони; підзаконні нормативно-правові акти, прийняті уповноваженими на те компетентними правотворчими державними органами на підставі та у виконання законів (поділяються на загальні (поширюються на всю територію та населення України) та відомчі (поширюються на певну сферу відносин у суспільстві)) [12, с. 117–118].

Конституція України посідає головне місце у правовому забезпеченні запобіжної детективної діяльності. За своєю соціально-правовою природою Конституція України є установчим нормативно-правовим актом держави. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. В Державі

гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України. Її нормами передбачено, зокрема, вихідні положення щодо запобіжної діяльності в цілому (наприклад, ст. ст. 29, 30, 31, 32, 34, 36, 62, 92, 116, 126, 149), які деталізовано у профільних законах.

Конституційні закони – закони про внесення змін та доповнень до Конституції України, які після набрання чинності стають невід'ємною частиною Конституції (Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. [71]; Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» від 07.02.2019 [72]).

Ст. 9 Конституції України передбачено, що чинні *міжнародні договори*, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Це, зокрема такі міжнародно-правові акти: Загальна декларація прав людини; Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод; Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності; Конвенція ООН проти корупції; Конвенція ООН про запобігання та покарання за злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів; Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність; Європейська конвенція про видачу правопорушників; Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах; Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом; Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом; Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією тощо та протоколи до окремих з них, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Підтримуючи точку зору вчених про те, що «серед законів України окремо не треба виділяти кодекси, оскільки кодекс – це той же закон, який тільки об'єктивований в іншу форму й який володіє такою самою юридичною силою, як і закон» [5, с. 130], закони умовно поділимо на кодекси та інші закони.

Кодекси – нормативно-правові акти, які: 1) об'єднують певну групу норм, предметом регулювання яких є однорідна сфера суспільних відносин; 2) містять загальні принципи, на підставі яких здійснюється регулювання певної групи суспільних відносин; 3) мають широку сферу застосування в рамках галузі права; 4) характеризуються зовнішньою стабільністю, тобто можливістю довго існувати у часі, прикладом є такі, що діють [41, с. 48]. Безпосередню спрямованість на забезпечення запобіжної щодо злочинності діяльності мають нормативні приписи таких кодексів, як Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України.

Базовим серед них, є безперечно є Кримінальний кодекс України, який має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

КК України встановлено положення щодо: підстави кримінальної відповідальності; поняття злочину, його видів та стадій; особи, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкта злочину); вини та її форм; співучасті у злочині; множинності злочинів; обставин, що виключають злочинність діяння; звільнення від кримінальної відповідальності; покарання як заходу кримінально-правового характеру, його видів; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; судимості; інших заходів кримінально-правового характеру; кримінальної відповідальності неповнолітніх; злочинів конкретних видів та їх різновидів, видів і розмірів покарань за їх

вчинення. Слід відмітити, що категорія «запобігання» пронизує усі інститути кримінального законодавства, обумовлює спрямованість дії кримінально-правових норм та особливості застосування різних видів кримінально-правових заходів.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає порядок кримінального провадження. Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Нормами кримінального процесуального законодавства встановлені положення, зокрема, щодо загальних засад кримінального провадження; доказів та доказування; фіксування кримінального провадження; заходів забезпечення кримінального провадження; запобіжних заходів; підслідності; слідчих (розшукових) дій; повідомлення про підозру; судового розгляду; виконання судових рішень тощо. Нормами КПК України з одного боку встановлено окремі положення статусу детектив НАБУ та Національної поліції України, окреслено окремі межі повноважень приватних детективів, з іншого ж – встановлено гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності.

Нормативні приписи КК України фактично реалізується у формах, визначених кримінальним процесуальним законодавством. Завдяки процедурним кримінальним процесуальним механізмам запобіжний вплив на злочинність знаходить своє втілення у реальному суспільному житті.

Для прикладу, ст. 38 КК України регламентовано правові засади правомірною затримання особи, що вчинила злочин, а також передбачено випадки, коли має місце перевищення заходів, необхідних

для затримання злочинця. Своєю чергу, ст. 207 КПК України деталізовано положення щодо законного затримання, а саме: «Кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім судді і народного депутата України: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення» [102]. Тут термін «кожен» означає будь-кого без винятку, кожную людину, аби вона не була особою, якій законом надано право здійснювати затримання (уповноваженою на затримання службовою особою) [103, с. 453; 190, с. 62].

Норми Кримінально-виконавчого кодексу України регламентують порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. В питанні запобіжної діяльності детективів норми КВК України є особливими, оскільки дозволяють запобігати так званій «пенальній злочинності» (злочинності осіб, що відбувають покарання).

Інші закони – це нормативно-правові акти, що не характеризуються рисою кодифікованості, приймаються органами законодавчої влади держави або шляхом референдуму у спеціальному порядку та регулюють найважливіші суспільні відносини [67, с. 178]. Профільними законами, що регулюють запобіжну детективну діяльність є Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [74] та Закон України «Про Національну поліцію» [75].

Перший з названих законів встановлює, що Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом,

на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [74]. Відповідно до цього закону передбачено такі положення: статус Національного антикорупційного бюро України; основні принципи діяльності Національного бюро; повноваження директора Національного бюро, директорів територіальних управлінь Національного бюро та їх працівників; обов'язки та права Національного бюро; застосування засобів впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї; процедури роботи з заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення; взаємодія Національного бюро з органами внутрішніх справ, Служби безпеки України та іншими правоохоронними та державними органами; відповідальність за діяльність Національного бюро та його підзвітність; підрозділи внутрішнього контролю Національного бюро; забезпечення прозорості в діяльності Національного бюро тощо.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» запобіжними завданнями цього органу є: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності [75]. Відповідно до повноважень поліції, зокрема ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» одним із основних її повноважень є завдання здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [75].

З метою належного правового забезпечення запобіжної діяльності поліцейських детективів у зазначеному законі врегульовано (передбачено): принципи діяльності поліції; систему поліції та статус поліцейських; повноваження поліції; поліцейські заходи; громадський контроль поліції тощо.

Як зазначалось, профільного Закону «Про приватну детективну діяльність» зараз не існує. Науковий інтерес становлять норми Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність»

№ 3726, що було прийнято Верховною Радою України, але не підписано Президентом України [155].

Цей проект визначає та регламентує види та правовий статус суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності; процедуру отримання свідоцтва про право на заняття цією діяльністю; види детективних послуг; повноваження суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності; обмеження в здійсненні цієї діяльності; співробітництво та взаємодія суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності з правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами; правовий статус замовників приватних детективних (розшукових) послуг; підготовку приватних детективів; гарантії приватних детективів при здійсненні приватної детективної (розшукової) діяльності; сутність професійної таємниці результатів приватної детективної (розшукової) діяльності; процедуру отримання дозволу на придбання, зберігання та використання спеціальних засобів особами, які займаються приватною детективною (розшуковою) діяльністю; умови та випадки застосування спеціальних засобів; здійснення контролю та прокурорського нагляду за приватною детективною (розшуковою) діяльністю.

Серед інших законів, що регулюють запобіжну детективну діяльність слід назвати, зокрема, такі: «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки»; «Про Національне антикорупційне бюро України»; «Про запобігання корупції»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів»; «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки та корупційні злочини»; «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»; «Про оперативно-розшукову діяльність»; «Про Національну раду з питань антикорупційної політики»; «Про прокуратуру»; «Про засади внутрішньої і зовнішньої

політики»; «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»; «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; «Про протидію торгівлі людьми»; «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» тощо.

Підзаконні нормативно-правові акти це нормативно-правові акти, прийняті уповноваженими на те компетентними правотворчими державними органами на підставі та у виконання законів. Залежно від юридичної сили підзаконні акти поділяються на:

– загальні – поширюються на всю територію та населення України (Постанова Верховної Ради України від 18.11.1997 № 640/97-ВР «Про стан боротьби із злочинністю та забезпечення законності в державі»; Указ Президента України від 18.01.2001 № 20 «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку»; Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р); Указ Президента України від 18.02.2002 № 143 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян»; Указ Президента України від 06.02.2003 № 84 «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією»; Указ Президента України від 22.07.2003 № 740 «Про заходи щодо розвитку системи протидії (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму»; Постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 № 401 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України»; Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу»);

– відомчі – поширюються на певну сферу відносин у суспільстві (Наказ МВС України від 01.10.2018 № 806/3105/5 «Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного

заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування»; Наказ МВС України від 10.06.2011№ 317/235 «Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю»; Наказ МВС України від 09.01.97 № 3/1/2/5/2/2 «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів»; Наказ Національної поліції України від 10.04.2017 № 337 «Про проведення експерименту про запровадження нових форм і методів в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції» тощо).

Встановивши систему нормативно-правових актів, якими забезпечено запобіжну детективну діяльність в нашій країні, слід окремо зупинитись на проблематиці, яка зараз існує у правовому регулюванні цієї сфери суспільних відносин.

На концептуальному рівні В. В. Голіна найбільш суттєвими недоліками у правовому регулюванні відносин, пов'язаних із запобіганням злочинності, називає наступні: правові норми про запобігання злочинності не систематизовані, що викликає ускладнення в їх використання на практиці; наявні прогалини в регламентації питань кримінологічної профілактики та запобігання на індивідуальному рівні; відсутність закону про запобігання злочинності в Україні; поза правовим регулюванням залишається діяльність у сфері запобігання злочинності різних (тих, що вже існують, і тих, що тільки створюються) громадських формувань, релігійних і недержавних організацій [46. с. 93–94].

Також слід підтримати точку зору вчених, які в якості недоліку вказують на відсутність нормативно-правового акту, в якому було б комплексне визначення державної політики щодо профілактики злочинів і правопорушень, схожого на Концепцію реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р. У цьому документі були висвітлені проблеми, які потребують розв'язання, мета і строки реалізації, шляхи і способи їх розв'язання, очікувані результати та обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів,

необхідних для забезпечення реалізації профілактичних заходів [12, с. 126–127].

Серед загальних проблем правового забезпечення детективної діяльності, перш за все, слід вказати на відсутність у законодавстві України визначення поняття «детектив», законодавчого унормування відповідних статусних питань [35, с. 110]. Таке правове (або навіть – «поза правове») становище означеного суб'єкта призводить до труднощів реалізації його повноважень. На цій проблемі акцентує В. І. Чечерський, який стверджує, що, крім технічного закріплення терміну «детектив» шляхом доповнення відповідних положень кримінального процесуального законодавства, будь-яких інших власне системних змін не запропоновано [181, с. 146].

На рівні закону не передбачено повноваження поліцейських детективів. В Законі України «Про Національну поліцію» взагалі не використовується слово «детектив». Наказом Національної поліції України від 10.04.2017 № 337 «Про проведення експерименту про запровадження нових форм і методів в окремих відділах поліції голвоних управлінь Національної поліції», яким фактично було запроваджено створення детективних поліцейських підрозділів, передбачено створення органів досудового розслідування шляхом об'єднання слідчих підрозділів та підрозділів кримінальної поліції у слідчі відділи. Для широкого загалу таку особу називають «поліцейський детектив», однак у зазначеному Наказі НПУ її іменують слідчим, якому доручено викорнання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а отже, на сьогодні така особа виконує дві функції одночасно та є універсальним співробітником [29, с. 117]. Слід підтримати пропозиції вчених з розмежування та конкретизації термінів «детектив», «поліцейський детектив» та внесення відповідних зміни до КПК України та інших законодавчих актів [29, с. 118].

Чинний КПК України, на жаль, не передбачає положення щодо запобігання злочинам під час розслідування кримінальних правопорушень, як це було закріплено в ст. 23-1, 23-2 КПК України (1960 р.). У зв'язку із цим, кримінологи систематично пропонують вдосконалити функції слідчого з питань запобіжної діяльності та

передбачення у КПК України такого процесуального засобу впливу, як внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі про вжиття необхідних заходів щодо усунення виявлених причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [6, с. 52].

В свою чергу, згідно Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, яке закріплено наказом МВС України від 06.07.2017 № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», одним із їх завдань органів та підрозділів досудового розслідування є виявлення причин і умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [152]. Однак, передбачення такої норми на рівні наказу не дає можливість говорити про належне правове забезпечення діяльності поліцейських детективів у цій сфері.

Відсутність такого законодавчого положення у кримінальному процесуальному законодавстві негативно відображається й на запобіжній діяльності детективів у сфері протидії корупції. Як зазначається в юридичній літературі «основні зусилля суб'єктів антикорупційної діяльності спрямовуються фактично на корупціонерів, тобто на ліквідацію наслідків уже скоєних злочинів» [162, с. 79]. Держава намагається боротися з наслідками, а не причинами, створюючи різноманітні антикорупційні органи, запроваджуючи системи моніторингу та покарання за корупційні правопорушення. Логічно видається концентрація не виключно на заходах державного примусу, а вжиття системних, комплексних заходів, зокрема організаційних, правових, економічних, морально-етичних, освітньо-виховних. Іншими словами, акцент антикорупційної діяльності має бути змінено від каральних заходів до заходів щодо усунення причин та умов, які спричиняють і зумовлюють корупцію, тобто до антикорупційної профілактики та запобігання [123, с. 122-123].

Основними проблемами правового забезпечення приватної детективної діяльності в Україні є: 1) відсутність профільного закону, який регламентуватиме приватну детективну діяльність; 2) нелегальне існування детективних агенцій [112, с. 254-260; 180].

Приватна детективна (розшукова) діяльність в Україні ще не знайшла свого законодавчого закріплення. Внаслідок цього приватні детективи здійснюють свою діяльність у межах надання консалтингових та юридичних послуг або як журналісти на підставі Законів України «Про інформацію», «Про видавничу справу», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади» тощо [131, с. 347].

Потребує належного оформлення коло обов'язків приватних детективів у сфері запобіжної діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 15 проекту Закону № 3726, приватні детективи, об'єднання приватних детективів, які під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності отримали інформацію про факти вчинення кримінального правопорушення або про готування до вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані невідкладно повідомити про це відповідний правоохоронний орган та передати йому матеріали, що підтверджують таку інформацію. Зазначений обов'язок потребує конкретизації та належного забезпечення рівнем відповідальності.

Так, наприклад, І. Б. Гончаренко та Ю. О. Михайлова серед обов'язків суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, пропонують передбачити наступний обов'язок: «повідомляти уповноважені правоохоронні органи про всі виявлені (одержані) суб'єктом приватної детективної (розшукової) діяльності докази вчинення злочинів і на відповідну вимогу передавати їх у розпорядження правоохоронних органів» [50, с. 201].

Зрозуміло, що обов'язки детективів тісно пов'язані з категорією відповідальності. Щодо відповідальності державних та недержавних детективів, то окремі вчені визнають некоректним встановлення особливої юридичної відповідальності за порушення детективами вимог чинного законодавства [36, с. 82]. Однак, приватні детективи здійснюють особливий вид соціальної практики, що пов'язаний з особливими повноваженнями у сфері приватного життя осіб, а також конфіденційної інформації юридичних осіб. Тому, цілком правомірною видається думка окремих правників з того приводу, що

«у разі неправомірних дій приватних детективів законодавчо мають бути передбачені заходи дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної, кримінальної відповідальності» [164, с. 75].

Різними законопроектами пропонувалось передбачити відповідальність суб'єктів приватної детективної діяльності в таких випадках: у разі порушення приватним детективом встановлених Конституцією України права і свобод людини і громадянина; застосування приватним детективом спеціальних засобів із перевищенням своїх повноважень, перевищенням меж необхідної оборони чи меж крайньої необхідності; використання безпосередньо приватними детективами або через інших осіб відомостей, отриманих за результатами приватної детективної діяльності з метою шантажу суб'єктів детективних досліджень чи замовників [153; 154]. Щодо настання загальної кримінальної відповідальності (на кшталт перевищення меж необхідної оборони або крайньої необхідності), то ми переконані, що не слід акцентувати на цих питаннях особливої уваги. В контексті ж нашого дослідження, слід особливу увагу звернути на той факт, що за неповідомлення детективом відповідним правоохоронним органам про факти кримінальних правопорушень, які стали йому відомі в результаті здійснення професійної діяльності, має набути ознак окремого складу злочину (в Розділі XVIII Особливої частини «Злочини проти правосуддя»). В тому випадку, коли в зазначених осіб є відповідні повноваження у зазначеній сфері, вони мають бути законодавчо обмежені у володінні суспільно значущою інформацією.

Аналіз правового забезпечення запобіжної діяльності детективів дозволяє виокремити наступні особливості його стану: а) не зважаючи на необхідність дотримання принципу системності у зазначеній сфері наявна велика кількість різнорідних нормативно-правових актів, що регулюють запобіжну діяльність детективів; б) відсутність єдиного законодавчого акту із запобігання злочинам в Україні, що впливає на відсутність системності та внутрішнього зв'язку між різними нормативно-правовими актами у зазначеній сфері; в) відсутність нормативно-правового акту, в якому було б комплексне визначення державної політики щодо профілактики злочинів

і правопорушень; д) пріоритет каральних, заборонних, репресивних нормативно-правових приписів, що визначають правове забезпечення запобіжної детективної діяльності; є) невідповідність юридичної сили нормативно-правових актів суспільній значущості запобіжної детективної діяльності; ж) рудиментарність деяких нормативно-правових актів; з) незвершена експериментальність нормативно-правових актів, що не дозволяє упровадити політичну волю держави у суспільне життя; і) нелегітимність окремих сфер запобіжної детективної діяльності, зокрема приватної детективної діяльності; к) неналежне правове забезпечення запобіжної функції поліцейських детективів, відсутність норм прямої дії щодо їх функціонального спрямування на запобігання злочинності.

Напрямами удосконалення правового забезпечення запобіжної детективної діяльності є: а) розроблення та прийняття Закону України «Про запобігання злочинам в Україні»; б) ухвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на визначений період; в) акцентуалізація діяльності детективів НАБУ з протидії на запобігання; д) завершення легітимізації діяльності поліцейських детективів та легітимізація приватної детективної діяльності; є) передбачення в КПК України такого процесуального засобу впливу детективів, як внесення подання про вжиття заходів з усунення виявлених причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; ж) визначення запобіжних функцій (завдань, обов'язків) приватних детективів; з) встановлення кримінальної відповідальності за неповідомлення приватним детективом відповідних правоохоронних органів про факти кримінальних правопорушень, які стали йому відомі в результаті здійснення професійної діяльності.

2.5. Реалізація кримінологічної політики держави в діяльності детективів

Однією із загроз безпеці суспільства, безумовно, є злочинність, пов'язані з нею криміногенні явища та процеси. Сучасний стан та тенденції розвитку злочинності унеможливають оцінку соціуму як кримінологічно безпечного. Серед тенденцій у галузі злочинності виокремлюють поступове відставання соціально-правового контролю за злочинністю. Причини багаточисленні та різноманітні: негативні (безсилля перед злочинністю) і позитивні (гуманізація, демократизація та легітимація цієї боротьби) [126, с. 133]. Зрозуміло, що запобігання злочинності має урахувувати різноманітність факторів соціального розвитку, викликів сьогодення, зовнішніх та внутрішніх безпекових загроз. У межах одного державного відомства, або у процесах міжвідомчої взаємодії досягти відчутних результатів запобігання злочинності не можливо. У зв'язку із цим, суспільство, через державні та громадські інституції, розробляє ідеологію запобігання злочинності, стратегію запобіжного впливу та безпекового середовища, яка останнім часом отримала назву – кримінологічна політика.

Не зважаючи на те, що на офіційному державному рівні цей напрям державної політики не визнаний (на кшталт економічної, соціальної, культурно тощо політики), його значення не можливо перебільшити. Як зазначають О. М. Джужа та В. В. Василевич, «формування й реалізація виваженої, ефективної та збалансованої кримінологічної політики держави має забезпечити активну й дієву боротьбу зі злочинністю, а зміцнення законності та правопорядку має бути пріоритетними в діяльності всіх державних органів влади, органів місцевого самоврядування й суспільства загалом. Проте розроблення теоретичних і практичних засад кримінологічної політики належить до значущих та складних проблем сучасної антикримінальної діяльності держави. Зокрема, невизначеність доктринальних положень кримінологічної політики, її понятійного апарата, методологічного інструментарію, змісту, напрямів, пріоритетів і форм реалізації зрештою позначається на рівні ефективності

боротьби зі злочинністю в країні» [57, с. 33]. Слід відмітити, що одні науковці ототожнюють кримінологічну політику з кримінальною, інші ж – виокремлюють їх як рівнозначні напрями розвитку державної політики у сфері протидії злочинності [134]. Спробуємо визначитись з поняттям кримінологічної політики.

Слід підтримати точку зору тих вчених, які зазначають, що протидія злочинності повинна ґрунтуватися на чіткому і ясному розумінні того, яких змін в її стані, структурі та динаміці можна буде досягти, вдосконалюючи відповідні інститути і норми. Звідси стає зрозумілою та роль, яку відіграє вивчення кримінологічної практики і соціальної дійсності для формування і реалізації стратегії та механізму протидії злочинності [89, с. 94].

А. В. Коваленко кримінологічну політику вважає своєрідною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються форми, завдання, зміст, принципи діяльності держави у сфері нерепресивного напрямку боротьби зі злочинністю, а з іншого – використовується найбільш обґрунтована з соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності [92, с. 225]. О. Туєв стверджує, що кримінологічна політика означає попередження об'єктивних і суб'єктивних чинників, що обумовлюють наявність злочинності в суспільстві, усунення недоліків і упущень в системі профілактики, що склалася, нейтралізацію дії причин і умов, досягнення цілей у процесі виконання покарання, ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі [171, с. 186].

О. М. Джужа під кримінологічною політикою пропонує розуміти мистецтво управління складною системою заходів запобіжного впливу на злочинність, засноване на глибокому вивченні злочинності та її причин, соціальних можливостей щодо зниження ступеню активності їх прояву, розробці науково-обґрунтованої стратегії й тактики запобіжної діяльності, що визначає основні, некаральні напрями в боротьбі зі злочинністю і розглядається як основоположна частина кримінальної політики, виконує провідну роль у загальнодержавному процесі протидії правопорушенням [55, с. 10–14; 176, с. 18]. У більш пізніх працях, вчений визначав кримінологічну політику як засновану на ідеях гуманізму та принципі верховенства

права стратегічну складову внутрішньої й зовнішньої антикримінальної політики держави, владна дефініція якої полягає у формуванні ключових доктринальних засад боротьби зі злочинністю та їх практичної реалізації у сфері функціонування системи кримінальної юстиції та громадських організацій із метою захисту людини й громадянина, суспільства та держави від злочинних посягань [57, с. 42].

Як бачимо, основним змістом, основоположною ідеєю кримінологічної політики є запобігання злочинності [33, с. 40]. Політика запобігання злочинності як один із напрямів соціальної політики – це державна політика в області боротьби зі злочинністю, яка є стратегією і тактикою цієї боротьби. Стратегія і тактика припускають відповіді на два одвічні запитання: що робити і як робити. На перше запитання дає відповідь стратегія, на друге – тактика [166, с. 133].

В українській кримінологічній думці універсальним вважається визначення кримінологічної політики, надане В. В. Голіною [43–49]. З точки зору вченого кримінологічна політика – це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, законодавчих і нормативно-правових актів, теорії кримінології і інтегрованих нею для потреб запобігання злочинності здобутків інших галузей знань визначає директивні засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні непересивної протидії злочинності та її проявам. Тим самим кримінологічна політика виступає як єдність: 1) державної Концепції запобігання злочинності, що виражається у відповідних директивних актах; 2) кримінологічної теорії запобігання злочинності; 3) особливо-го виду діяльності держави, її органів, суспільства, громадськості, спрямованої на ефективний результат [48, с. 195–196].

В. В. Василевич, більш детально характеризує рівні (елементи), які відображають компонентний склад кримінологічної політики за відповідними формами реалізації: а) розроблення теоретико-методологічних засад, що надають змогу науково обґрунтувати і сформулювати головні ідеї та основні принципи кримінологічної політики (доктринальний рівень); б) розроблення, прийняття і удосконалення правових засад (у тому числі експертиза чинного і майбутнього законодавства у сфері запобігання злочинності), спрямованих

на реалізацію цілей і задач глобальної анти кримінальної політики держави (законодавчий рівень); в) формування, на основі Конституції України та чинного законодавства у сфері запобігання злочинності, інтегрованої системи спеціально-кримінологічних засад державних програмних (планових) документів різних рівнів щодо забезпечення кримінологічної політики (системоутворюючий рівень); г) створення, реформування та удосконалення організаційно-управлінської системи державних органів у взаємодії з інституціями громадянського суспільства щодо реалізації завдань та функцій кримінологічної політики (організаційно-управлінський рівень); д) реалізація кримінологічної політики в безпосередній правозастосовній та правоохоронній, у тому числі запобіжній діяльності, а також соціальний контроль за її здійсненням та оцінка ефективності (правозастосовний рівень) [32, с. 345].

У реальному суспільному житті кримінологічна політика має дві форми існування – формування та реалізацію. Формується кримінологічна політика на рівні законодавчих та інших нормативно-правових актів, що встановлюють стратегічні напрями, методи, методика, принципи тощо розвитку запобіжної діяльності в країні (Конституція України, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Кримінально-виконавчий кодекси України, закони України, укази Президента України, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України тощо). Формування кримінологічної політики за своєю суттю є «визначенням перспективних цілей і пріоритетів діяльності, чільних напрямів і засобів реалізації зазначених цілей на основі державницької, національної ідеології правової соціальної держави» [171, с. 186]. Реалізацію ж зазначена політика здобуває виключно у правозастосовній діяльності, у безпосередній діяльності із запобігання злочинності. Зрозуміло, що обидві форми існування кримінологічної політики є взаємозалежними.

Запропонована модель форм існування кримінологічної політики корелює з кримінально-правовою категорією «кримінально-правове регулювання суспільних відносин». Кримінально-правове регулювання суспільних відносин здійснюється на двох рівнях – нормативному (законодавчому, правотворчому) та індивідуальному

(правозастосовчому), тобто охоплює як законотворення, так і правозастосування [132, с. 29]. Такий підхід надає можливість розглядати міждисциплінарні питання кримінально-правових наук синхронно та комплексно від стадії формування (законодавчий, стратегічний аспект) до стадії реалізації (правозастосовний, тактичний аспект).

Правотворча діяльність – це діяльність державних і недержавних органів, підприємств, установ чи організацій (або всього народу, територіальних громад), яка спрямована на закріплення (встановлення) у нормативних актах обов'язкових для виконання правил поведінки, які представляють собою втілення волі народу, з урахуванням вимог соціального прогресу [53, с. 14]. З організаційної точки зору правотворчість є способом упорядкування суспільних відносин, визначенням дороговказу розвитку правоохоронних органів за найбільш доцільними напрямами функціонування суспільства, виходячи з вимог його об'єктивного розвитку.

Вченими справедливо зазначається, що «успішна реалізація [...] правової політики на правозастосовному рівні залежить передусім від функціонування законодавчо встановлених механізмів застосування [...] закону» [170, с. 3].

Правозастосовна діяльність – це необхідна гарантія практичного забезпечення прав і свобод людини. Саме на цьому рівні кримінологічна діяльність стає «реальною силою», реалізуючись у діяльності органів правозастосування та впливаючи на поведінку суб'єктів правовідносин. Питання гарантованості прав особистості, зміцнення законності й правопорядку, забезпечення досягнення мети протидії злочинності й інші актуальні проблеми політики тут переходять у площину практичної реалізації [86, с. 92–93]. На феноменологічному рівні у правозастосованні знаходить своє безпосереднє відображення правотворча діяльність.

Правозастосування – це спосіб забезпечення реалізації норми. Якою б не була поведінка особи, реалізація кримінально-правової норми відбувається у будь-якому випадку: або її добровільно реалізує особа, або в примусовому порядку – відповідні органи кримінальної юстиції. Сутність правозастосовної діяльності правоохоронних органів полягає не в застосуванні санкції, а насамперед у перевірці

фактичних обставин і визначенні в них ознак діянь, передбачених у якості злочину законом про кримінальну відповідальність [170, с. 6].

Стосовно кримінологічної політики доречно використовувати одночасно два напрями в організації та здійснення – загальний (стосовно системи в цілому) і спеціальний (стосовно окремих елементів). При цьому, в рамках основних галузей, задіяних у реалізації такої політики, можна не тільки сформулювати першорядно важливі найближчі питання, а й намітити стратегічно вивірені довготривалі завдання, що переслідують досягнення кінцевої мети [171, с. 185]. З точки зору запобіжної діяльності правоохоронних органів йдеться про лінійний та нелінійний спосіб її здійснення. Перший – це діяльність із запобігання конкретно визначеним видам злочинів (окремі елементи в системі злочинності), другий – це діяльність із запобігання злочинності в цілому.

В якості ремарки, маємо зазначити, що довгий час кримінологічна політика держави уособлювалась завданням «боротьби зі злочинністю» та залежала від політичної персоніфікованої волі, а діяльність правоохоронних органів спрямовувалась не на вирішення кримінальних конфліктів, а на максимальне виявлення і реєстрацію правопорушень. Причому «робота на показники» ставала провідною метою та критерієм ефективності кримінальної юстиції. Питання про якість функціонування правоохоронної системи – збільшення кількості зареєстрованих злочинів у звітний період (активніше працюють співробітники) чи все-таки їх зменшення (вдалося стабілізувати криміногенну ситуацію) – залишалося риторичним [126, с. 136].

Слід зазначити, що існування окремих, хоча і комплексних, нормативно-правових актів на кшталт законів не може забезпечити повноцінної діяльності із запобігання злочинам. Запобіжна діяльність не може набути комплексних характерних рис без належним чином забезпеченого зв'язку між законодавчим актом та правоохоронною діяльністю. Зазначений зв'язок забезпечують нормативно-правові акти, що визначають стратегію й тактику запобіжної діяльності.

Як справедливо зазначає О. М. Литвинов, у кримінологічній стратегії варто виділяти чотири аспекти, урахування яких дозволяє при

організації та здійсненні протидії злочинності не втрачати ознак перспективності і разом із тим не допускати суб'єктивістських і волюнтаристських рішень. Перший аспект кримінологічної стратегії полягає в тому, що визначається її кінцева мета у формі світоглядної позиції з питань призначення, ролі, місця і методів протидії злочинності. Другий аспект пов'язаний із визначенням контуру політичного курсу держави у сфері протидії злочинності на даному конкретному історичному етапі розвитку суспільства. Третій аспект стосується її цільових настанов на конкретній стадії розвитку, четвертий – у рамках певного періоду [119, с. 378].

У зв'язку із цим, сучасна злочинність обумовлює нагальну необхідність розробки систематичних стратегій та диференційованих концепцій запобігання, які б ураховували цілу низку складових, зокрема, надзвичайно складний детермінаційний комплекс наявних форм та видів кримінальності, тенденцію її транснаціоналізації, міжнародно-правові стандарти запобігання кримінальній делінквентності та поведження з правопорушниками тощо [92, с. 226–227]. Саме в контексті діяльності правоохоронних органів проявляється важливість розроблення, ухвалення та упровадження нормативно-правових актів стратегічного й тактичного характеру. В зазначених документах окреслюється детермінаційний комплекс, вказується мета та завдання щодо вирішення найбільш актуальних системних проблем.

Для прикладу, Стратегією національної безпеки України [173] передбачено, зокрема, такі загрози національній безпеці нашої держави: зростання злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї (п. 3.2.); корупція та неефективна система державного управління (поширення корупції, її укорінення в усіх сферах державного управління; слабкість, дисфункціональність, застаріла модель публічних інститутів, депрофесіоналізація та деградація державної служби; здійснення державними органами діяльності в корпоративних та особистих інтересах, що призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів громадян та суб'єктів господарської діяльності) (п. 3.3.); високий рівень «тонізації» та криміналізації національної економіки, кримінально-кланова система розподілу

суспільних ресурсів; деформоване державне регулювання і корупційний тиск на бізнес (3.4.) тощо.

Серед основних напрямів державної політики національної безпеки України з подолання зазначених загроз визначено:

– реформування та розвиток розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів (п. 4.4.). Зокрема, передбачається, що реформа Міністерства внутрішніх справ України має забезпечити максимально доцільну консолідацію правоохоронної діяльності у сфері його відповідальності, позбавлення невластивих контрольних і дозвільних функцій, підвищення рівня довіри громадян до правоохоронних органів, трансформацію у цивільний центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах правоохоронної діяльності, захисту державного кордону, міграційної діяльності та цивільного захисту. Національна ж поліція як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовуватиметься через Міністра внутрішніх справ України, виконуватиме функції у сферах протидії злочинності, зокрема організованій, та забезпечення громадського порядку; для підтримання громадського порядку на місцях органи місцевого самоврядування створюватимуть у межах власних бюджетів муніципальну поліцію;

– реформування системи державного управління, нова якість антикорупційної політики (п. 4.5.). Серед іншого, зазначається, що ефективне державне управління вимагає послідовної антикорупційної політики, яка здійснюватиметься шляхом: обмеження контрольно-регуляторних функцій держави; мотивації працівників державних органів до сумлінної праці; забезпечення невідворотності покарання за корупційні правопорушення. При цьому необхідно: удосконалити процедуру перевірки на добросовісність та забезпечити дієвий моніторинг способу життя, доходів і витрат державних службовців; забезпечити прозорість видатків Державного і місцевих бюджетів; завершити формування і забезпечити ефективну діяльність Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції, а також забезпечити взаємодію у межах завдань і структури, визначених законодавством,

між Національним антикорупційним бюро України та Державним бюро розслідувань України; активізувати взаємодію з міжнародними антикорупційними організаціями, зокрема Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO), впровадження кращих практик;

– забезпечення економічної безпеки (п. 4.9.). визначається необхідність системної протидії організованій економічній злочинності та «тонізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації тощо.

Кримінологічна стратегія надає функціонуванню протидії злочинності стабільності, плановірності, спрямованості, забезпечує безпосередність і послідовність розробки завдань діяльності та їх диференціацію за рівнями та сферами застосування. Вона служить своєрідною платформою для довгострокових і перспективних планів діяльності окремих суб'єктів, убирає в себе фундаментальні надбання науки та новітні форми організації практичної сторони справи, чітко визначає засоби, у тому числі обумовлені специфікою дії механізмів реалізації довгострокової кримінологічної політики [119, с. 378–379].

Стратегія ж запобіжної діяльності в конкретній галузі суспільних відносин спрямована на реалізацію положень стратегії більш загального порядку та законодавства в цілому. Вона, як і стратегія діяльності правоохоронних органів, характеризується такими ознаками: по-перше, є системою теоретичних положень, сукупністю політико-правових ідей, розгорнутих на довгострокову перспективу; по-друге, визначає загальну орієнтацію діяльності правоохоронної системи, фундаментальні цілі й довгострокові завдання, основні напрями правоохоронної діяльності; по-третє, виходить із вимог системи об'єктивних законів у сфері протидії злочинності [193, с. 35].

Кримінологічна стратегія має містити відповіді на такі запитання: наскільки актуальна в даний момент проблема протидії злочинності; у чому полягають особливості та які основні тенденції розвитку злочинності; які цілі і завдання держави і суспільства

у сфері протидії злочинності; які результати діяльності з протидії злочинності очікуються; які основні напрями досягнення бажаних результатів протиборства зі злочинністю. Кримінологічна стратегія повинна також включати: характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз від злочинності; визначення критеріїв і показників, що характеризують кримінологічну обстановку і її стан, рівень безпеки, що забезпечує надійний захист життєво важливих інтересів громадян; механізм забезпечення діяльності з протидії злочинності шляхом застосування всіма державними і суспільними інститутами правових, економічних, адміністративних, політичних та інших заходів кримінологічного впливу [119, с. 381; 120, с. 555–556].

Для належного упровадження запобіжної стратегії в суспільне життя та діяльність правоохоронних органів завжди розроблюється комплекс заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, захист інтересів дини, суспільства і держави від протиправних посягань, а також налагодження дієвої співпраці між суб'єктами, діючими у цій сфері.

Стратегію запобіжної детективної діяльності слід розглядати в контексті напрямів діяльності державних і недержавних детективів, сфер суспільних відносин, до яких вони є дотичними, а також викликів сучасної злочинності за відповідними напрямками. Якщо діяльність антикорупційних та поліцейських детективів чітко прив'язана до певних видів злочинів та злочинності у певних сегментах суспільних відносин, то приватна детективна діяльність має відігравати загальну запобіжну щодо злочинності роль, а також бути відповідним маркером діяльності державних правоохоронних органів. Зазначена стратегія має бути спрямована на забезпечення стабільності, довгостроковості та перспективності реалізація кримінологічної політики.

Також, поруч із стратегією, програмним документом запобіжної діяльності загальнодержавного значення може бути концепція. Як зазначає В. В. Голіна кримінологічна політика, як, мабуть, будь-яка державна політика, її сутність, зміст, напрями реалізації, цілі та інші необхідні компоненти знаходить своє вираження у відповідній Концепції. У Концепції сформульовані державний погляд на проблему кримінологічного (а не іншого) запобігання злочинності в країні,

які згодом знаходять свою «матеріалізацію», конкретизацію у виді планів чи програм [48, с. 197].

Для прикладу, метою Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р. забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин й умов учинення злочину, захист інтересів людини, суспільства і держави від протиправних посягань, а також налагодження дієвої співпраці між центральними і місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та громадськістю в зазначеній сфері. У Концепції визначаються шляхи і способи розв'язання низки проблем, очікувані результати від її реалізації, обсяг фінансових, матеріально технічних, трудових ресурсів [45, с. 195 ; 97]. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 767 було затверджено План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. [143].

На перший погляд запобіжна детективна діяльність у цілому не може бути об'єднана в одну систему, оскільки суб'єкти її здійснення є різноманітними, їх повноваження або правовий статус врегульовано неоднорідними законодавчими актами, їм властива різна відомча підпорядкованість, різні методи та засоби впливу тощо. Однак, специфіка діяльності детективів в Україні акцентована на одних з найбільш важливих напрямів запобігання злочинності – корупційні кримінальні правопорушення та особливо тяжкі злочини (державні детективи); професійне виявлення детермінант злочину, надання інформації про злочин фахівцями своєї справи (приватні детективи). У зв'язку із цим, комплексний державницький підхід до організації зазначеної діяльності є гарантією належного забезпечення прав і свобод людини та громадянина в нашій державі.

Належна організація запобіжної діяльності детективів надасть можливість забезпечити: одноманітність діяльності правоохоронних органів у проведенні державної політики; законність при їх

функціонуванні, включаючи захист прав і законних інтересів громадян, що стикнулися з юридичною системою; застосування найефективніших методів і прийомів здійснення судочинства і запобігання можливих помилок; створення необхідних умов громадянам при зверненні до правоохоронних органів – умов, які були б стабільні, надійні та незмінні [107, с. 72].

Для того, що забезпечити єдність реалізації кримінологічної політики в запобіжній діяльності детективів слід комплексно розглянути особливості функціонування детективних підрозділів за визначеними напрямками роботи. Однак комплексність може бути досягнута виключно через аналіз кожної окремої складової запобіжно детективної діяльності. Тому звернемось до кожного напрямку окремо.

Перш за все проаналізуємо реалізацію кримінологічної політики у діяльності державних детективів. Вона визначається за двома узагальненими напрямками: запобігання корупційним правопорушенням та запобігання особливо тяжким злочинам.

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ, або Національне бюро) протидіє кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Наразі чинним є Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [47], хоча наявний проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки» [148], який був схвалений Урядом ще в квітні 2018 року, але й досі не прийнятий Верховною радою України. Проектом Закону приводяться у відповідність до сучасної ситуації в державі основні напрямки державної антикорупційної політики і, загалом, встановлено продовження діяльності в тих напрямках, які визначалися у попередній Стратегії [123, с. 122].

Як зазначається у літературі, за відсутності стратегічних концептуальних ідей і цілей, принципів і пріоритетів, довгострокових загальнодержавних програм, заснованих на глибокому науковому

підґрунті, не може бути ніякої антикорупційної політики, а є лише її видимість [113, с. 180]. Такий стан справ існував до жовтня 2014 р. Як зазначається у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «однією з основних причин неналежного виконання Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки *(була чинною до ухвалення цього Закону – автори)* як основного програмного документа в антикорупційній сфері стала відсутність всупереч міжнародному досвіду чітких індикаторів стану та ефективності її виконання. У зазначеній Стратегії відсутній також механізм моніторингу та оцінки її виконання – не передбачено, яким чином мала виконуватися відповідна робота Національним антикорупційним комітетом та в який спосіб повинна залучатися до цих процесів громадськість. Таким чином, можна констатувати, що на сьогодні в Україні фактично відсутня ефективна стратегія протидії корупції, яка б враховувала гостроту проблеми та актуальність ситуації» [77].

Завданнями антикорупційної політики, як складової кримінологічної політики, є: попередження корупційних правопорушень; створення правового механізму, який перешкоджає підкупу осіб, що мають публічний статус; забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення в усіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами; – відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями; моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики; – формування антикорупційної суспільної свідомості; сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації про факти корупції і корупціогенні фактори, а також на їх вільне висвітлення в засобах масової інформації; створення стимулів до заміщення державних посад, посад державної і муніципальної служб непідкупними особами [78, с. 242; 160, с. 28].

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлена вимога звітування цього органу про результати роботи. Директор НАБУ щороку не пізніше 10 лютого та 10 серпня подає Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України письмовий звіт про діяльність Національного

бюро протягом попередніх шести місяців. Письмовий звіт про діяльність Національного бюро повинен містити інформацію про статистичні дані про результати діяльності з обов'язковим зазначенням установлених відомостей, серед яких: кількість зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у розрізі кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро; кількість оперативно-розшукових справ, заведених Національним бюро, та їх результативність; кількість осіб, щодо яких складено обвинувальні акти щодо вчинення ними кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро; кількість осіб, щодо яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду щодо вчинення ними кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро; кількість осіб, щодо яких набрав законної сили виправдувальний вирок суду щодо вчинення ними відповідних правопорушень.

Як зазначається у звіті НАБУ за результатами роботи у другому півріччі 2018 р.: понад 100 осіб викрито на корупції. Стосовно 61 особи розслідування завершено та складено обвинувальний акт. Третина обвинувачених – посадовці великих підприємств та судді; розпочато 577 розслідувань, 32 справи скеровано до суду, відшкодовано збитків на 92,2 млн грн. тощо[80]. Звіти містять вичерпну інформацію за всіма напрямками роботи НАБУ, окремі відомості про детермінацію корупційної злочинності, вжиті заходи у сфері запобігання корупції.

Таким чином, кримінологічна політика у сфері запобігання корупційним злочинам зараз характеризується належним рівнем сформованості та організованості (починаючи від базових законів, завершуючи планами виконання антикорупційної стратегії). Єдиними вагомим недоліком є рудиментарність законодавчої бази, оскільки час, на який розрахована Стратегія, минув. Тому потребують вирішення питання щодо оцінки реалізації стратегії до 2017 року, а також ухвалення стратегії на 2019–2022 рр.

Щодо реалізації кримінологічної політики у сфері запобігання особливо тяжким злочинам в діяльності поліцейських детективів, то необхідно зазначити, зараз вона знаходиться на рівні формування.

Це обумовлено тим, що незважаючи на оголошену реформу поліцейської детективної діяльності, цей напрям перебуває у стадії пілотного проекту. На законодавчому рівні не врегульовано правові засади саме їх діяльності. Тому, на поліцейських детективів та їх підрозділи розповсюджується дія загальних законодавчих актів у цій сфері (Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про національну поліцію» тощо). Відповідний напрям кримінологічної політики сформований як нормативно-правовими актами загального характеру, так і спеціальними законами і підзаконними нормативно-правовими актами.

У Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року констатовано, що у сфері протидії злочинності зараз існують такі виклики: підвищення рівня злочинності, обумовлене чинниками складної соціально-економічної ситуації в державі, внутрішніми і зовнішніми загрозами національній безпеці в умовах гібридної війни, низький рівень ефективності превентивних заходів у сфері протидії злочинності; відсутність ефективної взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки України у сфері боротьби із злочинністю; зростання транснаціональної злочинності та необхідність розвитку міжнародного співробітництва в боротьбі з організованою злочинністю; низький рівень використання аналітичних інструментів у протидії злочинності і прогнозуванні відповідних загроз; низька ефективність проведення досудового розслідування, як наслідок недосконалості правових механізмів, надмірного навантаження на органи досудового розслідування та їх неукомплектованості [165]. Необхідними кроками усунення цих викликів, серед іншого визначено: підвищення ролі превентивної діяльності у сфері протидії злочинності і упровадження відповідних локальних програм у рамках єдиної політики, сформованої МВС; удосконалення організаційних і правових основ для посилення боротьби з організованою злочинністю та протидії торгівлі людьми, наркозлочинності та кіберзлочинності; підвищення професіоналізму працівників органів системи МВС щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності; розвиток міжнародної взаємодії у сфері протидії організованих і транснаціональних

злочинності; розвиток системи ювенальної превенції у сфері відповідальності органів системи МВС.

За зазначеним напрямом реалізації Стратегії очікуються зміцнення громадської безпеки і правопорядку в державі завдяки реалізації превентивних програм і підвищенню спроможностей органів системи МВС у протидії злочинності.

Метою іншого документа – Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю – є визначення напрямів та механізмів реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю шляхом формування нових та вдосконалення існуючих норм кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства і практики їх застосування, а також розроблення та виконання організаційних заходів, спрямованих на запобігання виникненню організованих злочинних угруповань і вчиненню ними злочинів. У Концепції визначено термін дії, напрями реалізації, шляхи та засоби розв'язання проблеми, очікувані результати реалізації, Джерела фінансування реалізації Концепції [96].

У 2018 році Національною поліцією було зафіксовано 455,8 тисяч кримінальних правопорушень, що на 34 тисячі менше, ніж у 2017 році (490,3). у 2018 році було вчинено 1407 умисних убивств. 9 з 10 таких злочинів розкрито (1285). Протягом року підрозділом з протидії торгівлі людьми викрито 21-у (15 у 2017 році) організовану групу, порушено 276 кримінальних проваджень за статтею 149 (торгівля людьми) КК України. 109 особам оголошено про підозру. У 2018 році поліцейські викрили 1800 фактів хабарництва на суму 60,7 млн. гривень. як зазначає С. М. Князев: «перший глобальний напрям розвитку поліції – продовження розбудови кримінальної поліції та імплементація інституту кримінальних проступків в практичну роботу поліції. Також буде продовжено експериментальний проект детективів» [79].

Слід зазначити, що детективна поліцейська діяльність зараз належним чином не урегульована. Не зважаючи на наявність документів щодо реформування поліції, розвитку та диференціації підрозділів, заходів запобігання особливо тяжким злочинам, ми маємо

ситуацію правової невизначеності у зазначеній сфері. Відповідні концепції та стратегії перебувають на рівні підзаконних нормативно-правових актів, що негативно відображається на повноваженнях та функціонуванні поліцейських детективів. Тому, з управлінської точки зору необхідно впровадити належне законодавче забезпечення цієї діяльності, а стратегіям, концепціям розвитку МВС та детективної поліцейської діяльності надати статус закону. Окремі вчені як недолік оцінюють підзаконний характер реалізації кримінологічної політики в поліцейській діяльності [92].

Приватна детективна діяльність, судячи з аналізу проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» залишилась поза межами кримінологічної політики, запобіжній складовій у діяльності приватних детективів, на жаль, не було приділено увагу під час опрацювання законопроекту у комітетах Верховної Ради України та під час подальшого опрацювання. Зараз ми не можемо вести мову про повноцінну реалізацію кримінологічної політики в діяльності приватних детективів, оскільки спеціальну законодавчу базу їхньої діяльності ще не визначено. Більш того, представлений зараз проект не містить спеціально визначених завдань або повноважень приватних детективів у сфері запобігання злочинності. Окремі нормативні приписи Закону мають стосуватись звітності приватних детективів про результати діяльності, включаючи й кримінологічно значущі показники. У цьому контексті, проект закону має бути доопрацьований.

У подальшому – на момент набрання чинності зазначеним Законом має бути розроблена, обговорена та схвалена концепція або стратегія запобіжної діяльності приватних детективів. Такий значний професійний запобіжний ресурс у виді діяльності детективів має бути організованим та спрямованим на убезпечення безпеки наших громадян.

Слід відмітити, що чітка кримінологічна політика у сфері запобіжної діяльності приватних детективів сприятиме: 1) підвищенню довіри між правоохоронними та іншими державними органами із населенням; 2) інформуванню населення щодо стану злочинності та найбільш криміногенних осередків; 3) доведенню до відома

населення інформації щодо напрямів запобіжної діяльності, здійснюваної правоохоронними органами; 4) поширенню інформації щодо затверджених стратегій забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності, а також виконавців запланованих заходів; 5) відкритому діалогу державних, у тому числі правоохоронних органів, із активними представниками місцевої громади та пропозиції щодо співробітництва для досягнення мети безпечного життя; 6) широкому інформуванню населення щодо запобіжних можливостей громадськості у сфері запобігання злочинності та кращих світових практик запобігання окремим злочинам [190, с. 15].

Належна реалізація кримінологічної політики України у діяльності детективів надасть можливість встановити й оцінити ризики (загрози) кримінологічній безпеці, оскільки поєднання діяльності державних органів та приватних організацій надасть можливість виявити ті детермінанти, які раніше були невідомі.

Реалізація кримінологічної політики державними та приватними детективами має вагоме значення для теорії та практики запобіжної діяльності, забезпечення українського суспільства в цілому. В її організації має знаходити вираження воля суспільства, виражатись пріоритети розвитку правоохоронного потенціалу соціуму, запроваджуватись новітні методики запобіжної діяльності. Основна ідея, що має бути втілена в організацію запобіжної детективної діяльності, – це забезпечення кримінологічної безпеки українського суспільства за найбільш важливими напрямками життєдіяльності шляхом поєднання державних та приватних зусиль.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

3.1. Міжнародні та європейські стандарти детективної діяльності

Комплекс дій із захисту порушених прав та свобод людини передбачає пошук, встановлення, фіксацію, аналіз та представлення істинних фактів, причин, обставин, умов та наслідків скоєння відповідного кримінального злочину. Таким чином, мова йде, насамперед, про законну та вкрай необхідну *слідчо-розшукову та/або оперативно-розшукову діяльність*, здійснювану співробітниками державних правоохоронних органів.

Виконання зазначених завдань є службовою функцією відповідних підрозділів та територіальних відділів міністерств внутрішніх справ і систем національної поліції, загальних або ж галузевих бюро розслідувань, генеральних та місцевих прокуратур, органів державної безпеки та зовнішньої розвідки, оборонних відомств тощо. Варто окремо зазначити, що до завдань розшукової діяльності як такої належить не лише розслідування вже скоєних правопорушень, але й, безумовно, їхнє завчасне попередження.

В рамках систем національної поліції низки держав, право яких належить до англосаксонської правової сім'ї, передбачено *офіційні, штатні посади детективів*. Ними є діючі офіцери поліції, які

виконують саме слідчо-розшукові та оперативно-розшукові функції. У свою ж чергу, як відомо, відповідне законодавство багатьох держав і англосаксонської, і романсько-германської правової сім'ї, на певних законних підставах, надає дозвіл на здійснення приватної детективної діяльності з боку фізичних та юридичних осіб. Тобто, мова йде про діяльність окремих приватних детективів та/або ж цілих приватних детективних агенцій/фірм.

Діяльність як відомчих, поліцейських, так і приватних детективів регулюється, з одного боку, нормами національного, а з іншого, міжнародного, зокрема і загальноєвропейського правоохоронного законодавства. Отже, маються на увазі предметно-регулятивні положення окремих джерел права Організації Об'єднаних Націй (надалі – ООН), Європейського Союзу (надалі – ЄС) та Ради Європи (надалі – РЄ). Саме тому надзвичайно важливим є те, аби необхідна відомча, поліцейська та приватна детективна діяльність, здійснюючись у суто законному порядку, власне захищала, а не порушувала основоположних прав та свобод громадян.

Отже, зазначений вид професійної діяльності, у його державному та приватному вимірах, має відносно давню історію свого становлення, розвитку. Так, І. Беззуб відмічає, щонайавторитетнішою міжнародною організацією у сфері розслідувань та безпеки є Всесвітня Асоціація Детективів, заснована ще в 1925 р. Вона об'єднує на сьогодні більше тисячі кращих спеціалістів приватних детективних і охоронних структур з більш ніж 60 країн світу, причому вони постійно збільшуються, оскільки під час кожної щорічної конференції, особливо останнім часом, на вступ до неї надходить до ста заявок [9, с. 31].

Власне детективна діяльність як така апріорі має бути спрямованою на дієвий, зокрема попереджувальний захист основоположних прав та свобод людини і громадянина. Таким чином, дана діяльність сама не повинна призводити до незаконного, безпідставного порушення міжнародних та національних правових норм у сфері людських прав. Сказане стосується всіх відомих, можливих або ж необхідних функціонально-цільових вимірів детективної діяльності: насамперед, в рамках її запобіжно-охоронної та слідчої цілей.

Принцип непорушності всіх людських прав має відтворюватися в практичній діяльності детективів, про які би кримінальні злочини не йшло мови: посягання на життя, здоров'я, тілесну недоторканність чи особисту свободу людей, корупцію, посягання на недоторканність приватного життя тощо.

В даному змістовному контексті великого нормативно-ціннісного значення набувають, зокрема, права кожної людини на особисте і сімейне життя, недоторканність її житла, таємницю її кореспонденції, повагу до її честі, гідності та репутації.

Ці універсальні права людини суворо нормативізовано у цілій низці діючих міжнародно-правових актів. Відповідними прикладами є зміст ст. 12 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [66], ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року (Європейська конвенція РЄ) [95], ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [129], ст. 7 Хартії основних прав ЄС від 07 грудня 2000 року [178].

Однак відповідні слідчі, детективні заходи, пов'язані із проникнення до приватного житла, прослуховуванням телефонних розмов, відеоспостереженням, не завжди кваліфікуються в якості порушення зазначених прав і свобод людини. Тобто, діюче міжнародне право нормативно передбачає повну законність таких, зокрема і детективних дій у певних випадках. Так, у п. 2 вже згаданої ст. 8 Європейської конвенції РЄ чітко зазначено наступне правове положення: «2. Органи державної влади (власне і працівники органів внутрішніх справ, поліцейські-детективи. – автори) не можуть втручатись у здійснення цього права (тобто, порушувати право людини на повагу до її приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. – автори), за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (курсив наш. – автори)» [95]. Отже, усі необхідні юридичні, правоохоронні підстави, дозволи та санкції у вказаних

випадках, за певних умов, може отримати не лише офіційно уповноважена державою особа, але й працівники приватного детективного розшуку.

Аналогічну нормативно-цільову спрямованість відтворено і у п. 1 ст. 15 даної ж Конвенції: «1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона (цієї Конвенції. – *автори*) може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [95]. Так, під «іншою суспільною небезпекою» можна розуміти і широкий розгул організованої, зокрема і транснаціональної злочинності, наявність даних щодо загроз вчинення терористичних актів, посягання на національну безпеку, конституційний лад, територіальну цілісність та інших тяжких кримінальних злочинів. Отже, реагувати зазначеним практичним чином на вказані прояви «іншої суспільної небезпеки» у її кримінологічному вимірі є покликаними і поліцейські-детективи, і приватні детективні працівники.

Таким чином, обставинами, які легітимізують втручання як офіційних правоохоронних структур, так і приватних детективних служб у приватне життя людей через вжиття певних слідчих, розшукових та слідчо-наглядових дій, можуть бути лише достовірні оперативні данні про вказані кримінальні, терористичні загрози соціуму.

Майже усі наведені, аналогічні предметно-регулятивні положення чітко нормативізовано, наприклад, і у п. 1 ст. 52 вже також згаданої Хартії основних прав ЄС [178].

Таким чином, ефективна суспільна боротьба із зазначеними негативними соціальними явищами, особливо коли вони набувають надзвичайно широких, загрозливих масштабів, залежить і від залучення до запобіжної та слідчої правоохоронної роботи законних приватних детективних структур. Так, наприклад, у підп. а) п. 2 ст. 12 «Приватний сектор» Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року слушно наголошено на важливості та необхідності співробітництва між правоохоронними органами та відповідними приватними юридичними особами [93].

Про необхідність дієвої участі громадського, таким чином, власне приватного сектору у боротьбі із корупцією, – через запобігання їй та розслідування відповідних корупційних фактів і підозр, – говориться і у п. 1 ст. 13 даної Конвенції: «1. Кожна Держава-учасниця (Конвенції. – *автори*) вживає належних заходів, у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, для сприяння активній участі *окремих осіб і груп за межами державного сектору* (курсив наш. – *автори*), таких як громадянське суспільство, *неурядові організації та організації* (курсив наш. – *автори*), що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею» [93]. Отже, до «окремих осіб і груп осіб», які протидіятимуть, запобігатимуть корупційним злочинам, розслідуватимуть їх, можуть бути віднесені і приватні детективи та цілі приватні детективні агенції.

Однак в даній Конвенції, відповідно до п. 1 ст. 39, зазначено і важливість координації в рамках антикорупційної діяльності між національними державними правоохоронними органами і приватним сектором: «1. Кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для заохочення, відповідно до її внутрішнього права, співробітництва між національними слідчими органами й органами прокуратури та організаціями приватного сектору (наприклад, відповідними приватними детективними агенціями. – *автори*), зокрема фінансовими установами, з питань вчинення злочинів, визначених цією Конвенцією» [93].

Великого значення мають і попередні та наступні науково-експертні дослідження у сфері протидії корупції та, безумовно, іншим кримінальним злочинам. Так, у п. 1 ст. 61 даної Конвенції зазначається наступне: «1. Кожна держава-учасниця розглядає можливість проведення, *консультуючись з експертами* (курсив наш. – *автори*), аналізу тенденцій в галузі корупції на своїй території, а також умов, в яких здійснюються корупційні злочини» [93]. Такими експертами можуть виявитися, знову ж таки, приватні детективи та цілі приватні детективні, розшукові агенції, які, на замовлення державних органів

влади, та допомагаючи офіційним правоохоронним структурам, можуть надавати відповідні науково-експертні висновки, зокрема посилаючись на власний багатий приватно-слідчий досвід.

Необхідність здійснення комплексу слідчих дій як офіційними правоохоронними органами, так і приватними особами, однак на цілком законних підставах, нормативізовано, наприклад, і у п. 1 ст. 9 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року: «1. На додаток до заходів, викладених у статті 8 цієї Конвенції, кожна Держава-учасниця *в тій мірі, в якій це потрібно і відповідає її правовій системі* (курсив наш. – автори), вживає законодавчих, адміністративних або інших ефективних заходів для сприяння добросовісності, *а також для попередження і виявлення корупції серед публічних посадових осіб і покарання за неї* (курсив наш. – автори)» [94]. Зазначена «відповідність правовій системі» означає законне здійснення вказаних дій як поліцейськими-детективами, так і «приватними слідчими». У свою чергу, у п. 1 ст. 20 даної Конвенції перераховується *низка спеціальних методів розслідування: електронне спостереження або інші форми спостереження, агентурні операції*, здійснювані компетентними органами з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності [94]. Власне усі ці слідчо-оперативні заходи можуть здійснюватися і приватними розшуковими установами.

Надзвичайно важливого змістовного значення мають відповідні фундаментальні нормативні положення діючої Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 123 «Про послуги на внутрішньому ринку» від 12 грудня 2006 року (надалі – Європейська Директива) [63].

Насамперед, слід відзначити, що відповідно до цієї Європейської Директиви, детективну діяльність можна віднести власне до сфери послуг. Саме тому у п. 3 Преамбули до Європейської Директиви йдеться про нагальну необхідність усунення перешкод у наданні найрізноманітніших послуг (подається в авторському перекладі з мови-оригіналу джерела): «3) Перешкоди зачіпають *широке розмаїття видів діяльності* (курсив наш. – автори) із надання послуг на всіх етапах діяльності поставщика та мають між собою багато

спільних рис, зокрема той факт, що вони часто є результатом адміністративного тягаря, правової невизначеності та браку взаємної довіри між державами-учасницями» [63]. Таким чином, зазначене «широке розмаїття видів діяльності» включає в себе і приватні детективні послуги, надання яких має здійснюватися на основі чіткого, зрозумілого та прозорого законодавства, відсутності протизаконного втручання бюрократичних структур тощо.

П. 5 Преамбули до цієї Європейської Директиви надає більш детальні роз'яснення щодо вказаних проблем та супутніх їм цілей: «5) Через те, що перешкоди на внутрішньому ринку зачіпають як тих господарчих суб'єктів, які бажають заснуватися в інших державах-учасницях, так і тих, які надають послуги й іншій державі-учасниці без заснування себе на її території, необхідно надати поставщикам можливість розвивати свою діяльність із надання послуг на внутрішньому ринку або шляхом заснування себе на внутрішньому ринку, або через заснування себе в державі-учасниці, або через шляхом використання вільного пересування послуг» [63].

Отже, мова йде про принципи та порядок надання і наступне отримання тих чи інших послуг, зокрема і детективних, в умовах європейського інтегрованого правового, соціально-економічного та власне суспільного поля. Причому власне детективна, слідчо-розшукова діяльність, здійснювана суб'єктом-нерезидентом на території іншої держави, вимагає дотримання особливих, власне національних правових норм, правил та процедур. В даному випадку необхідною є повага до суверенітету закордонної держави та вищезазначених прав і свобод її громадян.

Детективну діяльність, власне у її приватному вимірі, можна, відповідно до п. 17 Преамбули до Європейської Директиви, віднести до «послуг, які надаються в обмін на економічний еквівалент», до «послуг загальноекономічного значення, які надаються за винагороду» [63].

Переважна більшість видів професійної діяльності, незалежно від того, чи є така діяльність державною чи приватною, включає поняття «поставщик» та «споживач». Так, згідно п. 36 Преамбули до Європейської Директиви зазначається наступне: «36) Поняття

«поставщик» повинно охоплювати будь-яку фізичну особу, яка є громадянином однієї із держав-учасниць, або юридичну особу, яка здійснює діяльність із надання послуг в будь-якій державі-учасниці на підставі свободи заснування чи вільного пересування послуг» [63].

У свою чергу, під споживачем, відповідно до змісту п. 3 ст. 4 Європейської Директиви: «Споживачем є будь-яка фізична особа, яка є громадянином однієї із держав-учасниць, або яка користується правами, наданими їй актами Спільноти, або будь-яка юридична особа, передбачена в ст. 48 Договору та заснована в одній із держав-учасниць, яка у професійних або ж інших цілях користується або ж бажає користуватися послугою» [63].

У підп. г) п. 2 ст. 2 «Сфера застосування» Європейської Директиви зазначено, що дана Директива не застосовується по відношенню до «аудіовізуальних послуг, включно із кінематографічними послугами, незалежно від способу їхнього виробництва, розповсюдження та передачі, та звукового радіомовлення» [63].

Важливі змістовні положення, однак дещо непрямого характеру, щодо можливої приватної детективної діяльності, власне у вимірі взаємодії її представників із офіційними, державними правоохоронними структурами, містяться у ст. 25 «Інформація, яка походить від приватних сторін та приватних осіб» Рішення Європейської Ради № 2009/371/ПВД «Про утворення Європейського поліцейського відомства (Європол)» від 6 квітня 2009 (подається в авторському перекладі з мови-оригіналу джерела): «а) під приватним сторонами» розуміються утворення та заклади, створенні на підставі права держави-учасниці або третьої держави, зокрема, *підприємства та товариства, комерційні асоціації* (курсив наш. – автори), асоціації без мети отримання прибутку та інші юридичні особи приватного права, котрі не підпадають під дію п. 1 ст. 23; б) під «приватними особами» розуміється будь-яка фізична особа» [156]. Знову ж таки, даними «підприємствами, товариствами, комерційними асоціаціями» є структури із надання детективних послуг. І власне такою професійною взаємодією є отримання, накопичення та передача оперативної, оперативно-розшукової інформації, яка, у свою

чергу, може передаватися людьми, закладами, підприємствами та товариствами, які на законних підставах займаються детективною діяльністю.

Користь від цієї взаємодії є давно загально визнаною. Так, А. Є. Іванова зазначає з цього приводу наступне: «Функціонування приватних детективів вважається таким, що значною мірою збільшує відповідальність державної правоохоронної системи за вчасне та високопрофесійне реагування на потреби громадян та суспільства в цілому, звільняє правоохоронців від необхідності виконання багатьох малозначних та непритаманних їм функцій, сприяє загальному оздоровленню криміногенної ситуації у державі (курсив наш. – автори)» [83, с. 29–30].

Отже, здійснення детективної діяльності, власне у її приватному вимірі, має відповідати трьом наступним інституційно-правовим вимогам: 1) Практика приватної детективної діяльності дозволяється лише за умови отримання відповідного свідоцтва (ліцензії); 2) Законність засобів та сил, що використовуються приватними детективами; 3) Визначений правовий статус приватних детективів і детективних організацій [38, с. 43]; 4) Свобода у наданні послуг; 5) Відповідний рівень якості послуг [63].

Таким чином, виходячи із всього вищевикладеного, ми доходимо наступних висновків.

На сьогоднішній день комплексна детективна діяльність є іншою, другою усталеною формою слідчої/оперативної/розшукової роботи, законною в багатьох державах.

Зазначена діяльність може бути як офіційною посадовою роботою в органах внутрішніх справ – в системі національної поліції, так і роботою приватного характеру.

Даний вид діяльності, у його офіційно-державному та приватному вимірах, має здійснюватися, жодним чином не порушуючи основоположних прав та свобод людини і громадянина, крім вищенаведених випадків.

Відповідне сучасне міжнародне та загальноєвропейське право нормативізує необхідність широкого та законного співробітництва між правоохоронними структурами та приватними детективними

агенціями.

3.2. Нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності детективів за законодавством зарубіжних держав

Визнанням та вкрай важливим функціонально-цільовим призначенням системи правоохоронних органів є комплексне та ефективне запобігання вчиненню тих чи інших злочинів. Тобто, мова йде про те, що стратегічною метою діяльності поліції, загальних та/або спеціалізованих бюро розслідувань є створення таких суспільно-політичних, економічних та культурних умов відтворення соціуму, які б суттєво обмежували можливість, бажання та необхідність скоєння кримінальних правопорушень.

Однак варто підкреслити, що створення зазначених соціальних умов покладається не тільки на систему правоохоронних органів, але й на інститут держави в цілому. Саме тому вказану мету з боку правоохоронних структур, зокрема і через запобігання злочинним діям, може бути досягнуто через використання їхніх законних, власне професійних, посадових знань, методів, навичок.

В рамках узгодженої номенклатури посад, діючої в органах внутрішніх справ держав англосаксонської правової сім'ї, передбачено *посади поліцейських-детективів*. Функціонально-цільовим призначенням цих посадовців є здійснення відповідних слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, спрямованих як на попередження тих чи інших кримінальних злочинів, так і на їхнє подальше розслідування.

Однак сучасна загальносвітова слідчо-розшукова практика передбачає також інститут законної, але суто приватної детективної діяльності, однією із функцій якої також є запобігання вчиненню противоправних діянь, які можуть бути спрямованими проти основоположних прав і свобод громадян. *У величезній кількості держав*

як англосаксонської, так і романсько-германської правової сім'ї, розташованих у різних регіонах сучасного світу, у той чи інший час було прийнято спеціальне законодавство, регулююче законне здійснення саме приватних детективних дій запобіжного та слідчого характеру.

Зазначені національні нормативно-правові акти детально регулюють цілі, права, обов'язки, принципи, функції у сфері приватної детективної діяльності, правила застосування в ній технічних та інших засобів. Зокрема, мова йде і про випадки, коли має місце легальне професійне співробітництво між приватними детективами або цілими приватними детективними агенціями та офіційними, відомчими, тобто державними правоохоронними структурами.

Насамперед, надзвичайно необхідним є суворе змістовне визначення поняття «детективна діяльність» через розрізнення її «офіційно-відомчого», тобто поліцейського, та суто приватного, власне «суспільного» вимірів.

Останній вимір видається надзвичайно важливим та ефективним, що визнається і з боку багатьох міжнародних урядових організацій. Так, С. Ю. Лукашевич стверджує, що окремо на важливості *участі сегментів громадського суспільства у справах протидії злочинності* наголошено у п. 9 Бангкокської декларації 11-го Конгресу ООН з питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя 2005 р. У ньому, зокрема, зазначено, що Конгрес визнає ту роль, яку окремі особи і групи за межами державного сектору (в даному випадку – приватні детективи та цілі приватні детективні агенції. – автори), наприклад, *неурядові організації та громадські об'єднання* (курсив наш. – автори), відіграють у справі *попередження злочинності й тероризму і боротьби з ними* курсив наш. – автори), усіляко сприяючи та допомагаючи владі (власне поліції. – автори). Слід заохочувати вжиття заходів щодо зміцнення цієї ролі в межах законності. Тож громадськість визнається істотним чинником *кримінальної превенції* (курсив наш. – автори) в цілому, а її можливості в обов'язковому порядку мають використовуватися урядами держав [122, с. 158].

А. Е. Іванова зазначає з цього приводу наступне: *«У багатьох країнах світу детективна діяльність є визнаною на державному рівні, врегульована законами та оптимально використовується для*

збільшення можливості громадян та юридичних осіб у захисті своїх законних прав та інтересів (курсив наш. – автори)» [83, с. 30].

Хоча надалі даним дослідником одразу і обговорюється законодавство РФ саме у сфері приватної детективної діяльності, із наведеного твердження не так просто зрозуміти, про яких саме детективів може йти мова: поліцейських-детективів чи приватних детективів?

Власне «на державному рівні, врегульованою законами», зокрема, законами про поліцію, є і діяльність поліцейських-детективів. У свою чергу, «збільшення можливості громадян та юридичних осіб у захисті своїх законних прав та інтересів» є можливим також завдяки правоохоронній діяльності поліцейських посадовців, яких в цілій низці держав офіційно називають детективами. Саме тому надалі А. Є. Івановою слушно та чітко підкреслюється: «В Російській Федерації ще в 1992 році був прийнятий закон «Про приватну детективну та охоронну діяльність в Російській Федерації», який містить визначення поняття «приватна детективна та охоронна діяльність», вказує на відмінність від правоохоронної діяльності (курсив наш. – автори), закріплює правовий статус підприємств, що здійснюють приватну детективну діяльність та вичерпний перелік послуг, які вони можуть надавати» [83, с. 30].

Як ми бачимо, поняття приватної детективної діяльності органічно включає або може включати в себе і практику приватної охоронної діяльності. Власне саме охорона діяльність приватних детективних агенцій/бюро найкращим чином відтворює суто запобіжний, попереджувальний антикримінальний ефект.

Це, таким чином, суттєво і предметно відрізняє функції приватних детективів від посадових функцій поліцейських слідчих, власне і поліцейських-детективів. *Приватні детективи не є працівниками правоохоронних органів, а також не здійснюють охоронної діяльності на суто приватних засадах.*

Так, І. Беззуб наголошує на прикладі дозволених законом функцій приватних детективів США: «У США існує три класи ліцензій, які видаються приватним детективам: – ліцензія класу «А», яка передбачає основною сферою діяльності приватного детектива лише збір інформації. Детектив, який отримав таку ліцензію, *не має прав*

займатися охоронною діяльністю (курсив наш. – автори); – ліцензія класу «В», яка передбачає основною сферою діяльності приватного детектива *здійснення охоронної функції* (курсив наш. – автори). Детектив, який отримав таку ліцензію, не має прав займатися збором і накопиченням інформації про особу; – ліцензія класу «С» – комбінована ліцензія, яка надає її власнику *право займатися як розшуковою роботою (ліцензія класу «А»), так і виконувати охоронні функції (ліцензія класу «В»)* (курсив наш. – автори) [9, с. 35].

Отже, детективна діяльність відрізняється, або ж повинна відрізнитися від правоохоронної. Однак що є змістовною, професійною, функціонально-цільовою специфікою діяльності поліцейських-детективів, працюючих в системах національної поліції англосаксонських держав? Власне поняття «детективна діяльність» та «детектив» завжди асоціюються із романтизованими легальними, напівлегальними та нелегальними слідчими, оперативно-розшуковими та іншими діями саме приватних осіб. Саме тому наданий нами вище критичний розгляд цілком правильних думок А. Є. Іванової видається необхідним.

Чітке розрізнення між суто поліцейською та суто приватною детективною діяльністю є важливим для визначення, що слід вважати детективною діяльністю взагалі.

На нашу думку, саме «предметно-секторальні» напрямки «роботи детективів в цілому» наводять на визначення даного виду діяльності. Однак які б конкретно-предметні, проблемні напрямки не охоплювалися детективною діяльністю, її стратегічно-ціннісною метою є захист основоположних прав і свобод людини і громадянина. Великого значення в рамках даного фундаментального функціонально-цільового контексту надається саме попереджувальній діяльності детективів. В даному змістовному контексті великого нормативно-ціннісного значення набувають, права кожної людини, зокрема і «людини-об'єкта» приватної детективної діяльності, на особисте і сімейне життя, недоторканність її житла, таємницю її кореспонденції та телефонних розмов, повагу до її честі, гідності та репутації.

Ці універсальні права людини суворо нормативізовано у цілій

низці діючих міжнародно-правових актів. Відповідними прикладами є зміст ст. 12 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [66], ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (Європейська конвенція РЄ) [95], ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [129], ст. 7 Хартії основних прав ЄС від 7 грудня 2000 року [178]. Національне законодавство про приватну детективну діяльність будь-якої держави повинно нормативно спиратися на вказані міжнародно-правові положення.

Наприклад, А. М. Волинська стверджує: «На відмінну від України, в інших країнах світу накопичено чималу практику захисту особистих прав фізичних осіб, насамперед, у сфері шлюбно-сімейних відносин, особистих та майнових прав юридичних осіб у сфері внутрішньої безпеки, бізнес-ризиків, страхування через договір про надання детективних послуг (курсиви наш. – автори). Таким є досвід США, Канади, Великобританії, Франції, Іспанії, Італії, Румунії, Сербської та Словацької республік, Латвії, із країн СНД – РФ, Республіки Киргизстан, Республіки Молдова та інших країн» [38, с. 41].

Із наведених слів А. М. Волинської можна зробити висновок про те, що поділ між поліцейською та приватною детективною діяльністю стає реальним, можливим саме через віднесення або ж, таким чином, навпаки, невіднесення природи та складових тих чи інших завдань, що постають перед детективами, до сфери кримінального права. Наприклад, сфера шлюбно-сімейних відносин, зокрема щодо виявлення зради з боку когось із подружжя, проблематика встановлення та уникнення бізнес-ризиків підприємцями не відноситься до компетенції правоохоронних органів, власне поліцейських детективів. Ці напрямки є усталеною прерогативою саме індивідуальних приватних детективів та цілих приватних детективних агенцій. Саме тому цим автором слушно зазначається таке визначення поняття «приватний детектив»: «Під поняттям «приватний детектив» загальноприйнято розуміти особу, яка надає юридичні оплатні послуги фізичним та юридичним особам на договірній основі, *не перебуваючи (не працюючи) при цьому у правоохоронних органах, а як приватна особа-підприємець* (курсиви

наш. – автори)» [38, с. 42].

Однак І. Беззуб висловлює і дещо протилежне твердження: «Функції та завдання приватних детективів і приватних детективних агентств *майже такі, як і у правоохоронних органів* (курсив наш. – автори)» [9, с. 30].

Яскравим прикладом того, що приватні детективи опікуються, радше повинні опікуватися саме цивільно-правовими, а не кримінально-правовими, зокрема шлюбними та підприємницькими проблемами, випадками, є детективні послуги, які можуть законно надаватися з боку приватних детективів Республіки Киргизстан: «1) збір відомостей *із цивільних справ* (курсив наш. – автори) на договірній основі з учасником процесу; 2) вивчення ринку, збір інформації для ділових перемов, виявлення некредитоспроможних або ненадійних ділових партнерів; 3) встановлення обставин неправомірного використання у підприємницькій діяльності фірмових знаків і найменувань, недобросовісної конкуренції, а також розголошення відомостей, що є комерційною таємницею; 4) з'ясування біографічних та інших, що характеризують особу, даних про окремих громадян (з їх письмової згоди) під час укладення з ними трудових та інших контрактів; 5) пошук безвісно зниклих громадян; 6) пошук втраченого громадянами або підприємствами, закладами, організаціями майна; 7) збір відомостей із кримінальних справ на договірній основі з учасниками процесу» [9, с. 30].

Однак захист приватними детективами основоположних прав і свобод людини і громадянина через виконання зазначених завдань має здійснюватися за наявності офіційного, документально підтвердженого дозволу відповідних державних інституцій. Так, А. М. Волинська зазначає з цього приводу наступне: «Термін «приватна детективна діяльність» у Законі Республіки Молдова «Про приватну детективну і охоронну діяльність» визначається як *ліцензійний вид діяльності з надання послуг з розшуку, який здійснюється спеціалізованими у цій галузі особами на договірній основі відповідно ліцензійним умовам* (курсив наш. – автори). Закон «Про детективну діяльність» від 7 квітня 2001 р. Латвійської Республіки вказує, що детективна діяльність означає послуги, що надаються детективною компанією і детективами, які

сертифіковані відповідно до законодавчих вимог (курсив наш. – автори) та надаються фізичним або юридичним особам на підставі договору з метою захисту їх прав і законних інтересів» [38, с. 42].

Власне концентрованим вираженням функціональної сутності приватних детективів є положення п. 2 ст. 2 Закону Латвійської Республіки «Про детективну діяльність» (подається в авторському перекладі з мови-оригіналу джерела): «2) Детективні агенції та окремі детективи мають право надавати наступні послуги: а) збір інформації у цивільних та кримінальних справах; б) пошук осіб, які вчинили кримінальний злочин, або осіб, які вважаються зниклими; в) з'ясування фактів, питань та осіб, які мають відношення до кримінальної діяльності; г) консультації фізичних та юридичних осіб з питань безпеки; г) з'ясування фактів про недобросовісну конкуренцію, незаконну комерційну діяльність або інших фактів про незаконну економічну діяльність; д) збір інформації, яка характеризує особу, яка збирається підписати контракт про своє працевлаштування або будь-який інший цивільний контакт; е) аналіз інформації щодо виконання зобов'язань у сфері страхування або компенсації матеріальних збитків; є) пошук власності, втраченої фізичним та юридичними особами, або ж власності, яку було відчужено незаконно» [194].

Державами-піонерами, в яких з'явилося національне законодавство про приватну детективну діяльність, є Італія (1931 р.), США (1939 р.), Франція (1942 та 1991 рр.), Росія (1992 р.), Іспанія (1994 р.), Киргизстан (1996 р.), Великобританія (2001 р.) [9, с. 30].

Однак в окремих європейських державах взагалі не існує жодного законодавства про приватну детективну діяльність. Прикладами є Люксембург та Данія; у Швеції закон про приватну детективну діяльність було відмінено в окремих містах [9, с. 30].

Федеративні ж держави являють протилежний приклад, коли окремі закони про приватну детективну діяльність діють в кожній адміністративно-територіальній одиниці. В. Д. Поливанюк підкреслює з цього приводу: «Питання правової регламентації діяльності недержавних служб безпеки належить юрисдикції штатів, тому у США немає єдиного федерального закону про приватну детективну діяльність, тобто її *нормативно-правове*

регулювання здійснюється у кожному штаті окремо, тільки на території того штату, де детектив отримав ліцензію» (курсив наш. – автори) [146, с. 238].

Можна навести приклади держав, де ведення приватних детективних розслідувань, приватних пошукових дій є суворо забороненим: «На відміну від Європи, у деяких африканських державах, таких як, наприклад, Малі, заборонено здійснення приватної детективної діяльності. У Марокко ще не існує законодавства, яке регулює діяльність приватних детективів» [9, с. 38].

Також важливою умовою законної приватної детективної діяльності є те, що особи, які займаються детективною діяльністю, не повинні мати судимість за вчинення кримінального злочину та адміністративні або дисциплінарні стягнення, також вони не повинні перебувати під вартою [83, с. 30].

Що ж стосується проблематики детективної діяльності як діяльності саме відомчих посадовців, зокрема в рамках систем національної поліції, то її визначальний зміст також полягає і у функціонально-цільовому вимірі. Мова в даному випадку йде саме про нагальну необхідність уникнення функціонального розриву між слідчою та оперативно-розшуковою діяльністю відповідних працівників правоохоронних органів. Так, М.В. Борисенко вказує: «Останнім часом у засобах масової інформації дедалі частіше згадають про інститут детективів, посилаючись на досвід іноземних країн. Ідея полягає у створенні *універсальних поліцейських* (курсив наш. – автори), на яких покладатиметься обов'язок здійснювати увесь спектр процесуальних дій, спрямованих як на виявлення, так і розслідування кримінальних правопорушень. Отже, сьогодні одним із напрямків реформування Національної поліції України є *поєднання в одній посаді двох функцій: слідчої та оперативної, і утворення інституту «поліцейських-детективів* (курсив наш. – автори)» [29, с. 116].

Даним автором зазначається, що досвід англосаксонських держав, зокрема, США, у створенні посад поліцейських-детективів поступово впроваджується і у поточну правоохоронну практику держав пострадянського простору. «Першою серед країн пострадянського простору, що запровадили досвід функціонування детективів,

є Грузія. Доцільно зауважити, що у Міністерстві внутрішніх справ Грузії взагалі ліквідовано інститут слідчого. Зокрема, ліквідовано посади оперативно-уповноважених карного розшуку. Таким чином, сталося злиття оперативно-розшукової та слідчої діяльності, що свідчить про перейняття у ході реформ американського досвіду досудового розслідування. У Грузії, як і у державах, де системно застосовується досвід діяльності органів США, поняття «детектив» означає назву посадової особи правоохоронних органів, яка на професійному рівні виконує функції по розслідуванню та розкриттю злочинів, Детектив, за родом діяльності, здійснює слідчі (процесуальні) та оперативні (оперативно-розшукові) функції», – пише Борисенко М. В. [29, с. 116].

До обов'язків поліцейських-детективів належить, таким чином, і вжиття ефективних заходів саме із запобігання кримінальним злочинам.

Таким чином, виходячи із всього вищевикладеного, ми доходимо *наступних висновків*. На сьогоднішній день детективна діяльність може бути як офіційною посадовою роботою в органах внутрішніх справ – в системі уповноважених державних правоохоронних органів, так і роботою суто приватного характеру.

Приватна детективна діяльність спрямована на виконання завдань переважно у цивільно-правовій, а не кримінально-правовій площині. Однак, у разі виявлення ознак кримінального правопорушення приватні детективи зобов'язані сповісти відповідні державні правоохоронні органи. У разі ігнорування такого обов'язку, до приватних детективів можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності (дисциплінарної, господарської та кримінальної).

Детективна ж діяльність як діяльність посадових осіб в рамках систем уповноважених державних правоохоронних органів тієї чи іншої держави відтворює поєднання оперативно-розшукової та слідчої діяльності. Обов'язковим або факультативним елементом такої діяльності є встановлення причини та умов вчинення злочину.

3.3. Впровадження міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство у сфері запобіжної діяльності детективів

Так, наприклад, ефективний захист прав і свобод людини та комплексна протидія злочинності, здійснювані з боку правоохоронних органів, на пряму залежать від *конкретних суб'єктів оперативно-слідчої, оперативно-розшукової діяльності*. Надзвичайно важливим в рамках такого цільового, функціонально-галузевого контексту мають бути здійснювані цими суб'єктами заходи саме запобіжного, попереджувального характеру.

Серед цілої низки проектів щодо змінення кількості суб'єктів у сфері правоохоронної діяльності та визначення їхньої функціональної компетенції на окрему науково-правничу увагу заслуговує питання про легалізацію приватної детективної діяльності, а також впровадження посад поліцейських-детективів. Обидва виміри цієї проблематики, – тобто, і приватний, і офіційно-посадовий, – становлять багаторічну, усталену суспільну та державну правоохоронну практику по всьому світу. Власне мова йде про відповідну загальну та спеціально-галузеву міжнародно-правову базу та ґрунтовний національний досвід великої кількості зарубіжних держав.

Але в Україні й досі не прийнято законодавства саме про приватну детективну діяльність, хоча свого часу відповідний законопроект і був розроблений. В рамках національного правоохоронного порядку денного багато років є актуалізованим і питання про назріле, раціональне, логічне, ефективне поєднання слідчої та оперативно-розшукової діяльності в роботі відповідних працівників правоохоронних органів. Поєднанні оперативно-слідчо-пошукові обов'язки можуть бути покладені саме на тих співробітників, які в англосаксонських державах іменуються детективами або ж поліцейськими-детективами, та які є посадовими особами. Отже, Україна прагне впровадження найкращих світових стандартів і у сфері національної правоохоронної діяльності.

Власне окремих, спеціалізованих джерел міжнародного права суто у сфері детективної діяльності наразі не існує. Тому безпосередньою правовою основою для будь-якої оперативно-слідчої та оперативно-розшукової діяльності офіційних правоохоронних органів та приватних осіб є лише відповідне національне законодавство окремих держав. Насамперед, мова йде про закони про поліцію та закони про приватні детективні дії.

Однак усі діючі міжнародно-правові положення щодо захисту універсальних прав і основоположних свобод людини є одним із фундаментальних імперативів в рамках професійної діяльності будь-якого роду, виду, характеру, яка є дозволеною в рамках того чи іншого національного правового поля.

Таким чином, мова йде про те, що будь-які професійні дії, зокрема і детективного характеру, не повинні призводити до порушення міжнародних та національних правових стандартів у сфері прав людини. З огляду на класичні та новітні технології здійснення запобіжних та наступних розслідувань, права кожної людини на недоторканність її особистого і сімейного життя, власного житла, таємницю її друкованої та електронної кореспонденції, та телефонних розмов мають бути беззастережно гарантовані.

Ці універсальні права і основоположні свободи людини суворо нормативізовано у цілій низці діючих міжнародно-правових актів, які свого часу були підписані, ратифіковані Україною і, таким чином, акцептовані до вітчизняного законодавства. Конкретними прикладами в цьому смислі є зміст ст. 12 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [66], ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (Європейська конвенція РЄ) [95], ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [129], ст. 7 Хартії основних прав ЄС від 7 грудня 2000 року [178] тощо.

Власне і Закон України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 року передбачає, відповідно до ст. 6 та 7, такі принципи її діяльності як верховенство права та дотримання прав і свобод людини [75].

Але ані у цьому Законі [75], ані в Наказі Голови Національної поліції України № 142 «Про затвердження Переліку посад молодшого

та середнього складу поліції і відповідних їм граничних спеціальних звань» від 4 грудня 2015 року [138] не передбачено офіційної посади поліцейського-детектива. Безумовно, що в обох цих документах нічого не говориться і про інститут та практику приватної детективної діяльності.

Однак в діючому українському законодавстві все ж таки можна віднайти окремі, але надзвичайно непрямі посилання на можливість здійснення приватної детективної діяльності. Така можливість відтворюється суто через законні механізми взаємодії між працівниками поліції та представниками громадянського суспільства. Так, наприклад, однією із цілей Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року є «створення механізмів партнерства з інститутами громадянського суспільства» [165].

Постає цілком законне питання про те, а що саме є «інститутами громадянського суспільства»? Чи обмежуються такі інститути організаціями територіальних громад та іншими негромадськими організаціями, які не виконують детективних функцій в їхньому безпосередньому вигляді? Чи можуть бути віднесені до таких інститутів саме приватні детективи та цілі детективні агенції?

Наведене ціннісне положення, у свою чергу, відповідає, наприклад, змісту п. 1 ст. 13 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року: «1. Кожна Держава-учасниця (Конвенції. – Б.С.) вживає належних заходів, у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права (зокрема, наприклад, відповідно законів про приватну детективну діяльність. – Б.С.), для сприяння активній участі окремих осіб і груп за межами державного сектору (курсив мій. – Б.С.), таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації (курсив мій. – Б.С.), що функціонують на базі громад, у запобіганні корупції й боротьбі з нею та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечного характеру корупції, а також загроз, що створюються нею» [93]. У підп. а) п. 2 ст. 12 «Приватний сектор» даної ж Конвенції слушно наголошено і на важливості та необхідності співробітництва між правоохоронними органами та відповідними приватними юридичними особами [93]. Такі особи, хоча можуть і не представляти

офіційно приватний детективний розшук, але можуть вдаватися до тих чи інших суто детективних дій, виконуючи бажання замовника.

Наведемо важливе положення вказаної вітчизняної Стратегії, яке хоча також непрямо, але все ж таки орієнтує національну правоохоронну систему на прийняття законодавства у сфері приватної детективної діяльності. Так, розкриваючи ціль, яка полягає у підвищенні якості та доступності послуг, зазначаються такі виклики як «низький рівень довіри громадян щодо якості і прозорості послуг, що надаються (органами системи МВС України. – Б.С.)» та застарілі бюрократичні форми і підходи до надання послуг, *недостатня орієнтація на потреби громадян* (курсив мій. – Б.С.)» [165]. Значне урізноманітнення потреб фізичних та юридичних осіб означає попит на приватні детективні послуги задля з'ясування бізнес-ризиків, бізнес-конкуренції, зокрема недобросовісної конкуренції, шлюбної невірності, збору інформації у цивільних справах та страхування, вивчення ринку, виявлення некредитоспроможних або ненадійних ділових партнерів, пошук втраченого майна тощо.

Проблематика співробітництва між офіційними правоохоронними органами та тими чи іншими приватними юридичними чи детективними агенціями має і свій міжнародний, тобто транскордонний вимір. Так, підп. а та б ст. 31 «Попередження транснаціональної організованої злочинності» Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року передбачено «зміцнення співробітництва між правоохоронними органами чи органами прокуратури і відповідними приватними організаціями, у тому числі з різних секторів економіки та «сприяння розробці стандартів і процедур, призначених для забезпечення сумлінності в роботі публічних і відповідних приватних організацій, а також кодексів поведінки для представників відповідних професій» [94].

Що ж стосується проектів новітнього українського законодавства у сфері приватної детективної діяльності, то слід звернутися до ґрунтового законопроекту № 3726 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28 грудня 2015 року, підготовленому депутатами Верховної Ради України М. П. Паламарчуком, А. А. Кожем'якіним, О. П. Продан та А. А. Тетерук [154].

Так, фундаментальні положення щодо даного виду професійної діяльності містяться вже у ст. 1 Законопроекту: «Приватний детектив – фізична особа, яка здійснює приватну детективну (розшукову) діяльність *на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом* (курсив мій. – Б.С.). Приватна детективна (розшукова) діяльність – дозволена органами Національної поліції України незалежна професійна діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) щодо *надання клієнтам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів* (курсив мій. – Б.С.) на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом» [154].

На нашу думку, зміст процитованої ст. 1 Законопроекту слід доповнити наступними положеннями: «на правових підставах та в порядку, що передбачені цим Законом та міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України». Власне мова йде про джерела міжнародного права, які були підписані та ратифіковані Україною, та в яких йдеться про універсальні права та основоположні свободи людини і громадянина. Принцип непорушності таких прав і свобод має бути одним із фундаментальних принципів здійснення приватної детективної діяльності. Інші положення ст. 1 Законопроекту визначають такі базові поняття та механізм в рамках даного виду діяльності як «клієнт» та «договір про надання приватних детективних (розшукових) послуг» [154].

Ст. 2 Законопроекту та її зміст, які вказують, що «правову основу приватної детективної (розшукової) діяльності становлять Конституція України, цей Закон та інші законодавчі акти України», є зайвими, оскільки дублюють наведене у ст. 1 [154].

На окрему увагу заслуговує наступне слушне положення ст. 3 Законопроекту: «Суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності здійснюють детективну діяльність *на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави* (курсив мій. – Б.С.)» [154]. Так, транскордонне правоохоронне співробітництво нормативізовано багатьма джерелами діючого міжнародного публічного

права. Зокрема, наприклад, у ст. 27 вже згаданої Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності нормативно зазначено цілий комплекс правових основ, заходів, методів, напрямів двостороннього та багатостороннього співробітництва між державами-учасницями Конвенції [94]. Механізмами ж для такої взаємодії, відповідно до ч. 3 ст. 27 «Співробітництво між правоохоронними органами» Конвенції, нормативно передбачено укладання багатосторонніх угод чи домовленостей про безпосереднє співробітництво між їхніми правоохоронними органами [94]. Також у ст. 19 «Спільні розслідування» даної Конвенції говориться: «Держави-учасниці розглядають можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей, в силу яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах, заінтересовані компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань» [94].

Постає правомірне питання про необхідність, доцільність укладання таких угод та створення відповідних спільних органів і між суто приватними українськими та зарубіжними детективними структурами. Тим паче, що в багатьох державах світу давно діє національне законодавство про здійснення приватної детективної діяльності.

У ст. 3 «Принципи приватної детективної (розшукової) діяльності» Законопроекту передбачено вищевказаний міжнародний міжсекторальний стандарт – «взаємодія приватних структур із правоохоронними органами» [154]. Власне у ч. 3 ст. 4 «Суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності» Законопроекту підкреслюється, що «на суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності не розповсюджується дія законів, що регулюють правовий статус працівників правоохоронних органів» [154].

Звернемося тепер до законної, дозволеної професійної компетенції приватних детективів, відповідно до даного Законопроекту. Так, у ст. 5 «Приватний детектив» зазначається: «Приватний детектив має право: 1) займатися детективною (розшуковою) діяльністю індивідуально як самозайнята особа або суб'єкт підприємницької

діяльності; 2) надавати приватні детективні (розшукові) послуги індивідуально або в об'єднанні із іншими приватними детективами шляхом заснування приватного детективного підприємства (агентства); 3) мати помічників із числа осіб, які мають вищу чи базову юридичну освіту, та уклали трудовий контракт із приватним детективом; 4) відкривати рахунки в банках, мати особисті бланки та печатку, штампи із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові, номери і дати видачі свідоцтва про право на заняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю» [154].

Однак у ст. 4 «Суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності» Законопроекту вказано, що суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності не мають права здійснювати оперативно-розшукові заходи, віднесені законом до виключної компетенції оперативних підрозділів, передбачених статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [154].

Але які функції приватних детективів передбачено у відповідних законодавствах інших держав світу? Так, концентрованим вираженням функціональної сутності приватних детективів є положення п. 2 ст. 2 Закону Латвійської Республіки «Про детективну діяльність» (подається в авторському перекладі з мови-оригіналу джерела): «а) збір інформації у цивільних та кримінальних справах; б) пошук осіб, які вчинили кримінальний злочин, або осіб, які вважаються зниклими; в) з'ясування фактів, питань та осіб, які мають відношення до кримінальної діяльності; г) консультації фізичних та юридичних осіб з питань безпеки; ґ) з'ясування фактів про недобросовісну конкуренцію, незаконну комерційну діяльність або інших фактів про незаконну економічну діяльність; д) збір інформації, яка характеризує особу, яка збирається підписати контракт про своє працевлаштування або будь-який інший цивільний контакт; е) аналіз інформації щодо виконання зобов'язань у сфері страхування або компенсації матеріальних збитків; є) пошук власності, втраченої фізичним та юридичними особами, або ж власності, яку було відчужено незаконно» [194].

В Республіці ж Киргизстан приватні детективи мають професійне право на: «1) збір відомостей *із цивільних справ* (курсив мій. – Б.С.)

на договірній основі з учасником процесу; 2) вивчення ринку, збір інформації для ділових перемов, виявлення некредитоспроможних або ненадійних ділових партнерів; 3) встановлення обставин неправомірного використання у підприємницькій діяльності фірмових знаків і найменувань, недобросовісної конкуренції, а також розголошення відомостей, що є комерційною таємницею; 4) з'ясування біографічних та інших, що характеризують особу, даних про окремих громадян (з їх письмової згоди) під час укладення з ними трудових та інших контрактів; 5) пошук безвісно зниклих громадян; 6) пошук втраченого громадянами або підприємствами, закладами, організаціями майна; 7) збір відомостей із кримінальних справ на договірній основі з учасниками процесу» [9, с. 30].

Ми бачимо, що діюче право про приватну детективну діяльність Латвії та Киргизстану має як спільні, так і відмінні нормативні складові. Власне ключовим відрізненням може бути належність або ж, навпаки, неналежність до функціонально-професійної компетенції приватних детективів кримінально-правової проблематики. Однак в обох державах приватним детективам дозволено здійснювати збір інформації у кримінальних справах.

У свою чергу, нормативний та суто практичний досвід американських приватних детективів передбачає і виконання ними суто охоронно-безпекових функцій для цілих підприємств та приватних осіб.

Однак, як ми бачимо, зміст вищенаведеної ст. 5 Законопроекту нічого не говорить, по-перше, про дозвіл або ж заборону приватним детективам України долучатися до кримінальних справ, виконуючи ті чи інші завдання; по-друге, там нічого не сказано про охоронний сегмент у їхній професійній діяльності [154]; по-третє, на нашу думку, зміст цієї статті Законопроекту вимагає його суттєвого змістового розширення.

Про конкретні види приватних детективних послуг йдеться у ст. 11 «Види детективних послуг, що можуть надаватися суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності»: «Дозволяється надання наступних видів приватних детективних послуг: 1) збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у цивільному, господарському та адміністративному

судочинства, на договірній основі із сторонами судового процесу; 2) вивчення ринку, пошук і збір інформації із відкритих джерел з метою підготовки ділових переговорів клієнта, з'ясування фінансової платоспроможності, майнового стану та благонадійності потенційних ділових партнерів; 3) з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (за їх письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів із замовником (клієнтом) приватних детективних (розшукових) послуг (зайняття в нього відповідної вакантної посади), виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі із конкурентами клієнта в регіонах і за кордоном; 4) пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме, з'ясування причин і обставин зникнення, можливостей і умов їх повернення, розшук осіб, які втратили родинні та дружні зв'язки; 5) розшук зниклого (втраченого або викраденого) майна, предметів та тварин; 6) пошук, збирання та фіксація відомостей в кримінальному провадженні на договірній основі з стороною кримінального провадження; 7) реалізація заходів по відтворенню втраченої (зниклої) інформації з питань законних прав та інтересів клієнтів; 8) пошук і збір даних, які можуть бути приводом або підставою для звернення замовником приватних детективних (розшукових) послуг до правоохоронних органів або до суду, з метою захисту законних прав та інтересів такого замовника; 9) виявлення фактів незаконного (несанкціонованого) збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю замовника або її розголошення, а також фактів незаконного (несанкціонованого) збирання стосовно фізичних осіб конфіденційної інформації; 10) пошук, виявлення та фіксація фактів незаконного використання прав інтелектуальної власності, що належать клієнту, а також випадків недобросовісної конкуренції; 11) пошук боржників та осіб, які ухиляються від виконання своїх договірних обов'язків, вирішення в порядку, встановленому законодавством України, питань щодо повернення боргів та виконання договірних обов'язків; 12) забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом (комерційної, промислової, професійної таємниці) замовника приватних детективних (розшукових) послуг» [154].

Таким чином, виходячи із всього вищевикладеного, ми доходимо наступних висновків.

На сьогоднішній день в Україні не існує вітчизняного законодавства як про здійснення приватної детективної діяльності, так і про запровадження відповідних посад поліцейських-детективів до системи МВС України.

Підписані та ратифіковані від імені України різноманітні джерела міжнародного права, зокрема і у сфері боротьби із злочинністю як такою та конкретними видами злочинів, є необхідною ґрунтовною основою для розробки та прийняття законодавства про детективну діяльність в рамках як приватного, так і правоохоронного сектору.

Розроблений у Верховній Раді України Законопроект «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» по деяких змістовних положеннях відображає нормативно-правовий досвід зарубіжних держав у даній сфері професійної діяльності.

Однак цей Законопроект потребує суттєвих змістовних доповнень та уточнень.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження детективної діяльності в механізмі запобігання злочинності можна підсумувати наступними положеннями:

Запобіжна детективна діяльність – це урегульована законодавством правоохоронна діяльність, що здійснюється визначеними відповідальними суб'єктами (детективами) у встановленій формі, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, протидії конкретним видам злочинів (особливо тяжкі; корупційного характеру), упередження злочинності в цілому.

Запобіжна детективна діяльність НАБУ – це урегульована законодавством правоохоронна діяльність, що здійснюється детективними підрозділами та детективами у встановленій формі, функціональний зміст та мета якої полягає у попередженні та припиненні корупційних правопорушень, віднесених до підслідності цього органу, а також запобіганні вчиненню нових корупційних правопорушень. Запобіжна детективна діяльність Національної поліції – це урегульована законодавством правоохоронна діяльність, що здійснюється детективними підрозділами та детективами у встановленій формі, функціональний зміст та мета якої полягає у попередженні та припиненні особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності цього органу, запобіганні вчиненню правопорушень, виявленні причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, вжитті у межах своєї компетенції заходів для їх усунення. Запобіжна приватна детективна діяльність – це собою правоохоронну діяльність, що здійснюється у встановленій формі приватними детективами та їх об'єднаннями, функціональний зміст та мета якої полягає у негайному інформуванні правоохоронних органів про факти злочинної діяльності.

Методологія дослідження детективної діяльності в механізмі запобігання злочинності складається із сукупності загальнонаукових і спеціально-наукових методів із визначеною процедурою їх застосування. Методологія дослідження запобіжної діяльності ґрунтується, як на апробованих кримінологічною наукою методах дослідження, так і на відносно нових підходах пізнання фактично нового виду суб'єктної діяльності щодо запобігання злочинності. У зв'язку із тим, що окремі питання запобіжної детективної діяльності вже урегульовано чинним законодавством (детективи НАБУ), а окремі – знаходяться в стадії доопрацювання та визначеного законодавчого унормування (поліцейські детективи, приватні детективи), особливої значущості набуває використання синергетичного методу, оскільки саме він дозволяє, засновуючись на принципах діалектики, системного та структурно-функціонального методів, дослідити запобіжну детективну діяльність у процесі існування, у перспективі розвитку, з урахуванням особливостей взаємодії з факторами як юридичного, кримінологічного значення, так і загальносуспільного та природничого.

Розвиток запобіжної детективної діяльності складається з таких періодів: 1) дореволюційний (кінець XVIII ст. – 1917 р.); 2) радянський (1917–1991 рр.); 3) період формування власної законодавчої бази запобігання злочинності та формування запобіжної діяльності детективів (1991–2014 рр.); 4) сучасний період (з 14 жовтня 2014 – по теперішній час).

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин у сфері запобіжної діяльності детективів потребують законодавчого визначення такі напрями: надання статусу детективів окремим категоріям поліцейських, що здійснюють розкриття та розслідування особливо тяжких злочинів; легалізація приватної детективної діяльності з відповідним передбаченням їх запобіжного впливу на злочинність.

Кримінологічна характеристику запобіжної детективної діяльності здійснюється за двома групами критеріїв: базовими (тими, що надають можливість дослідити перманентну сутність досліджуваного об'єкта); додатковими (тими, що надають можливість

з'ясувати сучасний стан розвитку об'єкта, його залежність від стану розвитку суспільства, правових та політичних процесів, що відбуваються у соціумі).

До базових критеріїв кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності відносяться такі: суб'єкт (суб'єкти) запобіжної діяльності, його (їх) місце в системі суб'єктів запобігання злочинності; об'єкт запобіжного впливу; мета та завдання запобіжної діяльності; рівні запобіжної діяльності; нормативно-правове забезпечення запобіжної діяльності; тип запобіжної діяльності; структура механізму реалізації запобіжної діяльності; взаємодія з іншими суб'єктами запобіжної діяльності; нагляд та контроль за запобіжною діяльністю. Додатковими критеріями є: інформаційно-аналітичне забезпечення та науково-методичне супроводження запобіжної діяльності; пріоритети запобіжної діяльності; ризики запобіжної діяльності.

Суб'єктами державної запобіжної детективної діяльності є органи та їх посадові особи (детективні підрозділи, керівник підрозділу детективів, заступник керівника підрозділу детективів, старший детектив, детектив), а приватної – фізичні особи-підприємці та їх об'єднання (приватні детективи, об'єднання приватних детективів).

Об'єкт запобіжного детективного впливу слід розглядати у контексті двох складових: а) сфери кримінологічної безпеки (сфери суспільних відносин, що знаходяться під кримінально-правовою охороною) та б) особливостей суспільно-небезпечних діянь, на які спрямований запобіжний вплив. Залежно від конкретного сегменту кримінологічної безпеки визначається спеціалізація суб'єктів.

Мета запобіжної детективної діяльності полягає у забезпеченні кримінологічної безпеки соціуму. Завданнями запобіжної детективної діяльності є забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; попередження, виявлення, припинення корупційних правопорушень, а також запобігання вчиненню нових.

Діяльність детективів НАБУ та Національної поліції включають в себе запобігання злочинності на рівні соціальних груп та окремих осіб, а діяльність приватних детективів – в основному реалізується на рівні окремої особи. Запобіжна діяльність державних детективів відноситься до репресивного типу, а запобіжна діяльність приватних детективів – до непресивного.

Механізм запобіжної діяльності державних детективів полягає як у профілактиці злочинів (заходи щодо виявлення та усунення (блокування, нейтралізації) причин, умов, інших детермінант злочинності), так і у безпосередній протидії злочинам. Запобіжна діяльність приватних детективів зосереджена на фіксації фактів вчинення злочинів або готування до них, однак має бути скоригована у бік профілактики.

У зв'язку із тим, що приватні детективи професійно здійснюють розшукову діяльність, вони мають бути включеними у процеси запобігання злочинності з відповідними статусними повноваженнями, в тому числі й обов'язками. Широкі повноваження у сфері приватної детективної діяльності мають бути обмеженими на законодавчому рівні відповідними обов'язками та відповідальністю за їх невиконання. Функцію контролю та нагляду за приватною детективною діяльністю має здійснювати МВС України.

Пріоритетами запобіжної детективної діяльності НАБУ та Національної поліції України є: запобігання корупційній злочинності у вищих ешелонах влади; запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам у найбільш важливих сферах суспільного життя; забезпечення безпечного середовища; протидія злочинності; дотримання та забезпечення прав людини; активне залучення громадськості до цього виду соціальної практики. Пріоритети запобіжної діяльності приватних детективів полягають у всебічному фіксуванні фактів, що стосуються або свідчать: про вчинення злочину, про готування до злочину; про причини та умови вчинення злочинів у певній сфері суспільних відносин.

Ризиками запобіжної діяльності державних детективів є: відсутність політичної волі на запобігання корупції (відсутність послідовності та пріоретизації; незацікавленість та неготовність посадових

осіб до запобігання корупції); політична заангажованість; відхід від мети запобігання злочинності та зосередження на вирішенні виключно корпоративних та особистих інтересів; зловживання службовими повноваженнями та (або) їх перевищення. Ризиками запобіжної діяльності приватних детективів є: зловживання наданими правами проведення детективної (розшукової) діяльності; витік приватної інформації; пріоритет корпоративних інтересів під час розроблення проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність»; не передбачення на нормативному рівні обов'язків щодо запобігання злочинності; самоусунення від лінії запобіжної діяльності.

На структурному рівні має бути створений окремий структурний підрозділ в МВС України, до повноважень якого будуть входити забезпечення взаємодії та координації, методичного та наукового супроводження запобіжної приватної детективної діяльності.

Правовим забезпеченням запобіжної детективної діяльності є система нормативно-правових актів, якою визначено цілі та завдання запобіжної детективної діяльності, коло суб'єктів, які здійснюють цю діяльність, їх компетенцію, а також основні методи, форми та засоби запобіжного детективного впливу на злочинність. Напрямами удосконалення правового забезпечення запобіжної детективної діяльності є: а) розроблення та прийняття Закону України «Про запобігання злочинам в Україні»; б) ухвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на визначений період; в) акцентуалізація діяльності детективів НАБУ з протидії на запобігання; д) завершення легітимізації діяльності поліцейських детективів та легітимізація приватної детективної діяльності; є) передбачення в КПК України такого процесуального засобу впливу детективів, як внесення подання про вжиття заходів з усунення виявлених причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; ж) визначення запобіжних функцій (завдань, обов'язків) приватних детективів; з) встановлення кримінальної відповідальності за неповідомлення приватним детективом відповідних правоохоронних органів про факти кримінальних

правопорушень, які стали йому відомі в результаті здійснення професійної діяльності.

Реалізація кримінологічної політики державними та приватними детективами має вагоме значення для теорії та практики запобіжної діяльності, забезпечення українського суспільства в цілому. В її організації має знаходити вираження воля суспільства, знаходити прояв пріоритети розвитку правоохоронного потенціалу соціуму, запроваджуватись новітні методики запобіжної діяльності. Основна ідея, що має бути втілена в організацію запобіжної детективної діяльності, – це забезпечення кримінологічної безпеки українського суспільства за найбільш важливими напрямками життєдіяльності шляхом поєднання державних та приватних зусиль. Належна реалізація кримінологічної політики України у діяльності детективів надасть можливість встановити й оцінити ризики (загрози) кримінологічній безпеці, оскільки поєднання діяльності державних органів та приватних організацій надасть можливість виявити ті детермінанти, які раніше були невідомі.

Діяльність як відомчих так і приватних детективів регулюється, з одного боку, нормами національного, а з іншого, міжнародного, зокрема і загальноєвропейського правоохоронного законодавства. Поділ детективної діяльності на державну та приватну є логічним та обумовлений розвитком як міжнародних так і загальноєвропейських практик правоохоронної діяльності. Даний вид діяльності, у його офіційно-державному та приватному вимірах, має здійснюватися, жодним чином не порушуючи основоположних прав та свобод людини і громадянина. Відповідне сучасне міжнародне та загальноєвропейське право нормативізує необхідність широкого та законного співробітництва між правоохоронними структурами та приватними детективними агенціями.

У зарубіжних країнах детективна діяльність може бути як офіційною посадовою роботою в органах внутрішніх справ (в системі уповноважених державних правоохоронних органів), так і роботою суто приватного характеру. Детективна діяльність державних посадових осіб тієї чи іншої держави відтворює поєднання оперативно-розшукової та слідчої діяльності. Обов'язковим або

факультативним елементом такої діяльності є встановлення причини та умов вчинення злочину. Приватна детективна діяльність спрямована на виконання завдань переважно у цивільно-правовій, а не кримінально-правовій площині. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення приватні детективи зобов'язані сповістити відповідні державні правоохоронні органи. У разі ігнорування такого обов'язку, до приватних детективів можуть бути застосовані заходи юридичної (дисциплінарної, господарської та кримінальної) відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монография. – М.: Издательство НОРМА, 2001. 78 с.

2. Алексеев С. С. Проблемы теории права. Курс лекций : в 2-х т. Т. 1: Основные вопросы общей теории социалистического права. Свердловск, 1972. 396 с.

3. Андреева Е. Г. Антикriminalогенная деятельность частных детективных и охранных предприятий: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. М.: Московская государственная юридическая академия, 2000. 159 с.

4. Андрійчук В. Г. Сучасний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. №7. С. 87–94.

5. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №4. С. 128–131.

6. Балац Р. М. Проблемні питання щодо правового регулювання запобіжної діяльності органів досудового розслідування національної поліції України. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017): зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 51–53.*

7. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Моделювання систем протидії злочинності. *Вісник Криминологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 919.

8. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: Монограф. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. 308 с.

9. Беззуб І. Приватна детективна діяльність: українські реалії та зарубіжний досвід. *Громадська думка про правотворення*. Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів. Травень 2017. – № 10 (135). http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2930:privatna-detektivna-diyalnist-ukrajinski-realiji-ta-zarubizhnij-dosvid&catid=8&Itemid=350.

10. Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х т. Т.1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. 404 с.

11. Бесчастний В. М., Бичін С. О. Стан та напрями удосконалення правового забезпечення запобіжної детективної діяльності в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 198-201. URL: http://www.pap.in.ua/2_2019/54.pdf

12. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. 401 с.

13. Бєліков Ю. М. Недержавна правоохоронна діяльність: передумови виникнення, поняття, місце в системі правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2013. Випуск 4. Том 2. С. 138–142.

14. Бичін С. О. Актуальні методи дослідження детективної діяльності в механізмі запобігання злочинності. *Європейські перспективи*. 2019. № 2. С. 111–117.

15. Бичін С. О. Запобіжна детективна діяльність в Україні: суб'єкти та об'єкт запобіжного впливу, цілепокладання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Випуск 34. Ч. 2. Т. 3. С. 155–159.

16. Бичін С. О. Короткий огляд історії нормативно-правового забезпечення запобіжної детективної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 262–266.

17. Бичін С. О. Нариси з кримінологічної характеристики запобіжної діяльності (суб'єктний аспект). *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 25–26 січня 2019 р. Львів. Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 30–32.

18. Бичін С. О. Окремі аспекти характеристики структури механізму реалізації запобіжної діяльності поліції. *Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 12–13 жовтня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 97–98.

19. Бичін С. О. Поняття та сутнісні ознаки запобіжної детективної діяльності. *Наше право*. 2019. № 2. С. 108–114.

20. Бичін С. О. Реалізація кримінологічної політики України в діяльності детективів. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 97–106.

21. Бичін С. О. Рівні та типи запобіжної детективної діяльності. *Дотримання прав людини і громадянина на території проведення Операції об'єднаних сил*: матеріали круглого столу (в авторській редакції), (м. Маріуполь, 12 липня 2019 року). Маріуполь, 2019. С. 14–18.

22. Бичін С. О. Рівні, типи запобіжної детективної діяльності, а також механізм її реалізації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 2. С. 172–178.

23. Бичін С. О. До структури кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: Матеріали VВсеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 14 червня 2019 року). Ред. кол.: О. О. Волобуєва, О. В. Одерій, Т. О. Лоскутов, А. С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2019. – С. 48–53.

24. Бичін С. О. Запобіжна детективна діяльність як відкрита кримінологічна система: методологічний аспект. *Україна і Європейський Союз: сучасні тенденції співпраці*: матеріали круглого столу (в авторській редакції), (м. Маріуполь, 16 травня 2019 року). – Маріуполь, 2019. – С. 14–17.

25. Бичін С. О. Окремі аспекти детективної діяльності у сфері запобігання корупційній злочинності. *«Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні»*: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 22 травня 2019 р. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 242–243.

26. Бичін С. О. Синергетичне пізнання детективної діяльності в механізмі запобігання злочинності. *Сучасні проблеми розвитку державності та напрямки їх вирішення через призму правотворчої діяльності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 травня 2019 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. – С. 95–97.

27. Бичін С. О. Суб'єкти детективної діяльності в Україні та їх запобіжна роль. Сучасне правотворення: питання теорії та практики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 31 травня – 1 червня 2019 р. – Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 102–104.

28. Бойко А. Методологія пізнання економічної злочинності. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка*. Серія юридична. 2008. Вип. 47. С. 153–163.

29. Борисенко М. В. Етимологічне значення термінів «поліцейський детектив» та «слідчий». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 1. Том 2. С. 116–119.

30. Бугера О. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 186–190.

31. Бурлаков В. Н. Криминогенная личность и индивидуальное предупреждение преступлений: проблемы моделирования. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. 317 с.

32. Василевич В. В. Кримінологічна політика (доктрина). *Українська кримінологічна енциклопедія*. За заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. С. 344–345.

33. Василевич В. В., Поліщук Г. С. Реалізація кримінологічної політики у сфері кримінально-правової охорони довкілля. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №2. С. 37–49.

34. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун». 1736 с.

35. Войтюк Р. В. Кримінальна процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України: питання теорії та практики. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 108–119.

36. Волинська А. М. Правова доктрина щодо надання детективних послуг. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2016. №. 12. С. 81–86.

37. Волинська А. М. Договір про надання детективних послуг. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2018. 223 с.

38. Волинська А. М. Надання детективних послуг за законодавством зарубіжних країн: позитивний досвід цивільно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2016. Випуск 39. Том 1. С. 41–46.

39. Волинська А. М. Договір про надання детективних послуг: загальна характеристика. *Юридична наука в умовах євроінтеграції України і Молдови: сучасні орієнтири правового розвитку : збірник міжн. наук.-практ. конф.* (Кишинів, 24–25 бер. 2017 р.). Кишинів, 2017. С. 166–168.

40. Гаспарян С. Г. Передумови недержавної правоохоронної діяльності в Україні: теоретичний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 4. С. 96–101.

41. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1(64). С. 42–50.

42. Гетьман О. М. Теоретико-методологічні проблеми історико-правової науки в працях українських вчених ХІХ – початку ХХ сторіччя: автореферат дисерт. канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Одеса: Одеська національно юридична академія, 2006. – 20 с.

43. Голіна В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3. С. 206–214.

44. Голіна В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2(53). С. 182–190.

45. Голіна В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 193–201.

46. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

47. Голіна В. В. Кримінологічна політика України. *Правова доктрина України*: у 5 т.: Т.5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Х.: Право, 2013. С. 470–483.

48. Голіна В. В. Кримінологічна політика як основа розробки теорії і практики запобігання злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 192–203.

49. Голіна В. В. Кримінологічна політика: стан та перспективи. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5-ти т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. Х.: Право, 2008. С. 257–273.

50. Гончаренко І. Б., Михайлова Ю. О. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196–203.

51. Гришко В. І. Розвиток недержавної правоохоронної діяльності в Україні: історико-правове дослідження. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. №3. С. 146-150.

52. Гудзь Л. В., Градова Ю. В. Правоохоронна діяльність поліції у сфері забезпечення виборчих прав громадян України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «ПРАВО»*. Випуск 25, 2018 рік. С. 62–65.

53. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: [моногр.] / С.М. Гусаров; за заг. ред. О.М. Бандурки. Х.: Золота миля, 2014. 412 с.

54. Даниленко С. К. Поняття, зміст детективних послуг та перспективи їх розвитку в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 84–86.

55. Джужа О. М. Науково-практичний інтерес щодо становлення кримінально-виконавчої та кримінологічної політики України. Матеріали І Люблінсько - Українського семінару «*Pojęcie interesu w nauce prawa, prawie stanowionym i orzecznictwie sNedyw konstytucyjnych Polski i Ukrainy*». Люблін, 7–9 квітня 2005. С. 10–14.

56. Джужа О. М. Проблемні аспекти кримінологічної ювенології. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 163–172.
57. Джужа О. М., Василевич В. В. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 30–45.
58. Джужа О. М., Іванов Ю. Ф. Кримінологія: навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та переоб. К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. 292 с.
59. Джужа О. М. Забезпечення віктимологічної безпеки заходами віктимологічного запобігання. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф.* (Київ, 21 квіт. 2018 р.). Київ-Деревач: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 3–5.
60. Джужа О. М., Джужа А. О. Віктимологічне значення психопрофілактичної роботи. *Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2015. № 1 (9). С. 96–103.
61. Джужа О. М.. Віктимологічні засади запобігання корупційним злочинам. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 76–80.
62. Джужа О. М. Аналіз чинників, що впливають на віктимність в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 5(84). С. 9–16.
63. Директива Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 123 «Про послуги на внутрішньому ринку» від 12 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_906.
64. Дрьомін В. М., Мандриченко Ж. В., Мельничук Т. В. Кримінологія : навч.-метод. посіб. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 144 с.
65. Евланова О. А. Участие частных детективных и охранных предприятий в борьбе с преступностью: криминологический аспект: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право; Генеральная прокуратура Российской Федерации; Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка. М., 1999. 183 с.
66. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
67. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіге, 2015. 392 с.
68. Загуменна Ю. О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і безпека*. 2010. № 3. С. 145–150.

69. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

70. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.

71. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст. 532.

72. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст. 50.

73. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056.

74. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст. 2051.

75. Закон України «Про Національну поліцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст. 379.

76. Закон України «Про прокуратуру». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12.

77. Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 46, ст. 2047.

78. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. / авт. кол.: А. М. Михненко (кер. авт. кол.), Р. П. Марчук, А. М. Мудров та ін.; за ред. проф. А. М. Михненка. К.: НАДУ, 2010. 360 с., С. 242.

79. Звіт Голови Національної поліції України С. Князева про результати роботи відомства за 2018 рік. URL.: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2018.pdf

80. Звіт Національного антикорупційного бюро України за друге півріччя 2018 року. URL: <https://nabu.gov.ua/report/zvit-druge-pivrichchya-2018-roku>.

81. Зульфугарадзе Т. Э. Правовые и организационные основы деятельности частных детективных и охранных структур по предупреждению преступлений: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право; Генеральная прокуратура Российской Федерации; Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка. Москва, 1998 179 с.

82. Ильясов Э. А. Роль частных охранных и детективных предприятий в предупреждении преступности (по материалам Республики Дагестан). Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. Дагестанский государственный университет. Махачкала, 2006. 160 с.

83. Иванова А. Є. Проблеми детективної діяльності як напрямку державної безпеки України: порівняльний аспект світового досвіду. *Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання*: тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2014 р. Харків, 2014. С. 29–31.

84. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, Україна, 2016. 399 с.

85. Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Х.: Золота миля, 2014. 366 с.

86. Іщук О. С. Механізм формування і реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89–95.

87. Іщук О. С. Правове забезпечення механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури. *Наше право*. 2014. № 10. С. 101–106.

88. Іщук О. С. Характеристика діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 2 (49). С. 110–116.

89. Іщук О. С. Реалізація кримінологічної політики держави в діяльності органів прокуратури. *Наше право*. 2015. № 2. С. 92–95.

90. Кальман О. Г., Козьяков І. М. та ін. Проблеми протидії злочинності: підручник; за заг. ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.

91. Карпінська О. Б. Співвідношення понять правоохоронної та правозахисної діяльності й особливості їх практичного здійснення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С. 15–17.

92. Коваленко А. В. Поняття кримінологічної політики держави в діяльності поліції в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 223–228.

93. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

94. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789/ed20010531.

95. Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
96. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>.
97. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року. Офіц. вісн. України. 2011. № 93. Ст. 33–89.
98. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196.
99. Кравцова М. О. Кіберзлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 16 с.
100. Крижановський А. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів національної поліції. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. Випуск 17. С. 125–131.
101. Кримінологія / под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. Г. М. Миньковского. М.: БЕК, 2003. 556 с.
102. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11–12, № 13, ст. 88.
103. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково–практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. 1224 с.
104. Кримінально-виконавче право України: (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. / О. М. Джужа, С. Я. Фаренюк, В. О. Корчинський та ін.; За заг. ред. О. М. Джужа. 2-е вид., перероб. та допов. К.: Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
105. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Х.: Право, 2018. 416 с.
106. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х.: Право. 2014. 440 с.
107. Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью. 2-е изд. испр. и доп. М.: Наука, 2005. 385 с.
108. Кулик О. Г. Кримінологічні дослідження злочинств України: перспективи розвитку. Наука і правоохорона. 2014. №2. С. 156–161.
109. Курицын В. М. История полиции дореволюционной России. Горький, 1981. 243 с.

110. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : [у 2 кн.] / О. М. Джу́жа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; [за заг. ред. О. М. Джу́жи]. К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1 / відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв. 352 с.

111. Курс лекцій по кримінологии : учебное пособие. Под ред. проф. И. Н. Данышина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). Х. : Одиссей, 2006. 280 с.

112. Курта Є. О., Поливанюк В. Д. Проблеми законодавчого врегулювання здійснення приватної детективної діяльності в Україні на сучасному етапі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4 (89). С. 254–260.

113. Кушнарьов І. В. Стратегія протидії корупції як складова антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 177–181.

114. Лебедев С. Философский глоссарий URL: <http://terme.ru/termin/otkrytost-sistemy.html>.

115. Леднев В. С. Научное образование: развитие способностей к научному творчеству. 2 изд., испр. М. : МГАУ, 2002. 120 с.

116. Леоненко Т. Методологічні основи дослідження феномена злочинності на релігійному ґрунті як соціально-правового явища. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 861. С. 476–485.

117. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: монографія. Херсон : Олді-плюс, 2003. 446 с.

118. Литвинов О. М. Протидія злочинності (поняття та система). *Українська кримінологічна енциклопедія* / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. С. 562–563.

119. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 377–387.

120. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Правова доктрина України: у 5 т.*: Т.5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Х.: Право, 2013. С. 552–560.

121. Литвинов О. М. Суб'єкт запобіжної діяльності. *Українська кримінологічна енциклопедія* / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. С. 623–624.

122. Лукашевич С. Ю. Законодавче забезпечення залучення громадськості до запобігання злочинам проти власності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3 (11). С. 155–166.

123. Марченко В. Ю. Антикорупційна політика в Україні: поняття, зміст та етапи формування. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 121–124.

124. Маслій І. В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження. дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 229 с.

125. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закон і коментарі: [навчальний посібник]. 2-е вид. випр. і доп. К.: Атіка, 2010. 571 с.

126. Мельничук Т. В. Кримінологічна безпека: сутність та концептуальне обґрунтування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 132–138.

127. Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. К 80-летию профессора Моисея Самойловича Кагана. Материалы международной научной конференции. 18 мая 2001 г. Санкт-Петербург. Серия «Symposium». Выпуск №12. СПб.: Издательство Санкт-Петербургского философского общества, 2001. 328 с.

128. Метою експерименту з упровадження інституту детективів є зменшення бюрократичної складової у роботі поліції, – Сергій Князев. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250443017>.

129. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

130. Мірошніченко М. І. Генезис правової системи України: теоретико-методологічний аспект: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». К.: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2013. 416 с.

131. Мулявка Д. Г., Шилле Д. А. Поняття та ознаки приватної детективної (розшукової) діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №2. С. 345–347.

132. Наден О. В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні: монографія; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2012. 266 с.

133. Назимко Є. С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 565 с.

134. Назимко Є. С. Депеналізація як елемент пенальної політики України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Київ: Академія адвокатури України, 2011. 254 с.
135. Назимко Є. С. Діалектичний метод пізнання кримінально-правових явищ: теоретичний аспект. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 128–131.
136. Назимко Є. С. Зарубіжний досвід кримінально-правової регламентації інституту покарання неповнолітніх: монографія, вступне слово та загальна редакція д.ю.н., проф. О.М. Литвинова; Донецький юридичний інститут МВС України, Криминологічна асоціація України. К. : КНТ, 2015. 368 с.
137. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України (нарис з методології дослідження): монографія; Донецький юридичний інститут МВС України. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. 370 с.
138. Наказ Голови Національної поліції України № 142 «Про затвердження Переліку посад молодшого та середнього складу поліції і відповідних їм граничних спеціальних звань» від 4 грудня 2015 року URL: <https://data.gov.ua/dataset/b930ffe5-fca2-4f62-903c-012196e1539d>.
139. Новак А. Національна антикорупційна політика: особливості та основні чинники розвитку в умовах сучасного державотворення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. С. 62–66.
140. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. : 200 000 слів. Т. 1. А–К / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. 2-ге вид., випр. К.: Аконіт, 2008. 926 с.
141. Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб. для вузів / відп. ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової, О.М. Толочка та ін. Х., 2000. 272 с.
142. Піддубна А. В. Криминологічна характеристика та запобігання злочинним порушенням правил безпеки дорожнього руху та експлуатації на пасажирському автотранспорті. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2015. 287 с.
143. План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. *Офіц. вісн. України*. 2012. № 73. Ст. 29–35.
144. Позбутися рудиментів СРСР: в Нацполіції України пробують працювати детективи. <http://daynews.com.ua/politics/pozbutysia-rudimentiv-srsr-v-natspolitsii-ukrainy-probuiut-pratsiuvaty-detektyvu>
145. Поклад О. В. Громадський контроль за діяльністю поліції. Авторефератдисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес;

фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2018. 16 с.

146. Поливанюк В. Д. Міжнародний досвід надання приватних детективних послуг Всеукраїнський самміт приватних детективів: матеріали доповідей (м. Дніпро, 30 листопада 2017 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 237239.

147. Притула А. М. Теоретико-правові засади оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 332 с.

148. Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки: Проект Закону України № 8324 від 26.04.2018. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63942

149. Про затвердження Порядку інформування Національного агентства з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення: постанова Кабінет Міністрів України від 12.10.2011 р. № 1072. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1072-2011-%D0%BF/ed20120313>.

150. Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям: постанова Кабінет Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1195. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1195-2011-%D0%BF>.

151. Про затвердження Порядку підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції: постанова Кабінет Міністрів України від 20.10.2011 р. № 1094. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1094-2011-%D0%BF>.

152. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06.07.2017 № 570.

153. Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову діяльність)» № 1093 від 13 грудня 2012 р. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45071.

154. Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову діяльність)» № 3726 від 28 грудня 2015 р. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.

155. Пропозиції Президента до Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.

156. Рішення Європейської Ради № 2009/371/ПВД «Про утворення Європейського поліцейського відомства» від 6 квітня 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a78.

157. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С., Бичін С. О. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. *Право. UA*. 2019. № 2. С. 80–85.

158. Сіренко Д. О. Правові засади запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, суб'єктами приватної детективної діяльності. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Національний університет біоресурсів і природокористування. Київ, 2019. 263 с.

159. Сіренко Д. О. Правові засади запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, суб'єктами приватної детективної діяльності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національний університет біоресурсів і природокористування. Київ, 2019. 23 с.

160. Сkochиляс-Павлів О. В. Правові аспекти удосконалення державної антикорупційної політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 807. С. 27-33.

161. Солнышкова О. В. Соотношение частной детективной и охранной деятельности и правоохранительной деятельности. *Журнал российского права*. 2001. №9. с. 83–89.

162. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. Київ: Ін-т законодавства ВРУ, 2012. 508 с.

163. Сподарик Н. І. Кримінологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2018. 279 с.

164. Старушкевич А. Детективна діяльність в Україні: поняття, суб'єкти, напрями правового регулювання. *Право України*. 2004. № 12. С. 7175.

165. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm.

166. Ступник Я. В. Про кримінологічну складову політики протидії наркозлочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2012. Вип. 18. С. 132–135.

167. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підруч. / відп. ред. В. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 376 с.

168. Тичина Д. М. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. С. 154–162.

169. Триньова Я. О. Кримінально-правове забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 401–412.

170. Тубелець О. С. Реалізація кримінально-правової політики України шляхом правозастосування. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016. 16 с.

171. Туєв О. Кримінологічна політика і стратегії протидії рейдерству. *Публічне право*. 2012. №4. С. 185–190.

172. У восьми регіонах України впроваджені пілотні проекти поліцейських детективів, – Сергій Князев. https://mvs.gov.ua/ua/news/8719_Uvosmi_regionah_Ukraini_vprovadzheni_pilotni_proekti_policeyskih_detektiviv___Sergiy_Knyazv_FOTO_.htm

173. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»». Офіційний вісник України від 09.06.2015 – 2015 р., № 43, стор. 14, стаття 1353, код акта 77086/2015

174. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка ; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. 804 с.

175. Философский словарь; под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. М. : Политиздат, 1981. 719 с.

176. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Національна академія внутрішніх справ України. Київ. 2005. 36 с.

177. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади. дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. 235 с.

178. Хартия основных прав ЕС от 7 декабря 2000 года URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

179. Хмара О., Волошина А. Антикорупційна політика в Україні: доповідь від платформи громадянського суспільства. 2-е засідання, 11 лютого 2016 року, Брюссель. URL: https://eu-ua-csp.org.ua/media/uploads/%D0%A1SP%20UA%20AntiCorruption%20Report_ukr.pdf

180. Чередниченко О. Ю. Проблемні питання правового забезпечення детективної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/38681/1/181-182.pdf>.

181. Чечерський В. І. Окремі проблеми нормативного регулювання статусу Національного бюро розслідувань України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 145–148.

182. Чучаев А. И. Цели наказания в советском уголовном праве: учебное пособие. М.: ВЮЗИ, 1989. 85 с.

183. Шай Р. Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. *Наше право*. 2014. № 5. С. 10–16.

184. Шакун В. Межі впливу на злочинність. *Право України*. 2009. №7. С. 17–23.

185. Шевчук Т. Суб'єкти протидії злочинності. *Кримінологічний довідник* URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/sub-jekti-protidiji-zlochinnosti/>

186. Шелухін О. М. Адміністративно-правові засади діяльності недержавних охоронних структур та служб безпеки. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2013. 20 с.

187. Шелухін О. М. Правове регулювання надання послуг у сфері забезпечення економічної безпеки (на прикладі недержавних підприємств). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 263–276.

188. Шелухін О. М. Соціальна необхідність існування недержавних служб безпеки в Україні. *Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 листопада 2010 року). Донецьк, 2010. Частина перша. С. 139–141.

189. Шиян А. Г. Співвідношення оперативно-розшукової і приватної детективної діяльності. *Всеукраїнський самміт приватних детективів*: матеріали доповідей (м. Дніпро, 30 листопада 2017 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 259–263.

190. Шрамко С. С. Роль громадськості у запобіганні злочинності в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Харків, 2018. 20 с.

191. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. – Т.2. К.: Укр. енциклопедія, 1998. 634 с.

192. Юрко С. С. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017. 22 с.

193. Южно О. О. Актуальні проблеми визначення місця кримінологічної стратегії і тактики в системі запобігання злочинності держави. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. № 2. С. 34–39.

194. Law on Detective Activity of The Republic of Latvia, 17 April 2004. URL: https://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/Law_on_Detective_Act

Наукове видання

Семеншин Микола Олександрович
Бесчастний Віктор Миколайович
Вітвіцький Сергій Сергійович
Бичін Сергій Олександрович
Назимко Єгор Сергійович

ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Монографія

Підготовлено до друку ТОВ «Дакор»

Підписано до друку 17.06.2020. Гарнітура Cambria. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 7,62. Обкл.-вид. арк. 7,09. Наклад 300 прим.

ТОВ «ВД «Дакор»

Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012

☎ (044) 461-85-06; ✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua

📍 04655, м. Київ, просп. Степана Бандери, 20А